

БІБЛІОТЕКА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Шодерло де ЛАКЛО
НЕБЕЗПЕЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

■

Абат ПРЕВО
МАНОН ЛЕСКО

FOLIO

**Антуан Франсуа Прево
Шодерло де Лакло
Шодерло де Лакло.
Небезпечні зв'язки; Абат
Прево. Манон Леско**

предоставлено правообладателями

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=9827141

*Ш. де Лакло; «Небезпечні зв'язки» Абат Прево «Манон Леско». Серія
«Бібліотека світової літератури». Літературно-художнє видання:
Фоліо. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії
наук України; Харків; 2014
ISBN 978-966-03-5103-5, 978-966-03-6695-4*

Аннотація

«Небезпечні зв'язки» Шодерло де Лакло (1741–1803) та «Манон Леско» абата Прево (1697–1763) є найкращими зразками французької художньої прози XVIII століття і свідчать про важливий етап у становленні реалістичного роману як жанру.

Герої «Небезпечних зв'язків» де Лакло – представники дворянської аристократії – вражають своєю бездушністю, розбещеністю та брехливістю.

«Манон Леско» абата Прево – дивовижна історія кохання кавалера де Гріє і Манон Леско – свого часу набула великого

розголосу, адже вперше героїнею роману стала жінка легкої поведінки.

Ці романи витримали іспит часом і вже понад 200 років викликають зацікавлення читачів у всьому світі.

Содержание

Шодерло де Лакло	8
Попереднє повідомлення видавця	8
Передмова редактора	10
Лист 1	16
Лист 2	20
Лист 3	23
Лист 4	25
Лист 5	29
Лист 6	33
Лист 7	38
Лист 8	40
Лист 9	43
Лист 10	47
Лист 11	54
Лист 12	58
Лист 13	59
Лист 14	60
Лист 15	62
Лист 16	65
Лист 17	68
Лист 18	70
Лист 19	74
Лист 20	75

Лист 21	78
Лист 22	83
Лист 23	86
Лист 24	92
Лист 25	95
Лист 26	98
Лист 27	101
Лист 28	104
Лист 29	106
Лист 30	108
Лист 31	110
Лист 32	112
Лист 33	116
Лист 34	120
Лист 35	125
Лист 36	129
Лист 37	134
Лист 38	136
Лист 39	139
Лист 40	142
Лист 41	146
Лист 42	149
Продовження листа 40	152
Лист 43	155
Лист 44	157
Лист 45	166

Лист 46	168
Лист 47	170
Лист 48	173
Лист 49	176
Лист 50	178
Лист 51	181
Лист 52	186
Лист 53	190
Лист 54	192
Лист 55	195
Лист 56	198
Лист 57	201
Лист 58	204
Лист 59	207
Лист 60	209
Лист 61	211
Лист 62	214
Лист 63	216
Лист 64	226
Лист 65	231
Лист 66	234
Лист 67	237
Лист 68	240
Лист 69	243
Лист 70	244
Лист 71	248

Шодерло де Лакло. Антуан Франсуа Прево Небезпечні зв'язки Манон Леско

Шодерло де Лакло Небезпечні зв'язки

Я спостерігав звичай свого часу та опублікував ці листи.

Жан-Жак Руссо. Передмова до «Нової Елоїзи»

Попереднє повідомлення видавця

Вважаємо своїм обов'язком попередити Читачів, що, незважаючи на заголовок цієї Книги і на те, що говорить про неї у своїй передмові Редактор, ми не можемо ручатися за достовірність цього зібрання листів і навіть маємо дуже вагомій підстави вважати, що це всього лише Роман.

Гадаємо також, що Автор, хоча він, здавалось би, прагне правдоподібності, сам порушує її і до того ж дуже незграб-

ним чином через час, до якого він приурочив викладені ним події. І насправді багатьом із виведених у нього дійових осіб властиві звичаї настільки погані, що просто неможливо припустити, аби вони були нашими сучасниками, жили в епоху торжества філософії, коли освіта, що поширюється всюди, зробила, як відомо, всіх чоловіків такими благородними, а всіх жінок такими скромними та доброзвичайними.

Думка наша, отже, така, що коли події, описані в цьому Творі, і є якоюсь мірою істинними, вони могли статися лише в якихось інших місцях або в інші часи, і ми суворо засуджуємо Автора, який, мабуть, піддався спокусі якомога більше зацікавити Читача, наблизившись до свого часу та до своєї країни, й тому наважився зобразити в наших подобах і серед нашого побуту звичаї, такі нам чужі.

В усякому разі, ми хотіли б, наскільки можливо, захистити занадто довірливого Читача від яких-небудь непорозумінь із цього приводу й тому підкріплюємо свою точку зору міркуванням, яке висловлюємо тим сміливіше, що воно видається нам абсолютно незаперечним і неспростовним: поза сумнівом, одні й ті ж причини мають приводити до одних і тих же наслідків, а тим часом у наші дні ми щось не бачимо дівиць, які, маючи прибуток шістдесят тисяч ліврів, ішли б у монастир, а також президентш, які, будучи юними та привабливими, помирили б од любові.

Передмова редактора

Цей Твір або, вірніше, це Зібрання листів Читачі, можливо, визнають занадто великим, а тим часом у ньому міститься лише незначна частина того листування, з якого воно нами вилучене. Особи, яким вона дісталася, побажали опублікувати її і доручили мені підготувати листи до видання, я ж як винагороду за свою працю попросив лише дозволу вилучити все те, що вважалося мені зайвим, і постарався зберегти тільки листи, що здалися мені абсолютно необхідними або для розуміння подій, або для розвитку характерів. Якщо до цієї нескладної роботи додати розміщення обраних мною листів у певному порядку – а порядок цей був майже завжди хронологічний – і ще складання небагатьох коротких приміток, що переважно стосуються джерел тих чи інших цитат або обґрунтування допущених мною скорочень, то до цього і зведеться вся моя участь у цьому Творі. Ніяких інших обов'язків я на себе не брав.¹

Пропонував я зробити низку більш істотних змін, потурбуватися про чистоту мови та стилю, далеко не завжди бездоганних. Домагався також права скоротити деякі занадто

¹ Маю також попередити, що я вилучив або змінив імена всіх осіб, про яких ідеться в цих листах, і що коли серед імен, мною вигаданих, знайдуться ті, які належать кому-небудь, то це слід вважати моєю мимовільною помилкою й не робити з цього ніяких висновків.

довгі листи – серед них є й такі, де говориться без усякого зв'язку і майже без переходу про речі, що ніяк одна з одною не в'яжуться. Цієї роботи, згоди на яку я не дістав, було б, ясна річ, недостатньо, щоб надати Твору справжньої цінності, вона, в усякому разі, позбавила б Книгу деяких недоліків.

Мені заперечили, що бажано було оприлюднити самі листи, а не якийсь Твір, за ними складений, і що, якби вісім або десять осіб, які брали участь у цьому листуванні, висловлювались однаково чистою мовою, це суперечило б і правдоподібності, й істині. Я, зі свого боку, зауважив, що до цього дуже далеко і що, навпаки, жоден автор цих листів не уникає грубих помилок, які напрошуються на критику, але на це мені відповідали, що всякий розсудливий Читач і не може не чекати помилок у зібранні листів приватних осіб, якщо навіть серед опублікованих донині листів різних дуже шанованих авторів, у тому числі й деяких академіків, немає жодного цілком бездоганного щодо мови. Аргументи ці мене не переконали, – я вважав, як і зараз іще вважаю, що наводити їх набагато легше, ніж із ними погоджуватись. Але тут я не був господарем і тому підкорявся, залишивши за собою право протестувати й заявити, що дотримуюся протилежної думки. Зараз я це і роблю.

Що ж до можливих достоїнств цього Твору, то, мабуть, із цього питання мені висловлюватися не слід, бо моя думка не мусить і не може мати впливу на будь-кого. Втім, ті, хто, приступаючи до читання, полюбляють знати хоч би приблизно,

на що їм розраховувати, ті, повторюю, нехай читають мою передмову далі. Усім іншим краще відразу ж перейти до самого Твору: їм цілком вистачає й того, що я вже сказав.

Мушу передусім додати, що, коли — охоче в цьому признаюсь — у мене було бажання опублікувати ці листи, я все ж дуже далекий від будь-яких сподівань на успіх. І хай не сприймуть цього щирого мого зізнання за награну скромність Автора. Бо заявляю так само щиро, що, якби це зібрання листів не було, на мій погляд, достойним з'явитися перед читацькою Публікою, я б не взявся ним займатися. Спробуємо роз'яснити цю уявну суперечність.

Цінність того чи іншого Твору полягає в його корисності або ж у задоволенні, що приноситься ним, або ж і в тому і в іншому разом, якщо вже такі його властивості. Але успіх зовсім не завжди служить показником достоїнства, він часто залежить більше від вибору сюжету, ніж од його викладу, більш од сукупності предметів, про які йдеться у Творі, ніж од того, як саме їх подано. Тим часом до цього зібрання, як це видно із заголовка, входять листи цілого кола осіб, і в нім панує таке розмаїття інтересів, яке послабляє інтерес Читача. До того ж майже всі виявлювані в нім почуття брехливі або удавані й тому здатні викликати в Читача лише цікавість, а вона завжди слабкіша, ніж інтерес, викликаний справжнім почуттям, а головне, в набагато меншій мірі спонукає до поблажливої оцінки та дуже чуйно вловлює всякі дрібні помилки, що прикро заважають читанню.

Недоліки ці частково, можливо, врівноважувались одним достоїнством, властивим самій суті цього Твору, а саме різноманітністю стилів – якістю, що її Письменникові рідко трапляється досягти, але вона тут виникає мовби сама собою і в усякому разі рятує від нудьги одноманітності. Дехто, мабуть, оцінить і досить велику кількість спостережень, розсіяних у цих листах, спостережень або зовсім нових, або маловідомих. Ось, вважаю, й усе задоволення, яке від них можна дістати, навіть судячи про них із найбільшою поблажливістю.

Користь цього Твору, можливо, заперечуватиметься ще більше, проте, мені здається, встановити її значно легше. В усякому разі, на мій погляд, викрити способи, якими безчесні люди псують порядних, означає зробити велику послугу добрим звичаям. У Творі цьому можна буде знайти також доказ і приклад двох вельми важливих істин, які перебувають, можна сказати, в повному забутті, якщо виходити з того, як рідко здійснюються вони в нашому житті. Перша істина полягає в тому, що кожна жінка, яка погоджується завести знайомство з аморальним чоловіком, стає його жертвою. Друга – в тому, що кожна мати, яка дозволяє, щоб дочка її виявляла якій-небудь іншій жінці більше довіри, ніж їй самій, чинить у кращому разі необережно. Молоді люди обох статей можуть також дізнатися з цієї Книги, що дружба, яку, мабуть, так легко дарують їм люди поганих звичаїв, завжди є лише небезпечною пасткою, фатальною і для доброчесності

їх, і для щастя. Проте все хороше так часто використовується на зло, що не лише не рекомендую молоді читання цього Листування, а й вважаю дуже істотним тримати такі Твори чимдалі від неї.

Час, коли ця саме Книга може вже не бути небезпечною, а, навпаки, принесе користь, дуже добре визначила одна достойна мати, виявивши не просто розсудливість, але справжній розум. «Я вважала б, – сказала вона мені, ознайомившись із цим рукописом, – що зроблю справжню послугу своїй дочці, якщо дам їй його прочитати в день її заміжжя». Якщо всі матері сімей стануть так думати, я завжди радітиму, що опублікував його.

Але, навіть виходячи з такого утішного припущення, мені все ж таки здається, що це Зібрання листів сподобається мало чим. Чоловікам і жінкам розбещеним вигідно буде зганьбити Твір, який може їм зашкодити. А позаяк у них цілком достатньо спритності, вони, можливо, притягнуть на свій бік ригористів, обурених картиною поганих звичаїв, яку тут зображено.

У так званих вільнодумців не викличе ніякого співчуття набожна жінка, яку саме через її благочестя вони вважатимуть жалюгідною молодичкою, люди ж набожні обуряться на те, що доброчесність не встояла, і релігійне почуття не виявилось досить сильним.

З іншого боку, людям із тонким смаком здасться осоружним занадто простий і неправильний стиль багатьох листів,

а середній читач, переконаний, що все надруковане є плід письменницької праці, угледить в інших листах вимучену манеру Автора, котрий виглядає з-за спини героїв, які, здавалося б, говорять від свого імені.

Нарешті, може бути висловлено й досить одностайну думку, що все добре на своєму місці, й що коли надмірно вишуканий стиль письменників дійсно позбавляє природної витонченості листи приватних людей, то недбалості, які частенько допускаються в останніх, стають справжніми помилками і роблять їх нелегкими для читання, коли вони з'являються у пресі.

Від щирого серця визнаю, що, можливо, всі ці докори цілком обгрунтовані. Гадаю також, що зміг би на них заперечити, не виходячи навіть за припустимі для Передмови рамки. Але для того, щоб відповісти рішучіше на все, треба, щоб сам Твір не здатний був відповісти рішуче ні на що, а якби я так вважав, то знищив би і Передмову, і Книгу.

Лист 1

*Від Сесілі Воланж до Софі Карне
в монастир ***ських урсулінок²*

Ти бачиш, мила моя подружко, що слово своє я тримаю і що чепчики та помпони не забирають усього мого часу: для тебе його в мене завжди вистачить.

А тим часом за один цей день я бачила більше всяких уборів, аніж за чотири роки, проведені нами разом. І гадаю, що за перших же моїх відвідин горда Танвіль,³ яку я неодмінно попрошу вийти до мене, відчує більше досади, ніж сподівалася заподіяти нам щоразу, коли відвідувала нас *in fioreschi*.⁴ Мама про все зі мною радилася: вона значно рідше, ніж раніше, поводить ся зі мною як із пансіонеркою.⁵ У мене є своя покоївка; у моєму розпорядженні окрема кімната й кабінет, я пишу тобі за чарівним секретером, і мені вручили ключ од нього, так що я можу замикати туди все, що захочу. Мама сказала мені, що я бачитимуся з нею щодня в той час, коли вона встає з ліжка, що до обіду мені досить

² *Урсулінки* – католицький жіночий чернечий орден святої Урсули; основна діяльність урсулінок була пов'язана з освітою та вихованням дівчат.

³ Вихованка того ж монастиря.

⁴ У парадному туалеті (*итал.*).

⁵ Дівчата з дворянських родин отримували виховання й освіту в жіночих монастирях, де вони жили упродовж років на повному пансіоні коштом їхніх батьків.

бути ретельно причесаною, позаяк ми завжди будемо самі, і що тоді вона повідомлятиме мене, які години після обіду я маю проводити з нею. Увесь інший час у цілковитому моєму розпорядженні. У мене є моя арфа, малювання і книги, як у монастирі, з тією тільки різницею, що тут немає матері Перпетуї, щоб мене лаяти, і що варто мені захотіти – я можу цілковито байдикувати. Але позаяк зі мною немає моєї Софі, аби базікати і сміятися, то я вже вважаю за краще бути чим-небудь зайнятою.

Зараз іще немає п'ятої години. До мами мені треба о сьомій – часу вистачає, було б тільки що розповідати! Але зі мною ще ні про що не заговорювали, і, якби не було всіх приготувань, що робляться на моїх очах, і безлічі модисток, які з'являються до нас заради мене, я думала б, що зовсім і не збираються видавати мене заміж, і що це просто чергова вигадка нашої доброї Жозефіни.⁶ Проте мама часто говорила мені, що благородна дівиця мусить залишатися в монастирі до заміжжя, і якщо вже вона взяла мене звідти, Жозефіна нібито має рацію.

Біля під'їзду щойно зупинилася карета, і мама звеліла передати мені, щоб я негайно ж ішла до неї. А що коли це він? Я не одягнена, руки в мене тремтять, серце калатає. Я запитала покоївку, чи знає вона, хто у мами. «Та це ж пан К***», – відповіла вона й засміялась. Ах, здається, це він! Я скоро повернусь і повідомлю тебе, що сталося. Ось, в усякому разі,

⁶ Брамниця монастиря.

його ім'я. Не можна змушувати себе чекати. Прощай на одну хвилинку.

Як ти сміятимешся над бідолахою Сесіллю! О, як мені було соромно! Але й ти попалася б так само, як я. Коли я увійшла до мами, поряд із нею стояв якийсь пан у чорному. Я вклонилася йому, як уміла краще, і застигла на місці. Можеш собі уявити, як я його роздивлялася! «Добродійко, – сказав він мамі, відповівши на мій уклін, – яка чарівна у вас панночка, і я більше ніж будь-коли ціную вашу доброту». При цих словах, таких недвозначних, я затремтіла так, що ледве втрималася на ногах, і тут же опустила в перше-ліпше крісло, вся червона та страшенно збентежена. Не встигла я сісти – дивлюся, чоловік цей біля моїх ніг. Тут уже твоя нещасна Сесіль зовсім утратила голову. Я, як мама каже, просто очманіла: схопилася з місця, та як закричу... ну зовсім, як тоді, в ту страшну грозу. Мама розреготалась і каже мені: «Що з вами? Сядьте і дайте цьому панові зняти мірку з вашої ноги». І справді, мила моя, пан-бо виявився шевцем! Не можу й передати тобі, який мене охопив сором; на щастя, окрім мами, нікого не було. Гадаю, що коли я вийду заміж, то не користуватимуся послугами цього шевця. Погодься, що ми надзвичайно вправно розбираємося в людях. Прощай, уже скоро шоста, і покоївка нагадує, що час одягатися.

Прощай, дорога Софі, я люблю тебе так, немовби ще перебуваю в монастирі.

P. S. Не знаю, з ким переслати листа; почекаю вже приходу
Жозефіни.

Париж, 3 серпня 17...

Лист 2

*Від маркізи де Мартей до віконта де Вальмона
в замок ****

Повертайтеся, ласкавий віконте, повертайтеся. Що ви робите і що вам узагалі робити у старої тітки, що вже заповіла вам усі свої статки? Від'їжджайте звідти негайно; ви мені потрібні. Мені прийшла в голову чудова думка, і я хочу доручити вам її здійснення. Цих небагатьох слів має бути цілком досить, і ви, безмежно вдоволені моїм вибором, мусили б уже летіти до мене, щоб навколоішках вислуховувати мої накази. Але ви зловживаєте моєю прихильністю навіть тепер, коли вона вам уже не потрібна. Мені ж залишається вибирати між постійним озлобленням проти вас та безмежною по-блажливістю, і, на ваше щастя, доброта моя перемагає. Тому я хочу розкрити вам свій план, але присягніться мені, що, як вірний мій лицар, не затіватимете ніяких інших пригод, поки не доведете до кінця цієї. Вона достойна героя: ви послужите любові та помсті. Це буде зайве шалапутство,⁷ яке ви внесете до своїх мемуарів: так, до своїх мемуарів, бо я бажаю, щоб їх одного прекрасного дня було надруковано, і навіть готова сама написати їх. Але досить про це – поверні-

⁷ Слова «шалапут, шалапутство», які в добірному товаристві, на щастя, вже виходять із ужитку, були звичайною річчю, коли писалися ці листи.

мося до того, що мене зараз цікавить.

Пані де Воланж видає свою дочку заміж; поки що це таємниця, але мені вона її вчора повідомила. І як ви гадаєте, кого вона намітила собі в зяті? Графа де Жеркура. Хто б міг припустити, що я стану кузиною Жеркура? Я просто нестямлюся з люті... І ви ще не здогадуєтесь? Отакий тугодум! Невже ви пробачили йому інтендантшу? А в мене ж бо хіба не більше причин нарікати на нього, чудовисько ви отаке!⁸ Але я готова заспокоїтися – сподівання на помсту втихомирює мою душу.

І мене і вас Жеркур без кінця дратував тим, що він надає своїй майбутній дружині такого значення, а також безглуздою самовпевненістю, яка змушує його думати, що він уникне неминучого. Вам відоме його безглузде упередження на користь монастирського виховання і ще сміховинніший забобон щодо якоїсь особливої скромності блондинок. Я, далєбі, готова побитись об заклад: хоча у маленької Воланж шістдесят тисяч ліврів доходу, він ніколи не зважився б на цей шлюб, якби вона була брюнеткою і не отримала виховання в монастирі. Доведемо ж йому, що він просто дурень: адже рано чи пізно він однаково виявиться дурнем, і не це мене бентежить, але було б забавно, якби з цього почалось. Як би

⁸ Для розуміння цього місця слід мати на увазі, що граф де Жеркур кинув маркізу де Мертей заради інтендантші де***, яка для нього пожертвувала віконтом де Вальмоном, і що саме тоді маркіза й віконт зійшлись. Оскільки історія ця мала місце значно раніше за події, про які йдеться в цих листах, усе листування, що її стосується, ми визнали за краще не вмішувати.

ми потішалися наступного дня, слухаючи його хвалькуваті небилиці, а вже хвастатиме він неодмінно! До того ж цю дівчинку просвітите ви, і нам уже дуже не пощастило б, якби Жеркур, як і всякий інший, не зробився в Парижі притчею во язицех.

Втім, героїня цього нового роману заслуговує з вашого боку всіляких старань. Вона і справді гарненька; кралі всього п'ятнадцять – справжній бутон троянди. Щоправда, донезмоги незграбна і позбавлена будь-яких манер. Але вас, чоловіків, такі речі не бентежать. Зате у неї млосний погляд, який обіцяє багато чого. Додайте до цього, що її рекомендую, і вам залишиться тільки подякувати мені та скоритися.

Листа цього ви отримаєте завтра вранці. Я вимагаю, щоб завтра ж о сьомій вечора ви були у мене. До восьмої я нічого не прийматиму, навіть нині царюючого кавалера: для такої тонкої справи у нього не вистачить розуму. Як бачите, я аж ніяк не засліплена любов'ю. О восьмій я відпущу вас, а о десятій ви повернетесь вечеряти з чарівним створінням, бо мати й дочка у мене вечеряють. Прощайте, вже за полудень, і скоро мені буде не до вас.

Париж. 4 серпня 17...

Лист 3

Від Сесілі Воланж до Софі Карне

Я ще нічого не знаю, дорога моя! Вчора у мами було за вечерею багато гостей. Хоча я і спостерігала з цікавістю за всіма, особливо за чоловіками, мені було дуже нудно. Всі – і чоловіки, і жінки – уважно розглядали мене, а потім перешіптувались; я добре бачила, що говорили про мене, і червоніла – ніяк не могла з собою впоратись. А мені б дуже хотілося цього, я ж помітила, що, коли дивилися на інших жінок, ті не червоніли. А можливо, це їх рум'яна приховують барву зніяковіння, – дуже вже, мабуть, важко не почервоніти, коли на тебе пильно дивиться чоловік.

Найбільше мене турбувала неможливість дізнатися, що про мене думають. Втім, здається, разів два-три я розчула слово *гарненька*, але також – і дуже ясно – слово *незграбна*. Мабуть, це правда, бо жінка, яка так сказала, родичка і приятелька мами. Здається, вона навіть одразу відчула до мене прихильність. Вона – єдина, котра цього вечора трохи зі мною поговорила. Завтра ми у неї вечеряємо.

Чула я також після вечері, як один чоловік сказав іншому – я переконана, що йшлося про мене: «Потерпимо, поки дозріє, взимку подивимось». Можливо, це якраз той, який мав зі мною одружуватись. Але, значить, це станеться тільки

через чотири місяці! Хотіла б я знати правду.

Ось і Жозефіна, вона каже, що їй треба поспішати. Але мені все ж хочеться розповісти тобі, як я припустилась однієї незграбності. О, здається, та пані має рацію!

Після вечері заходилися грати в карти. Я підсіла до мами і – сама вже не знаю, як це сталося, – майже одразу ж і заснула. Розбудив мене вибух реготу. Не знаю, чи з мене сміялись, але гадаю, що так. Мама дозволила мені піти, чому я була страшенно рада. Уяви собі, була вже дванадцята година. Прощай, дорога моя Софі, люби, як раніше, свою Сесіль. Запевняю тебе, що світ зовсім не такий цікавий, як нам здавалося.

Париж, 4 серпня 17...

Лист 4

*Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей у
Парижі*

Накази ваші – чарівні, а ще миліше те, як ви їх віддаєте. Ви здатні вселити любов до деспотизму. Як ви самі знаєте, я вже не вперше жалкую, що перестав бути вашим рабом. І хоч яким би «чудовиськом» я, за вашими словами, був, я ніколи не згадую без задоволення час, коли ви прихильно давали мені ніжніші імена. Часом навіть я хотів би знову заслужити їх і врешті-решт спільно з вами явити світу приклад постійності. Але нас закликають важливіші справи. Доля наша – перемагати, ми мусимо їй підкорятися. Можливо, наприкінці життєвого шляху ми з вами знову зустрінемося. Бо, не бажаючи образити, скажу, прекрасна моя маркізо, ви від мене, в усякому разі, не відстаєте. І відколи ми, розлучившись для блага світу, проповідуємо окремо одне від одного істинну віру, здається мені, що як місіонер любові ви обернули в неї більше людей, аніж я. Мені відомі ваше завзяття, ваша полум'яна старанність, і якби бог любові судив нас зі справ наших, ви стали б згодом святою покровителькою якогось-небудь великого міста, тоді як друг ваш зробився б – щонайбільше – сільським праведником. Такі розмови здивують вас, адже так? Але я вже цілий тиждень не чую інших і не

говорю інакше. І щоб удосконалитися в них, я вимушений піти наперекір вам.

Не гнівайтесь і вислухайте мене. Вам, хранительці всіх таємниць мого серця, довірю я найбільший із задуманих мною замислів. Що ви мені пропонуєте? Спокусити дівчину, яка нічого не бачила, нічого не знає, яку було б, так би мовити, видано мені беззахисною. Перші ж знаки уваги сп'янять її, а цікавість заманить, можливо, ще швидше за любов. Хто завгодно досяг би успіху в цій справі не гірше за мене. Це не таке діло, яке я нині замислив. Любов, що сплітає мені вінок, коливається між миртом і лавром, а найвірніше – з'єднає їх, аби увінчати моє торжество. Ви самі, прекрасний мій друже, охоплені будете благоговійною повагою і в захваті мовите: «Ось чоловік, який мені до серця!»

Ви знаєте президентшу Турвель⁹ – її набожність, любов до чоловіка, суворі правила. Ось на кого я зазіхаю, ось гідний мене супротивник, ось мета, до якої я прямую.

Якщо мені вже не судилося владання,
Набуду честі хоч в принадності дерзання.

Можна навести й поганий вірш, коли він належить великому поету.¹⁰

Знайте ж, що президент нині у Бургундії, де веде великий

⁹ Президентами називали голів палат провінційних парламентів – судово-адміністративних органів дореволюційної Франції.

¹⁰ Лафонтену.

судовий процес (сподіваюся, що мені він програє ще важливіший позов). Його безутішна половина мусила провести тут увесь термін свого сумного солом'яного вдівства. Єдиними розвагами мали слугувати їй щоденна обідня, нечисленні відвідини бідняків тутешньої округи, благочестиві бесіди з моєю старою тітонькою та зрідка сумна партія у віст. Я ж готую їй дещо цікавіше. Мій добрий ангел привів мене сюди на її й на моє щастя. А мені, безумцеві, шкода було тих двадцяти чотирьох годин, якими я мусив пожертвувати для годиться! Яким покаранням була б для мене тепер необхідність повернутися до Парижа! На щастя, грати в віст можна лише вчотирьох, а оскільки тут для цього є тільки місцевий священик, моя безсмертна тітонька настійно просила мене пожертвувати їй декілька днів. Ви здогадуєтеся, що я погодився. Ви і не уявляєте собі, як вона доглядає мене відтоді й особливо як радіє, що я незмінно супроводжую її до обідні та на інші церковні служби. Вона й не підозрює, якому бо-жеству я там поклоняюсь.

Отже, ось уже чотири дні, як я одержимий сильною при-страстю. Ви знаєте, як палко я вмію бажати, з яким шаленством долаю перешкоди, але ви не знаєте, як самотність роз-палює бажання! У мене тепер лише одна думка. Тільки про одне думаю я цілий день, і воно ж сниться мені вночі. Я будь-що-будь мушу мати цю жінку, щоб не опинитися в смішному становищі закоханого, бо до чого тільки не доводить неза-доволене бажання! О солодке володіння, волаю до тебе за-

ради мого щастя, а ще більше заради мого спокою! Які щасливі ми, що жінки так слабо захищаються! Інакше ми були б лише жалюгідними їх рабами. Нині я сповнений почуттям вдячності до всіх доступних жінок, що, природно, тягне мене до ваших ніг. Припадаю до них, вимолюючи собі прощення, і на цьому ж завершую мого занадто довгого листа. Прощайте, прекрасний друже мій, і не гнівайтесь!

*Із замку *** 5 серпня 17...*

Лист 5

Від маркизи де Мертей до віконта де Вальмона

Чи знаєте ви, віконте, що лист ваш украй зухвалий і що я мала б усі підстави розсердитися? Проте він ясно довів мені, що ви втратили голову, і тільки це врятувало вас від мого гніву. Як великодушний і чуйний друг, я забуваю про свою образу і думаю лише про небезпеку, яка вам загрожує. І хоч як нудно читати повчання, я готова на це – так, вони вам саме тепер потрібні.

Вам мати президеншу Турвель! Яка смішна вигадка! Впізнаю вашу нерозважливість, яка завжди спонукає вас бажати того, що здається вам недоступним. Що ж являє собою ця жінка? Так, якщо хочете, – у неї правильні риси обличчя, але без усякої виразності, вона має досить гарну статуру, але в ній немає витонченості, вона завжди сміхотворно вдягається, з вічною косинкою на грудях, що закриває її до самого підборіддя. Скажу вам як друг: і однієї такої жінки досить, щоб ви абсолютно впали в очак товариства. Пригадайте той день, коли вона збирала пожертвування в церкві Святого Роха і коли ви ще дякували мені за надане вам видовище. Я так і бачу її під руку з цим довговолосим здоровилом – як вона ледь не падає на кожному кроці, весь час зачіпаючи кого-небудь за голову своїм чотириаршинним ко-

шиком, і червоніє при кожному поклоні. Хто б подумав тоді, що ви запалаєте до цієї жінки бажанням? Ну ж, віконте, почервонійте у свою чергу і прийдіть до тям. Обіцяю вам, що нікому нічого не розповім.

І до всього – подумайте, які прикrostі на вас чекають! Із яким суперником доведеться вам змагатися! З її чоловіком! Хіба не відчуваєте ви себе приниженим при одному цьому слові? Яка ганьба, якщо ви зазнаєте невдачі! І як мало слави дасть вам перемога! Понад те: і насолод ніяких не чекайте. Хіба отримаєш їх із недоторкою? Я маю на увазі щирих недоторок, які скромничають навіть у саму мить насолоди і не дають вам скуштувати всієї повноти блаженства. Їм невідомі такі радощі любові, як повне самозабуття, як та несамоовитість похитливості, коли насолода мовби очищається в самій своїй надмірності. Можу передбачити: в найліпшому разі ваша президентша намислить, що все для вас зробила, поводячись із вами як зі своїм чоловіком, а тим часом навіть у найніжнішому подружньому єднанні повного злиття з коханою істотою ніколи не буває. Цей же випадок набагато гірший: ваша недоторка ще і святенниця, притому в неї, немов у жінок із простолюття, є набожність, яка прирікає на вічне дитинство. Можливо, вам і вдасться здолати цю перешкоду, але не тіште себе надією, що зможете її знищити: перемігши в ній любов до Бога, ви не впораєтеся зі страхом перед дияволом. І коли, тримаючи коханку в обіймах, ви відчуєте трепет її серця, це буде тремтіння не любові, а страху. Мож-

ливо, ви і змогли б зробити що-небудь із цієї жінки, якби пізнали її раніше; але їй двадцять два роки, і вона заміжня вже близько двох років. Повірте мені, віконте, якщо жінка до такої міри зів'яла, її потрібно полишити на саму себе: вона назавжди залишиться цілковитою *посередністю*.

А тим часом заради такого привабливого предмета ви не хочете підкорятися мені, ховаєте себе в склепі вашої тіточки і відмовляєтеся від чарівної пригоди, в якій можете показати себе найблискупішим чином. Який же фатум судив, аби Жеркур завжди мав над вами перевагу? Повірте, я говорю з вами без щонайменшого роздратування, але тепер мені й насправді здається, що ви не заслуговуєте на свою славу, а головне – щось штовхає мене відмовити вам у довірі. Ніколи не зважуся повірити свої таємниці коханцеві пані де Турвель.

Знайте, однак, що маленька Воланж уже закрутила когось голову. Юний Дансені аж розум утратив од неї. Вони співали дуєтом, і, по правді сказати, вона співає краще, ніж зазвичай співають пансіонерки. Вони збираються розучити багато дуєтів, і, здається, вона не відмовилася б від унісону; але цей Дансені ще хлопчик, який тільки втратить час на безплідне залицяння й залишиться ні з чим. З іншого боку – молода особа досить дика, і за всіх обставин це буде набагато менш забавним, аніж було б, якби втрутилися в цю справу ви. Тому я вкрай роздосадована і, напевно, посварюся з кавалером, коли він до мене прийде. Нехай він виявить сумирність, бо наразі мені неважко відкинутися від нього.

Я впевнена, що, коли б осяяв мене добрий намір зважитися на розрив, він поринув би у відчай, а ніщо так не тішить мене, як відчай закоханого. Він назвав би мене «зрадницею», а це слово завжди втішало мене. Після слова «жорстока» воно для жіночого слуху найприємніше, а заслужити на нього вимагає значно менших зусиль. Дійсно, я займаюся цим розривом. Ось, виявляється, чому ви стали причиною! Нехай усе це й буде на вашій совісті. Прощайте. Попросіть вашу президентшу, щоб вона помолилась і за мене.

Париж, 7 серпня 17...

Лист 6

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Немає, значить, жодної жінки, яка, здобувши владу, не стала б нею зловживати! І навіть ви, яку я так часто називав своїм поблажливим другом, ви теж перестали ним бути й наважуєтеся нападати на мене, гудячи предмет моєї пристрасті! Якими рисами наважуєтеся ви змальовувати пані де Турвель!.. Немає чоловіки, якому за такий зухвалий виклик не довелося б заплатити життям! Окрім вас, немає жодної жінки, яку за це ж саме я не постарався хоча б очорнити! Благаю вас, не піддавайте мене більше таким жорстоким випробуванням: я не впевнений, що витримаю їх. В ім'я нашої дружби перестаньте лихословити про цю жінку хоча б доти, поки вона не стане моєю. Хіба ви не знаєте, що лише насолода владна зняти пов'язку з очей любові?

Але що я кажу? Хіба пані де Турвель потребує того, щоб прикрашати її уявою? Ні, щоб бути чарівною, їй вистачає залишатися самою собою. Ви докоряєте їй за те, що вона погано вдягнена, – ну і що ж, усяке вбрання їй тільки шкодить, усякий покрив її тільки псує. Достоту приваблива вона в недбалому вранішньому одязі. Завдяки виснажливій спекоті, що стоїть тут, легка домашня сукня з полотна дає мені можливість бачити її округлий і гнучкий стан. Груді її при-

криває лише серпанок, і мій побіжний, але проникливий погляд уловив уже чудові форми. Ви кажете, що обличчя її позбавлене виразу? А що йому виражати, поки серце її нічим не зачеплене? Так, звичайно, у неї немає облудного кривляння наших кокеток, яке часом спокушає нас і завжди є оманливим. Вона не вміє прикривати завченою посмішкою порожнечу якої-небудь фрази, і хоча в неї дуже гарні зуби, вона сміється лише від того, що її дійсно бавить. Але треба бачити, яку простодушну, щиру веселість являє вона нам у жвавих іграх! Скільки чистої радості співчуття й доброти в її погляді, коли вона поспішає надати допомогу стражденному! Особливо ж треба бачити, як при щонайменшому натяку на ласкаве слово або похвалу небесне обличчя її спалахує зворушливим зніяковінням невдаваної скромності! Вона недоторка, вона набожна, і на цій підставі ви вважаєте її холодною та бездушною? Я дотримуюся зовсім іншої думки. Скільки ж потрібно мати найдивовижнішої чутливості, щоб поширювати її навіть на свого чоловіка й незмінно любити істоту, що постійно відсутня? Чи можна вимагати кращого доказу? Таж я зумів його отримати.

На нашій спільній прогулянці я повів її таким чином, що довелося перебиратися через рів. І хоча вона досить моторна, боязкості в ній іще більше. Ви самі знаєте, що недоторки бояться зробити сміливий крок.¹¹ Довелось їй довіритися

¹¹ Тут відбилася кепська пристрасть до каламбурів, яка під той час лише зароджувалась і так поширилась в наші дні.

мені. Я тримав у своїх обіймах цю скромницю. Наші приготування та переправа моєї старої тітоньки викликали у жвавої недоторки вибухи реготу, але коли я взяв її на руки і зробив розраховано невмілий рух, руки наші з'єднались. Я притиснув її груди до своїх і в цю коротку мить відчув, що серце її забилося сильніше. Чарівний рум'янець забарвив її щоки, і це боязке зніжковіння доволі ясно показало мені, *що серце її затріпотіло від почуттів*, а не від страху. Тітонька моя, однак, помилилася подібно до вас і стала казати: «Дівчинка ж бо злякалась», але чарівна безпосередність цієї «дівчинки» не дозволила їй збрехати, і вона простодушно відповіла: «Та ні, але...». Одне це слово сказало мені все. З цієї хвилини жорстоке хвилювання змінилось у мене солодкою надією. Ця жінка буде моєю, я відніму її у чоловіка, він тільки оскверняє її; я осмілюся б відняти її в самого Бога, якого вона так полюбила. Яка насолода то викликати в ній докори сумління, то перемагати їх. Я й не подумую про те, аби розбити забобони, що бентежать її! Вони тільки збільшать моє щастя і мою славу. Нехай вона вірить у добродетель, але нехай пожертвує нею заради мене. Нехай гріх жахає її, не в силах стримати, і нехай, увесь час перебуваючи під владою страху, вона забуває, долає його тільки в моїх обіймах. І нехай – я на це згоден – вона мені скаже тоді: «Обожнюю тебе!». З усіх жінок лише вона одна гідна буде вимовити ці слова. Воістину я стану тим божеством, якому вона віддасть перевагу.

Будьмо ж відверті: в наших зв'язках, таких же холод-

них, наскільки і швидкоплинних, те, що ми іменуємо щастям, – усього лише задоволення. Сказати вам правду? Я гадав, що серце моє вже зів'яло, і, знаходячи в собі саму лише чуттєвість, нарікав на те, що передчасно постарів. Пані де Турвель повернула мені чарівні ілюзії молодості. Біля неї мені не треба володіння, щоб відчувати себе щасливим. Єдине, що лякає мене, – час, який займе ця пригода, бо я не зважуюся бодай у чомусь довіритися випадковості. Марно пригадую я свою удачливу відважність – я не можу зважитися на неї. Для того, щоб я був щасливий, треба, щоб кохана сама віддалася мені, а домогтися цього не так-то легко.

Я переконаний, що ви захопилися б моєю обережністю. Я ще не вимовляв слова «любов», але ми вже говорили про «довіру» і «участь». Щоб якомога менше обманювати її й особливо щоб на неї не подіяли всілякі чутки про мене, я сам, мовби звинувачуючи себе, розповів їй дещо з найбільш відомих моїх пригод. Ви б повеселилися, бачачи, з якою простодушністю вона читає мені проповіді. Вона запевняє, що хоче мене «обернути», але не підозрює навіть, чого їй коштуватиме ця спроба. Вона далека від думки, що, «заступаючись», як вона висловлюється, «за нещасних, яких я погубив», вона заздалегідь оплакує саму себе. Це спало мені на думку вчора під час однієї з її проповідей, і я не зміг відмовити собі в задоволенні перебити її, запевняючи, що вона говорить, як справжній пророк.

Прощайте, прекрасний друже мій. Як бачите, я ще не

безповоротно загинув.

P. S. До речі, а бідолаха кавалер не наклав на себе руки од відчаю? Воістину, ви у стократ безсердечніша за мене, і я б почувався приниженим, якби мав самолюбність.

*Із замку ***, 9 серпня 17...*

Лист 7

Від Сесілі Воланж до Софі Карне¹²

Якщо я нічого не говорила про моє заміжжя, то тому, що мені відомо про нього не більше, ніж першого дня. Я звикаю не роздумувати про нього й досить легко пристосовуюся до свого способу життя. Багато часу присвячую співу та грі на арфі: мені здається, я значно більше полюблюю ці заняття відтоді, як обходжуся без учителя, вірніше, відколи у мене з'явився кращий учитель. Кавалер Дансені, той пан, про якого я тобі писала і з яким співала у пані де Мертей, такий люб'язний, що приходить до нас щодня і цілими годинами співає зі мною. Він надзвичайно милий і сам створює чарівні арії, до яких придумує і слова. Як жаль, що він мальтійський лицар!¹³ Я гадаю, що якби він одружився, дружина його була

¹² Аби не зловживати терпінням читача, ми вилучаємо з цього щоденного листування силу-силенну послань: публікуються лише ті, що видавалися нам необхідними для розуміння подій, які відбувалися в цьому гуртку. З тієї ж причини вилучаються всі листи Софі Карне й багато інших листів дійових осіб цих пригод.

¹³ *Мальтійський орден* – католицький духовно-лицарський орден, заснований ще у добу Хрестових походів як орден госпітальєрів, відомий також як орден іоанітів. З 1530-го по 1798 р. базувався на Мальті, через що й отримав назву «мальтійський». Його члени поділялись на три класи: до першого належали лише лицарі, до другого орденські священики та військова «братія», до третього – обслуга, вона обітниць не давала й у боях участі не брала.

б дуже щаслива... Він такий чарівливо ласкавий. Здавалося б, компліментів він ніколи не говорить, а між тим, у кожному слові його є щось утішне для тебе. Він безупинно робить мені зауваження і з приводу музики, і щодо всіляких інших речей, але в його критиці стільки зацікавлення й веселості, що неможливо не бути йому вдячною. Навіть коли він просто дивиться на тебе, це має такий вигляд, ніби він робить тобі щось приємне. До того ж він дуже обов'язковий. Учора, приміром, його запрошували на великий концерт, а він вважав за краще провести увесь вечір у мамі, – мене це дуже втішило, позаяк за його відсутності ніхто зі мною не розмовляє, і я нудьгую. Зате з ним ми співаємо і розмовляємо. У нього завжди є що мені сказати. Він і пані де Мертей – єдині приємні для мене люди. Але прощай тепер, мила моя подруго, я обіцяла, що до сьогодні розучу одну маленьку арію з дуже важким акомпанементом і не хочу порушити свого слова. Займатимуся до самого його приходу.

*Із ***, 7 серпня 17...*

Лист 8

Від президентши де Турвель до пані де Воланж

Я украй зворушена, добродійко, довірою, яку ви мені виявили, і всією душею зацікавлена в улаштуванні долі мадемуазель де Воланж. Від усього серця бажаю їй щастя, якого вона, — я в цьому впевнена — цілком достойна і яке, поза сумнівом, забезпечить їй ваша передбачливість. Я не знаю графа де Жеркура, але, оскільки ви зробили йому честь зупинити на нім свій вибір, я можу мати про нього лише найвищу думку. Обмежуюся, добродійко, побажанням, аби шлюб цей був таким же щасливим і вдалим, як і мій, який також був справою ваших рук, за що я з кожним днем вам усе вдячніша. Нехай щастя вашої дочки буде нагородою за те, яке ви дали мені, і нехай ви, найкращий друже, виявитесь також щасливою матір'ю!

Я вкрай засмучена, що не маю можливості особисто висловити вам це щире моє побажання й познайомитися ближче, як мені б цього хотілося, з мадемуазель де Воланж. Ви поставилися до мене з добротою воістину материнською, і я маю право сподіватися з її боку на ніжну дружбу сестри. Прошу вас, добродійко, передати їй це від мого імені, поки у мене не виявиться можливість самій заслужити на її дружбу.

Я думаю пробути в селі, поки пан де Турвель буде відсут-

нім, і протягом цього часу постараюсь якнайкраще скористатись і насолодитися товариством поважної пані де Розмонд. Ця жінка незмінно чарівна: похилий вік не нашкодив їй ні в чому – вона зберегла всю свою пам'ять і життєрадісність. Нехай тілу її вісімдесят чотири роки, душі – не більше двадцяти.

Самота наша пожвавлюється присутністю її племінника, віконта де Вальмона, який люб'язно погодився пожертвувати заради нас кількома днями. Я знала про нього лише з чуток, а вони не надто привертали мене прагнути ближчого знайомства. Але тепер мені здається, що він кращий від поголосу, який про нього пішов. Тут, де його не псує світська метушня, він із дивовижною ширістю веде розумну мову і з рідкісним щиросердям визнає свої помилки. Він говорить зі мною дуже відверто, а я читаю йому сувору мораль. Ви знаєте його, і тому погодитесь, що обернути його на шлях істинний було б великим успіхом, але я не сумніваюся, що, незважаючи ні на які клятви, варто йому провести один тиждень у Парижі, і він забуде всі мої проповіді. В усякому разі, він хоч під час перебування тут буде утримуватися від звичайної своєї поведінки, я ж вважаю, що, судячи з його способу життя, краще, що він може зробити, це – не робити нічого. Він знає, що я вам пишу, і просить мене засвідчити вам свою пошану.

Прийміть також зі звичайною вашою добротою і мій сердечний привіт і не сумнівайтесь у щирих почуттях, із якими я маю честь... і т. д.

*Із замку ***, 9 серпня 17...*

Лист 9

Від пані де Воланж до президентши де Турвель

Я ніколи не сумнівалася, мій юний і чарівний друже, ні в дружніх почуттях, які ви до мене маєте, ні в щирій небайдужості вашій відносно всього, що мене стосується. І не для того, щоб внести ясність до цих наших стосунків які, сподіваюся, не викликають сумнівів, відповідаю я на вашу «відповідь», але для мене просто неможливо не поговорити з вами про віконта де Вальмона.

Зізнаюсь, я не чекала, що коли-небудь зустріну це ім'я у ваших листах. Ну що, скажіть, може бути спільного між вами і ним? Ви не знаєте цієї людини. Та й звідки може бути у вас уявлення про душу розпусника? Ви кажете про його *рідкісне щиросердя* – о так, щиросердя Вальмона має бути, дійсно, річчю дуже рідкісною! Він іще більш фальшивий і небезпечний, аніж люб'язний і привабливий, і ніколи з самої своєї юності він не зробив жодного кроку, не вимовив жодного слова, не маючи при цьому якого-небудь умислу, й ніколи не було в нього такого умислу, який не став би безчесним або злочинним. Друже мій, ви мене знаєте. Вам відомо, що з усіх добродішностей, які мені хотілося б мати, поблажливість – у моїх очах найцінніша. Тому, якби Вальмона захоплювали бурхливі пристрасті, коли б він, як багато інших,

підпав спокусі помилок, властивих його віку, я, засуджуючи його поведінку, відчувала б до нього жалість і спокійно чекала б дня, коли щасливе розкаяння повернуло б йому повагу порядних людей. Але Вальмон зовсім не такий: поведінка його впливає з прийнятих ним правил. Він уміло розраховує, скільки мерзенностей може дозволити собі людина, не скомпрометувавши себе, і, щоб мати можливість бути жорстоким і злим, не наражаючись при цьому на небезпеку, жертвами своїми робить жінок. Я не маю наміру перераховувати всіх тих, кого він спокусив, але скількох він погубив?

Ви ведете життя самотнє і скромне, і чутки про всі ці скандальні пригоди до вас не доходять. Я могла б розповісти вам речі, від яких ви здригнулися б. Але погляд ваш, такий же чистий, як і душа, був би забруднений тими картинами. Проте я впевнена, що Вальмон ніколи не буде вам небезпечний, і для захисту від нього ви такої зброї не потребуєте. Єдине, що я мушу вам сказати: з усіх жінок, до яких він успішно або безуспішно залицявся, не було жодної, якій не довелося б про це пожалкувати. Винятком із цього правила є лише маркиза де Мертей: тільки вона зуміла дати йому відсіч і приборкати його лиху вдачу. Признаюся, що, на мій погляд, саме це робить їй найбільше честі. Ось чому цього і виявилось досить, аби повністю вибачити в очах усього товариства відому легковажність, в якій її почали звинувачувати відразу після того, як вона овдовіла.¹⁴

¹⁴ Помилка пані де Воланж свідчить про те, що, подібно до інших негідників,

Хай там як, чарівний друже мій, досвідченість і передусім дружні почуття до вас надають мені право попередити вас: у товаристві вже помітили відсутність Вальмона, і якщо стане відомо, що деякий час він пробув утрюх зі своєю тітонькою та з вами, ваше добре ім'я буде в його руках, а це – найбільше нещастя, яке тільки може спіткати жінку. Тому я раджу вам переконати його тітоньку не утримувати його довше, а якщо він упиратиметься в прагненні залишитися, гадаю, що ви, не вагаючись, мусите поступитися йому місцем. Але для чого б йому залишатися? Що йому робити в цьому селі? Я переконана, що, поспостерігавши і постеживши за ним, ви виявили б, що він попросту обрав найзручніший притулок для того, аби здійснити в тих місцях який-небудь задуманий ним негідний учинок. Але, не маючи можливості запобігти злу, задовольняємося тим, що вбережемося від нього самі.

Прощайте, чарівний друже мій. Заміжжя моєї дочки де-що запізнюється. Ми із дня на день чекали графа де Жеркура, але він сповістив мене, що його полк послано на Корсику, а оскільки воєнні дії ще не цілком закінчено, він не зможе відлучитися до зими. Це прикро, але зате я можу сподіватися, що ми матимемо задоволення бачити вас на весіллі, а я була б дуже засмучена, коли б воно відбулося без вас. Прощайте і прийміть запевнення в моїй нелицемірній цілковитій відданості.

P. S. Передайте мій привіт пані де Розмонд, яку я люблю,
як вона на те цілком заслуговує.

*Із ***, 11 серпня 17...*

Лист 10

Від маркизи де Мертей до віконта де Вальмона

Чи, бува, не дуєтеся ви на мене, віконте? Чи ви не померли? Чи – що дуже ймовірно – ви живете тільки для вашої президентші? Ця жінка, що повернула вам ілюзії юності, поверне вам скоро й її сміхотворні забобони. Ви вже стали несмілим рабом; чом би не стати закоханим поклонником? Ви відмовляєтеся від *удачливої зухвалості*, і ось тепер уже дієте без усяких правил, поклавшись на волю випадку, або, вірніше, примхи. Чи ви забули, що любов, подібно до медицини, є всього лише *мистецтвом допомагати* природі? Як бачите, я побиваю вас вашою ж зброєю, але зовсім не збираюся загордитися, бо це воістину означало б бити лежачого. «Потрібно, щоб вона сама віддалася», – кажете ви мені. Ну, певна річ, потрібно. Вона і віддасться, як усі інші, з тією лише різницею, що зробить це неохоче. Але щоб вона під кінець віддалася, найвірніший засіб – почати з того, щоб узяти її. Безглузда ця відмінність є звичайнісінькою маячнею закоханості. Я так говорю, тому що ви явно закохані. І говорити з вами інакше – означало б зрадити вас, приховувати від вас, на що ви хворі. Скажіть же мені, млосний закоханцю, а ті жінки, яких ви домагалися, ви їх, значить, брали силою? Але ж хоч як би нам хотілося віддатись, хоч як би ми поспішали

це зробити, потрібен усе ж привід, а чи є привід більш для нас зручний, аніж той, що дозволяє нам зображувати справу так, ніби ми поступаємося силі? Що ж до мене, то признаюся, мені найбільше до душі швидкий і спритний напад, коли все відбувається по порядку, хоча й досить швидко, так що ми не опиняємося в украй неприємній необхідності самим виправляти незручність, якою нам, навпаки, слід було б скористатися. Такий напад дозволяє нам здаватися жертвами насильства навіть тоді, коли ми добровільно поступаємось і майстерно потураємо двом найдорожчим для нас пристрастям: славі опору й радості поразки. Признаюся також, що цей дар, набагато рідкісніший, аніж може здаватися, завжди приносив мені задоволення, навіть якщо не міг мене спокусити, й іноді мені траплялося поступатися виключно в нагороду. Так у турнірах давніх часів краса була нагородою за доблесть і спритність.

Але ви, що перестали бути самим собою, ви поводитесь так, немов боїтеся мати успіх. Звідколи це рухаєтеся ви черепашачим кроком і манівцями? Друже мій, аби дістатися мети, потрібно мчати на поштарських і битим шляхом! Але облишмо цей предмет – він тим більше дратує мене, що через нього я позбавлена задоволення бачитися з вами. Ви хоч би пишіть мені частіше й повідомляйте про свої успіхи. Чи знаєте ви, що безглузда ця пригода займає вас уже два тижні й ви усім на світі нехтуєте?

До речі, про зневагу – ви схожі на тих людей, які регуляр-

но посилають довідуватися про стан своїх хворих друзів, але ніколи не вислуховують відповіді. У своєму останньому листі ви запитували, чи не помер пан кавалер. Я не відповідаю, а ви й не думаєте виявляти занепокоєння. Хіба ви забули, що мій коханець – ваш давнішній друг? Втім, не тривожтеся, він аж ніяк не помер, а якби й помер, так від надлишку радості. Бідолаха кавалер! Який він лагідний, який він воістину створений для любові, як він уміє палко відчувати! У мене паморочиться голова. Справді, повне щастя, що надається йому моєю любов'ю, дійсно прив'язує мене до нього.

Яким щасливим зробила я його в той самий день, коли писала вам, що маю намір розірвати наші стосунки! Адже я і справді обмірковувала найкращий спосіб довести його до відчаю, коли мені про нього доповіли. Чи гра моєї уяви, чи дійсно так було, – але він ніколи ще не здавався мені милішим. Проте я прийняла його дуже неприхильно. Він сподівався провести зі мною дві години до моменту, коли мої двері відчиняться для всіх. Я ж сказала йому, що збираюся вийти з дому. Він запитав – куди. Я відмовилася повідомити йому це. Він почав наполягати. «Йду туди, де вас не буде», – мовила я з роздратуванням. На щастя для себе, він був приголомшений цією відповіддю. Бо, якби він сказав хоч слово, неминуче мала б місце сцена, яка і призвела б до задуманого мною розриву. Здивована його мовчанням, я кинула на нього погляд, лише, присягаюся вам, щоб побачити його невдоволену міну. Але на чарівному цьому обличчі я виявила той

глибокий і разом з тим ніжний смуток, перед яким – ви самі це визнали – так важко буває встояти. Одна і та сама причина викликала один і той самий наслідок: я була повторно переможена. З цієї миті я почала думати лише про те, як би зробити так, щоб він не знайшов у мене жодної вади. «Я йду у справі, – сказала я більш лагідно, – і навіть у справі, що стосується вас, але не розпитуйте мене. Я вечерятиму вдома. Повертайтеся до вечері – і про все дізнаєтеся!». Тут до нього повернувся дар мови, але я не дала йому говорити. «Я дуже кваплюся, – вела далі я, – залиште мене; до вечора». Він поцілував мені руку і пішов.

Тут же, щоб винагородити його, а можливо, й саму себе, я вирішила познайомити його з моїм маленьким будиночком, про існування якого він і не здогадувався. Я покликала мою вірну Віктуар, а всім домочадцям оголосила, що в мене мігрень і що я вклалась у ліжко. Залишившись наодинці зі *справжньою* служницею, я перевдягнулася так, аби видати себе за служницю, вона ж, надівши чоловічий костюм, перетворилася на лакея. Потім вона пішла за найманим екіпажем, який під'їхав до хвіртки мого будинку, і ми рушили. Опинившись у своєму капищі любові, я вибрала найвідповідніше для любовного побачення вбрання. Воно чудове, і придумала його я сама: воно нічого не підкреслює, але на все натякає. Обіцяю дати його вам як зразок для вашої президентші, коли ви доможетеся того, що вона стане гідною носити його.

Після цих приготувань, тоді як Вікторуар займалася іншими речами, читала розділ із «Софи»,¹⁵ один лист Елоїзи¹⁶ та дві казки Лафонтена,¹⁷ щоб відновити в пам'яті декілька відтінків тону, який мала намір засвоїти для цього випадку. Між тим мій кавалер зі своєю звичною поспішністю під'їжджає до дверей мого будинку. Швейцар відмовляє йому в прийомі, бо я хвора, – подія перша. В той же час він передає йому записку від мене, але написану не моєю рукою згідно з прийнятими мною правилами обережності. Він розпечатує її й виявляє почерк Вікторуар: «Рівно о дев'ятій, на бульварі, навпроти кафе». Він вирушає туди, і там маленький лакей, якого він не знає, – або так, в усякому разі, йому здається, бо це все та ж Вікторуар, – пояснює йому, що він має відпустити коляску і йти за ним. Уся ця романтична обстановка ще більш розпалює його уяву, а така палкість ніколи не шкодить. Нарешті, він біля мети, остаточно заворожений подивом і любов'ю. Щоб дати йому прийти до тями, ми здійснюємо невелику прогулянку по боскету, потім я веду його в бу-

¹⁵ «Софа» – еротико-сатиричний роман французького письменника Кребійона Молодшого (1707–1777).

¹⁶ Мається на увазі знаменитий роман у листах Ж.-Ж. Руссо «Нова Елоїза». Оповідуючи в нім про любов плебея Сен-Пре та дворянки Юлії, Руссо повстає проти перешкод, які ставляться почуттю громадськими умовностями та забобонами, але визнає, однак, перешкоди, які возводить свідомість морального обов'язку.

¹⁷ Маються на увазі «Віршовані казки та новели» Лафонтена (1665–1685), у яких фривольність, дотепність та грайливість поєднані з витонченістю і почуттям міри.

динок. Він бачить спершу стіл, накритий на два прибори, потім розкрите ліжко. Ми попрямували в будуар, що з'явився перед ним в усій своїй розкоші. Там, наполовину за задуманим планом, наполовину в щирому пориві, я обійняла його і впала до його ніг. «О друже мій! – мовила я. – Мені так хотілося, щоб ти скуштував усю несподіванку цієї хвилини, але зате я тепер мушу розкаюватися в тому, що засмутила тебе, для виду напускаючи на себе холодність, і – нехай лише на мить – приховала серце моє від твого погляду. Пробач мені цю провину: я спокутуватиму її силою своєї любові!» Ви самі можете судити про враження, справлене цією прещирою промовою. Ощасливлений кавалер негайно ж підняв мене, і моє пробачення було скріплене на тій же отоманці, де ми з вами так весело і на той же самий лад скріпили своє рішення про наш вічний розрив.

Оскільки нам належало провести наодинці цілих шість годин, а я поставила собі за мету весь цей час зробити для нього однаково солодким, я постаралася стримати його запал і змінила ніжність милим кокетуванням. Здається, ніколи ще я до такої міри не прагнула сподобатись і ніколи не була така задоволена собою. Після вечері, зображуючи по черзі то дитячість, то розсудливість, стаючи то грайливою, то чутливою, а то навіть і розпусною, я бавилася тим, що перетворювала його на султана серед сералю, по черзі зображуючи найрізноманітніших одалісок. І справді, невичерпні його пестощі витрачались завжди одній і тій же жінці, але щоразу

іншій коханці.

Нарешті, вдосвіта треба було розлучитись, і хоч що б він говорив, хоч що б він навіть робив, прагнучи довести мені протилежне, – відпочинок був йому так само потрібний, як і досадливий. Коли ми вже виходили і востаннє прощались, я взяла ключ од цього блаженного притулку й передала його йому зі словами: «Я завела його тільки для вас, вам і володіти ним: храмом розпоряджатися має той, хто приносить жертву». Цим спритним ходом я запобігла роздумам, на які могла навести його ота підозріла обставина, що в мене є маленький будиночок. Я достатньо знаю його, щоб бути цілком упевненою: він скористається ключем лише для зустрічей зі мною, а якби мені спало на думку вирушити туди без нього, так у мене є про запас другий ключ. Він зразу ж хотів умовитися щодо наступного побачення, але нині він мені ще дуже подобається, і я не хочу, щоб він мені занадто скоро набрид. Надмірності можна дозволяти собі лише з тими, кого збираєшся незабаром кинути. Йому це ще незнайоме, але, на його щастя, я знаю це за двох.

Тільки зараз я помітила, що вже третя година ранку, і що, збираючись надряпати кілька слів, я написала цілий том. Така привабливість довірчої дружби. Завдяки їй я досі люблю вас більше всіх, але, по правді кажучи, до смаку мені найбільше – кавалер.

*Із ***, 12 серпня 17...*

Лист 11

Від президентши де Турвель до пані де Воланж

Ваш суворий лист злякав би мене, добродійко, якби, на щастя, тут у мене не було більше підстав для спокою, ніж для побоювань, які ви мені прагнете вселити. Цей страхітливий пан де Вальмон, що є, мабуть, грозою всіх жінок, склав, здається, свою смертоносну зброю, перш ніж ступив до цього замку. Він не лише не будує тут ніяких планів, але і домагань на це не має, і, хоча навіть вороги його визнають, що він людина люб'язна, ця якість тут майже не виявляється, поступаючись місцем добродушній дитячості. Диво це, треба гадати, зробило сільське повітря. В усякому разі, можу вас запевнити, що, хоча він постійно перебуває в моєму товаристві, яке, мабуть, йому приємне, у нього не вирвалося жодного слова про любов, жодної з тих фраз, які дозволяє собі будь-який чоловік, не володіючи навіть на протигагу йому нічим, що їх виправдовувало б. Ніколи не змушує він мене до нарочитої стриманості, до якої доводиться вдаватися кожній жінці, що шанує себе, аби тримати чоловіків, які її оточують, у межах. Він уміє не зловживати веселістю, яку викликає. Можливо, він занадто вже любить лестити, але лестить так делікатно, що і саму скромність міг би привчити до похвал. Словом, якби я мала брата, то хотіла б, аби він був таким, яким виявляє

себе тут пан де Вальмон. Можливо, багато жінок вважали за краще б, аби він виявляв більше галантності, і, мушу сказати, я безмірно вдячна йому за те, що він зумів досить добре судити про мене, щоб мене з такими жінками не плутати.

Певна річ, цей портрет дуже відрізняється від того, який намалювали мені ви, але, незважаючи на це, обидва можуть вірно передавати схожість, якщо точно визначити час, до якого кожен із них відноситься. Він сам визнає за собою чимало поганих учинків, дещо йому даремно приписане чутками. Але я бачила мало чоловіків, які говорили б про порядних жінок із великою повагою, я б сказала – майже із захватом. І ви самі написали мені, що бодай на цей рахунок він не помиляється. Доказ – його поведінка з пані де Мертей. Він багато розповідає нам про неї і завжди з такою похвалою і, мабуть, із такою щирою прихильністю, що до отримання вашого листа я вважала це його почуття не дружбаю, як він нас запевняв, а любов'ю. Тепер я докоряю собі за таке сміливе судження, тим більше для мене невибачне, що сам він прагне подати своє почуття в істинному вигляді. Я – мушу признатися – вважала хитрістю те, що було з його боку благородною ширістю. Не знаю, але мені здається, що людина, здатна відчувати таку міцну дружбу до такої шанованої жінки, не може бути нерозкаяним розпусником. Чи мусимо ми приписувати доброчесність його нинішньої поведінки яким-небудь планам, що їх, як ви гадаєте, він замишляє в нашій окрузі, – я уявлення не маю. По сусідству є декілька прива-

бливих жінок, але він мало відлучається з дому – переважно вранці, і тоді він каже, що ходив на полювання. Щоправда, дичину він приносить рідко, але, за його словами, він не занадто удачливий мисливець. Втім, мене мало турбує, чим він займається за стінами замку; якби мені й хотілося це знати, то лише для того, щоб мати зайвий привід схилитися до вашої думки або ж схилити вас до моєї.

Ви радите мені сприяти тому, щоб пан де Вальмон скоротив термін свого перебування тут, але мені уявляється дуже незручним просити його тітоньку не затримувати в себе племінника, тим більше що вона його дуже любить. Проте я обіцяю – але виключно з поваги до вас, а не в силу необхідності – скористатися відповідним випадком і попросити про це або її, або ж його самого. Що ж до мене, то панові де Турвелю відомо, що я вирішила залишатися тут до його повернення, і він був би справедливо здивований, якби я так легко змінила рішення.

Усі ці роз'яснення, добродійко, можливо, здадуться вам занадто довгими, але я вважала, що заради правди мушу дати схвальний відгук про пана де Вальмона, який, на мій погляд, його перед вами дуже потребує. Проте це ніскільки не зменшує моєї вдячності за ті дружні почуття, якими викликані ваші поради. Їм завдячую я і тими милими словами, які ви сказали мені у зв'язку з відкладанням заміжжя вашої дочки. Дякую вам за них від щирого серця. Хоч яке б задоволення обіцяла мені можливість провести цей час із вами, я

охоче пожертвувала б ним щирому своєму бажанню скоріше дізнатися, що мадемуазель де Воланж знайшла своє щастя, якщо, втім, вона може знайти щастя більше, ніж те, яке могло їй дати життя біля матері, такої достойної всієї її ніжності, всієї її поваги. Я поділяю з нею обидва ці почуття, що так прив'язують мене до вас, і прошу вас прихильно прийняти запевнення в них. Маю честь та ін.

*Із ***, 13 серпня 17...*

Лист 12

Від Сесілі Воланж до маркізи де Мертей

Мама нездорова, добродійко; вона не виходить, і я не можу її залишити. Таким чином, я не матиму честі супроводжувати вас в Оперу.¹⁸ Запевняю вас, мене більше засмучує те, що мені не вдасться провести вечір із вами, ніж те, що не побачу вистави. Прошу вас не сумніватися в цьому. Я вас так люблю! Чи не погодитеся ви передати панові кавалерові Дансені, що в мене немає збірки, про яку він мені казав, і що коли він зможе занести її завтра, я буду дуже рада. Якщо він зайде сьогодні, йому скажуть, що нас немає вдома, але це тому, що мама не хоче нікого приймати. Сподіваюся, завтра їй стане краще.

Маю честь та ін.

*Із ***, 13 серпня 17...*

¹⁸ *Опера* – театр у Парижі, який був також місцем проведення балів. Опера відігравала велику роль у тогочасному світському житті.

Лист 13

Від маркизи де Мертей до Сесілі Воланж

Я дуже засмучена, любонько моя, що позбавлена задоволення побачити вас, і причиною цього позбавлення. Сподіваюся, що така ж нагода трапиться знову. Я передам ваше доручення кавалерові Дансені, який, без сумніву, буде украй засмучений хворобою вашої матінки. Якщо вона захоче прийняти мене, я приїду завтра посидіти з нею. Ми з нею спільно поведемо за пікетом напад на кавалера де Бельроша.¹⁹ Виграючи у нього гроші, ми на довершення із задоволенням слухатимемо, як ви співаєте зі своїм милим учителем, якого я про це неодмінно попрошу. Якщо це буде зручно вашій матінці й вам, я пишу і за себе, і за обох своїх кавалерів. Прощайте, любонько. Привіт дорогій пані де Воланж. Ніжно цілую вас.

*Із ***, 13 серпня 17...*

¹⁹ Той самий, про якого мовиться в листах пані де Мертей.

Лист 14

Від Сесілі Воланж до Софі Карне

Учора я не писала тобі, дорога Софі, але, запевняю тебе, не розваги перешкодили мені. Мама була хвора, і я весь день не відходила від неї. Увечері, коли я пішла до себе, у мене вже ні до чого не було охоти, і я раніше лягла, аби переко-
натися, що день нарешті закінчився: жоден іще не здавався мені таким довгим. І не через те, що я не люблю маму, а про-
сто сама не знаю чому. Я мусила поїхати в Оперу з пані де Мертей; там мав бути кавалер Дансені. Ти знаєш, що ці двоє подобаються мені більше за всіх інших. Із настанням години, коли я теж мала бути там, серце моє якось мимоволі стиска-
лось. Усе мене обтяжувало, і я плакала, плакала, не в силах утриматися від сліз. На щастя, мама лежала й бачити мене не могла. Я впевнена, що кавалер Дансені теж був засмуче-
ний, але його все ж таки розважала вистава й товариство. Це зовсім інша річ!

На щастя, сьогодні мамі краще, і до нас прийде пані де Мертей із одним паном і з кавалером Дансені. Але пані де Мертей завжди дуже пізно з'являється, а сидіти так довго са-
мій страшенно нудно. Зараз лише одинадцята година. Що-
правда, мені потрібно пограти на арфі, та й туалет мій зай-
ме деякий час – сьогодні я хочу трохи краще причесатися.

Здається, мати Перпетуя має рацію, і у світі відразу стаєш кокеткою. Ніколи ще мені не хотілося бути гарною так, як в останні дні; я визнаю, що зовсім не така приваблива, як уявляла, і, крім того, дуже багато втрачаєш у присутності жінок, які рум'яняться. Ось, наприклад, пані де Мертей: я бачу, що всі чоловіки вважають її красивішою, ніж мене, але цим я не занадто засмучуюся, позаяк вона любить мене і до того ж запевняє, ніби кавалер Дансені вважає, що я привабливіша за неї. Як благородно було з її боку сказати мені про це! Здавалося навіть, що вона цьому радіє. Мушу сказати, що я цього зрозуміти не можу. Вочевидь, вона мене дуже сильно любить! А він!.. О, яка я рада! Але й мені здається, що досить подивитися на нього, щоб погарнішати. Я без кінця дивилася б на нього, якби не боялася зустрітися з ним поглядом: щоразу, як це трапляється, я абсолютно гублюся; мені мовби боляче, але це нічого.

Прощай, дорога моя подружко, йду займатися своїм туалетом. Я люблю тебе, як і раніше.

Париж, 14 серпня 17...

Лист 15

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Із вашого боку дуже благородно не залишати мене напризволяще. Життя, яке я тут проваджу, дійсно може натовмити надлишком спокою і прісною одноманітністю. Читаючи ваш лист, цей детальний опис вашого чарівного дня, я разів двадцять мав намір під приводом якої-небудь справи примчати до ваших ніг і благодіти вас зрадити зі мною вашого кавалера, який не заслуговує, по суті, на своє щастя. Чи знаєте ви, що змусили мене ревнувати до нього? Навіщо ви заговорили про вічний розрив? Я зрікаюся цієї клятви, мовленої в маренні: ми виявилися б недостойними її, якби змуснені були її дотримати. Ах, коли б я міг якось помститись у ваших обіймах за мимовільну досаду, викликану в мені щастям, якого зазнав кавалер! Признаюся, обурення охоплює мене, коли я думаю про те, що ця людина, ні про що не роздумуючи й нічим не утруднюючи себе, а тільки безглуздим чином ідучи за несвідомим спонуканням свого серця, знаходить блаженство, для мене недосяжне! О, я його порушу! Обіцяйте мені, що я його порушу. Та хіба ж ви не відчуваєте приниження? Ви намагаєтесь обдурити його, а тим часом він щасливіший за вас. Ви гадаєте, що він ваш полонений, але ж це ви у нього в полоні. Він мирно спить, а в цей час

ви пильнуєте, піклуючись про його насолоди. І раба його не зробила б більше!

Послухайте, прекрасний друже мій, поки ви ділите себе між багатьма, я анітрохи не ревную: ваші коханці для мене – лише спадкоємці Олександра Великого, нездатні зберегти спільно те царство, де володарював я один. Але щоб ви віддавали себе цілком одному з них, щоб існував інший такий же щасливий, як я, – цього я не потерплю! І не сподівайтесь, що я терпітиму. Або прийміть мене знову, або хоча б візьміть другого коханця і заради чудасії мати одного коханого не зраджуйте непорушної дружби, в якій ми присягнулись одне одному.

У мене й без того доволі причин скаржитися на долю. Як бачите, я погоджуюся з вашою думкою і визнаю свою провину. І справді, якщо не мати сил жити, не маючи того, чого бажаєш, якщо жертвувати заради любові своїм часом, своїми насолодами, своїм життям – якщо це й є бути закоханим, – тоді я дійсно закоханий. Але це не наближає мене до моєї мети. Мені б зовсім нічого було повідомити вам із цього приводу, коли б не одна подія, що змусила мене дуже замислитись; і поки що неясно, має вона викликати в мені побоювання чи зародити сподівання.

Ви знаєте мого єгеря: це скарб щодо інтриг, справжній слуга з комедії. Ви розумієте, що йому доручено залицятися до покоївки та споювати інших слуг. Нероба щасливіший за мене; він уже домігся успіху. Він щойно дізнався, буцімто

пані де Турвель доручила одному зі своєї челяді збирати відомості про мою поведінку й навіть стежити за кожним моїм кроком під час уранішніх прогулянок, наскільки це можна буде робити, залишаючись непоміченим. Чого треба цій жінці? Отже, навіть найбільша скромниця наважується на такі речі, які ми з вами навряд чи наважилися б дозволити собі! Присягаюсь... Але перш ніж помислити про помсту за цю жіночу хитрість, потурбуймося про способи обернути її нам на користь. Досі ці прогулянки, що викликали підозри, не мали ніякої мети; тепер потрібно буде її знайти. Це вимагає всієї моєї уваги, і я полишаю вас, аби гарненько розміркувати. Прощайте, мій чарівний друже.

*Як і раніше, із замку ***, 15 серпня 17...*

Лист 16

Від Сесілі Воланж до Софі Карне

Ах, Софі, ну й новини ж у мене! Можливо, мені й не слід би повідомляти їх тобі, але треба ж із ким-небудь поділитися: це сильніше за мене. Кавалер Дансені... Я в такому занепокоєнні, що не можу писати; не знаю, з чого почати. Після того, як я розповіла тобі про чарівний вечір,²⁰ який я провела у мами з ним і пані де Мертей, я більше нічого тобі про нього не говорила: річ у тім, що я ні з ким узагалі не хотіла про нього говорити, однаке він увесь час займав мої думки. Відтоді він став такий сумний, такий страшенно сумний, що мені робилося боляче. А коли я запитувала про причину його суму, він казав, що причини ніякої немає. Але я ж бачила, що щось є. Так от, учора він був іще сумніший, аніж зазвичай. Усе ж таки це не завадило йому зробити мені ласку і співати зі мною, як завжди. Але щоразу, як він дивився на мене, серце моє стискалося. Після того, як ми доспівали, він пішов сховати мою арфу в футляр і, повертаючи мені ключ, попросив мене пограти ще ввечері, коли я буду сама. Я нічого не підозрювала. Я навіть зовсім не збиралася грати, але

²⁰ Листа, де йдеться про цей вечір, розшукати не вдалось. Є підстави вважати, що мова йде про вечір, згадуваний у листі пані де Мертей, – про нього йшлося і в попередньому посланні до Сесілі Воланж.

він так просив мене, що я сказала: «Добре». А в нього були на те свої причини. І ось, коли я пішла до себе, і моя покоївка вийшла, я вирушила за арфою. Між струнами я виявила лист, не запечатаний, а тільки складений; він був од нього. Ах, якби ти знала, що він мені пише! Відколи я прочитала його листа, я так радію, що ні про що інше й думати не можу. Я тут же прочитала його чотири рази підряд, а коли лягла, то повторювала стільки разів, що заснути було годі. Ледве я заплющувала очі, як він поставав переді мною й сам вимовляв те, що я щойно прочитала. Заснула я дуже пізно і, ледве прокинувшись а було зовсім іще рано), знову дістала листа, щоб перечитати його на свободі. Я взяла його в ліжку й цілувала так, немов... Можливо, це дуже погано – цілувати так лист, але я не могла стриматись.

Тепер же, моя дорога, я й дуже щаслива, і в той же час перебуваю у великому замішанні, бо мені, без сумніву, не слід відповідати на такого листа. Я знаю, що це не годиться, а тим часом він просить мене відповісти, і якщо я не дам відповіді, то, впевнена, він знову буде, як і раніше, засмучений. А це ж для нього дуже важко! Що ти мені порадиш? Втім, ти знаєш не більше за мене. Мені дуже хочеться поговорити про це з пані де Мертей, яка до мене так добре ставиться. Я хотіла б його втішити, але мені не хотілося б зробити нічого поганого. Адже нам завжди кажуть, що потрібно мати добре серце, а потім забороняють слухатися його веління, коли це стосується мужчини! Це також несправедливо. Хіба він для

нас не той же ближній, що й жінка, навіть більше? Адже якщо разом із матір'ю є батько, а разом із сестрою – брат, то на додаток є ще й чоловік. Проте якщо я зроблю що-небудь не цілком хороше, то, можливо, і сам пан Дансені буде про мене погано думати! О, в такому разі я вже вважатиму за краще, щоб він ходив сумний. І потім, відповісти я ще встигну. Якщо він написав учора, це не означає, що я обов'язково мала написати сьогодні. Сьогодні ввечері мене якраз чекає побачення з пані де Мертей, і, якщо в мене вистачить хоробрості, я їй усе розповім. Якщо я потім зроблю точно так, як вона скаже, то мені не доведеться ні в чому собі докоряти. Та й, можливо, вона скаже, що я можу відповісти йому слівце, щоб він не був таким сумним! О, я дуже страждаю.

Прощай, милий мій друже. Напиши мені все ж таки свою думку.

*Із *** 19 серпня 17...*

Лист 17

Від кавалера Дансені до Сесілі Волянж

Перш ніж вдатися, мадемуазель, – не знаю вже, як сказати: до радості чи необхідності писати вам, – я хочу благодіяти вас вислухати мене. Я усвідомлюю, що потребую поблажливості, позаяк наважуюся відкрити вам свої почуття. Якби я прагнув лише виправдати їх, поблажливості було б мені не треба. Що ж я, по суті, збираюся зробити, як не показати вам діяння ваших же рук? І що ще можу я сказати вам, крім того, що вже сказали мої погляди, моє зніяковіння, вся моя поведінка та навіть мовчання? І чом би стали ви на мене гніватися через почуття, вами ж самою вселене? Витоки його у вас, і, значить, воно достойне бути вам відкритим. І якщо воно палке, як моя душа, то й чисте, як ваша. Хіба скоює злочин той, хто зумів оцінити вашу чарівну зовнішність, ваші спокусливі обдаровання, вашу граційну витонченість і, врешті, зворушливу невинність, що робить ні з чим не порівнянними якості, й без того такі дорогоцінні? Ні, звичайно. Але, навіть не знаючи за собою провини, можна бути нещасним, і така доля очікує мене, якщо ви відкинете моє освідчення. Воно – перше, на яке зважилося моє серце. Коли б не було вас, я був би якщо не щасливий, то спокійний. Але я вас побачив. Спокій залишив мене, а в щасті я не впевнений. Вас,

одначе, дивує мій сум; ви запитуєте мене про причину його, і часом навіть мені здавалося, що воно вас засмучує. Ах, скажіть одне тільки слово, і ви станете творцем мого щастя. Але перш ніж вимовити будь-що, подумайте, що і зробити мене остаточно нещасним теж може одне лише слово. Так будьте ж суддею моєї долі. Від вас залежить, стану я навіки щасливий чи нещасливий. Яким дорожчим для мене рукам міг би я вручити справу, таку важливу?

Закінчую тим, із чого почав: благаю про поблажливість. Я просив вас вислухати мене. Наважуся на більше: прошу про відповідь. Відмовити в цьому означало б вселити мені думку, що ви ображені, а серце моє порука в тому, що повага до вас така сама сильна в мені, як і любов.

P. S. Для відповіді ви можете скористатися тим же способом, яким я надіслав вам цього листа: він уявляється мені і вірним, і зручним.

*Із***, 18 серпня 17...*

Лист 18

Від Сесілі Воланж до Софі Карне

Як, Софі, ти заздалегідь засуджуєш те, що я збираюся зробити? У мене і без того було доволі хвилювань – ти їх іще множиш! Очевидно, кажеш ти, що я не мушу відповідати. Легко тобі казати, особливо коли ти не знаєш, що тепер відбувається: тебе тут немає, і бачити ти нічого не можеш. Я впевнена, що на моєму місці ти вчинила б так само, як я. Звичайно, взагалі-то відповідати в таких випадках не слід, і з мого вчорашнього листа ти могла переконатися, що я й не хотіла цього робити. Але вся суть у тому, що, мабуть, ніхто ще ніколи не перебував у такій ситуації, як я.

І до всього я ще змушена сама приймати рішення! Пані де Мертей, яку я розраховувала побачити, учора ввечері не приїхала. Все йде якось наперекір мені; адже це завдяки їй я з ним познайомилася. Майже завжди ми з ним бачились і розмовляли при ній. Не те щоб я на це нарікала, але ось тепер, у тяжкий момент, вона залишає мене саму. О, мене і справді можна пожаліти!

Уяви собі, що вчора він з'явився, як завжди. Я була в такому замішанні, що не наважувалася на нього поглянути. Він не міг заговорити зі мною про це, позаяк мама була тут же. Я так і думала, що він буде засмучений, коли побачить, що

я йому не написала. Я просто не знала, як мені поводитися. Через хвилину він запитав, чи не піти йому за арфою. Серце у мене калатало так, що єдине, на що я виявилася здатною, це вимовити: «Так!». Коли він повернувся, стало ще гірше. Я лише мигцем поглянула на нього, він же на мене не дивився, але вигляд у нього був таким, що можна було подумати – він захворів. Я страшенно страждала. Він почав настроювати арфу, а потім, передаючи мені її, сказав: «Ах, мадемуазель!...». Він вимовив лише два слова, але таким тоном, що я була приголомшена. Я почала перебирати струни, сама не знаючи, що роблю. Мама запитала, чи будемо ми співати. Він відмовився, пояснивши, що кепсько почувається. У мене ж ніяких вибачень не було, і мені довелося співати. Як хотіла б я ніколи не мати голосу! Я навмисно вибрала арію, якої ще не розучувала, оскільки була впевнена, що однаково нічого не заспіваю як слід, і відразу стане видно, що зі мною твориться недобре. На щастя, приїхали гості, і, ледве зачувши, як до двору в'їжджає карета, я припинила співати й попросила віднести арфу. Я дуже боялася, щоб він одразу ж не пішов, але він повернувся.

Поки мама та її гостя розмовляли, мені захотілося поглянути на нього ще. Очі наші зустрілись, і відвести погляд у мене не вистачило сил. Через хвилину я побачила, як у нього полилися сльози, і він змушений був відвернутися, щоб цього не показати. Тут уже я не змогла витримати, я відчувала, що сама розплачусь. Я вийшла і надряпала олівцем на

клаптику паперу: «Не сумуйте ж так, прошу вас. Обіцяю вам відповісти». Вже, напевно, ти не зможеш сказати, що це погано, і, крім того, я вже не могла з собою впоратись. Я засунула папірець між струнами арфи так само, як було засунуто його лист, і повернулася до вітальні. Мені зробилося якось спокійніше, але я дочекатися не могла, поки поїде гостя. На щастя, вона з'явилася до мами з коротким візитом і тому незабаром поїхала. Як тільки вона вийшла, я сказала, що хочу пограти на арфі, й попросила, щоб він її приніс. Із виразу його обличчя я зрозуміла, що він ні про що не здогадується. Але після повернення – о, який він був задоволений! Ставлячи навпроти мене арфу, він зробив так, що мама не могла бачити його рухів, узяв мою руку і стиснув її... але як! Це тривало тільки одну мить, але я не можу тобі передати, як мені стало приємно. Проте я негайно ж відсмикнула руку, отож мені ні в чому собі дорікнути! Тепер, милий мій друже, ти сама бачиш, що я не можу не написати йому, позаяк обіцяла. І потім, я більше не завдаватиму йому прикрощів; я страждаю від них навіть сильніше, ніж він сам. Якби з цього могло статися що-небудь погане, я б уже нізащо не робила б цього. Але що тут поганого – написати листа, особливо для того, щоб хто-небудь не страждав? Бентежить мене, одначе, що я не зумію добре написати, але він відчує, що провини моєї тут немає, і потім я впевнена, що позаяк лист буде від мене, то він однаково зрадіє.

Прощай, дорогий друже. Якщо ти вважаєш, що я поми-

ляюся, скажи мені прямо. Але я цього не думаю. Підходить час писати йому, і серце в мене так б'ється, що важко уявити. Але написати потрібно, адже я обіцяла. Прощай.

*Із ***, 20 серпня 17...*

Лист 19

Від Сесілі Воланж до кавалера Дансені

Учора, добродію, ви були такі сумні, й це мене так засмучувало, що я не витримала і обіцяла вам відповісти на листа, який ви мені написали. Я і зараз відчуваю, що цього не слід робити. Але я обіцяла і не хочу зрадити своє слово. Нехай це доведе вам, що я маю до вас найщиріші почуття. Тепер ви це знаєте і, я сподіваюся, не проситимете більше в мене листів! Сподіваюся також, ви нікому не розповісте, що я вам написала. Адже мене, певно, засудили б, і це завдало б мені багато неприємностей. А надто сподіваюся, що ви самі не думатимете про мене погано, що було б для мене найважчим. Смію також запевнити вас, що нікому іншому я б такої ласки не зробила. Я б дуже хотіла, щоб і ви, у свою чергу, відповіли мені тим, що перестали б сумувати, як останнім часом; це псує мені всяке задоволення бачити вас. Ви бачите, добродію, що я говорю з вами цілком щиро. Я буду дуже рада, якщо наша дружба ніколи не урветься, але прошу вас – не пишіть мені більше.

Маю честь...

Сесіль Воланж.

*Із ***, 20 серпня 17...*

Лист 20

Від маркізи де Мертей до віконті де Вальмона

Ах, негіднику, ви лестите мені зі страху, аби я не стала з вас насміхатися! Гаразд, зміню гнів на милість. Ви мені написали стільки безрозсудних речей, що доводиться пробачити вам скромність, у якій вас тримає ваша президентша. Не думаю, щоб мій кавалер виявив таку ж поблажливість. Мені здається, він не така людина, щоб схвалити відновлення нашого з вами договору і знайти вашу безумну думку забавною.

Я, однак, досхочу посміялася над нею, і мені було дуже шкода, що доводиться сміятися наодинці. Якби ви були тут, справді, не знаю, куди б завела мене ця веселість. Але у мене був час розмірковувати, і я озброїлася суворістю. Це не означає, що я відмовляю назавжди, але я вважаю за потрібне почекати, і маю рацію. Нині мене, мабуть, здолало б марнославство, і в захопленні грою я зайшла б занадто далеко. Адже я така жінка, що знову прив'язала б вас до себе, і ви, чого доброго, забули б свою президентшу. А який це був би скандал, якби я, негідна, відвернула вас від доброчесності! Щоб уникнути цієї небезпеки – ось мої умови. Як тільки ви оволодієте вашою богомільною красунею і зможете надати який-небудь тому доказ, приїздить – і я ваша. Але вам добре

відомо, що в серйозних справах приймаються лише письмові докази.

У такому разі, з одного боку, я виявлюся для вас нагородою замість того, щоб слугувати втіхою, а це мені куди приємніше. З іншого боку, успіх ваш буде набагато гостріший на смак, бо сам стане приводом для невірності. Так приїздіть же, привезіть мені якнайскоріше запоруку вашої перемоги, подібно до наших хоробрих лицарів, які клали до ніг своїх дам блискучі плоди військових звитяг. Кажу не жартома, мені було б цікаво знати, що може написати недоторка після такої okazji та який покров накидає на свої промови після того, як стягнула всі покрови з самої себе. Ваша справа розрахувати, чи не занадто дорого я себе ціную; але попереджаю – ніякої знижки не буде. А поки що, дорогий мій віконте, примиріться з тим, що я залишаюся вірною своєму кавалерові та бавлюся, даруючи йому щастя, незважаючи на те, що вас це злегка засмучує.

Проте мені здається, що, якби не була я такою моральною, тепер у нього з'явився б небезпечний суперник: маленька Воланж. Я до нестями захоплена цією дівчинкою – тут справжнісінька пристрасть. Або я помиляюсь, або вона стане однією з найпомітніших у товаристві жінок. Я бачу, як розвивається її сердечко, і видовище це – просто чудове. Вона вже несамовито закохана у свого Дансені, але ще уявлення про це не має. Він сам, хоч і сильно закоханий, – іще боязкий юнак, і не наважується багато чому її навчати. Обоє во-

ни мене обожають. Особливо мала – їй страшенно хочеться довірити мені свою таємницю. Останніми днями я помічаю, що вона просто пригнічена, і я зробила б їй найбільшу послугу, якби трохи допомогла. Та я не забуваю, що це ще дитина, і не хочу себе компрометувати. Дансені говорив зі мною дещо ясніше, але щодо нього я твердо вирішила: я не хочу його вислуховувати. Що стосується малої, мене часто долає спокуса зробити її своєю ученицею. Хотілось би зробити Жеркуру цю послугу. Але час у мене є: він буде на Корсиці до жовтня. Я розраховую скористатися цим терміном, і ми вручимо йому жінку, що цілком сформувалася, замість невинної пансіонерки. Яка воістину зухвала самовпевненість у цього чоловіка: він наважується спокійно спати, коли жінка, що має підстави скаржитися на нього, ще не помстилася!

Скажу відверто: якби мала перебувала в цю хвилину тут, чого тільки я б їй не розповіла!

Прощайте, віконте, бажаю вам доброго вечора та славних успіхів, але, Бога ради, просувайтесь вперед! Подумайте, що коли ця жінка не належатиме вам, інші соромитимуться того, що ви колись належали їм.

*Із ***, 20 серпня 17...*

Лист 21

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Нарешті, чарівний друже мій, зробив я крок уперед, і значний крок. Хоч він і не привів мене до мети, але принаймні допоміг мені втямити, що я на вірному шляху, і розвіяв побоювання, які ледве не охопили мене, про те, що я заблукав. Я, нарешті, освідчився в коханні, і хоча відповіддю мені було уперте мовчання, я все ж домігся й іншої відповіді, можливо, найменш двозначної та найутішнішої. Але не випереджатимемо події й повернімося назад. Ви пам'ятаєте, що за мною почали стеження. Так от, я вирішив обернути цей ганебний прийом на загальне благо і повівся таким чином. Я доручив одній довірений особі знайти в околицях якогось-небудь нещасного, що потребує допомоги. Виконати це доручення було неважко. Вчора вдень мій довірений доповів мені, що сьогодні вранці мають описати всю рухомість цілої сім'ї, яка не в змозі сплатити податей. Я постарався переконатися, що в цьому будинку немає жодної дівчини або жінки, чий вік або зовнішність могли б зробити мою поведінку підозрілою, і коли всі відомості було зібрано, оголосив за вечерею, що завтра йду на полювання. Тут доводиться віддати належне моїй президентші. Віддане нею розпорядження стежити за мною, мабуть, викликало в неї докори сумління,

і, не в змозі стримати свою цікавість, вона все ж таки знайшла сили чинити опір моєму бажанню: завтра-бо очікується нестерпна спека, я ризикую захворіти, нічого не вб'ю, тільки даремно стомлюся. І під час нашого діалогу очі її, що говорили ясніше, можливо, ніж вона бажала, дали мені зрозуміти, що вона хоче, щоб усі ці корисні доводи я визнав ґрунтовними. Як ви самі розумієте, я й не подумав із нею погодитися, встоявши навіть перед невеликим випадом проти полювання і мисливців, а також перед легкою хмаркою досади, що затьмарювала увесь вечір це небесне чоло. Спершу я навіть побоювався, аби вона не скасувала свого розпорядження і її делікатність не зіпсувала мені справи. Але я просто недооцінив силу жіночої цікавості й тому помилився. Того вечора ж мій єгер заспокоїв мене із цього приводу, і я влігся цілком задоволений.

На світанку я встаю і вирушаю в дорогу. Відійшовши на яких-небудь п'ятдесят кроків від замку, помічаю спостерігача, що йде за мною. Починаю полювання і йду прямо через поле до потрібного мені села, розважаючись у дорозі лише тим, що змушую лайдака, що шпигує за мною, пробігати частенько риссю відстань утричі більшу за мою: він не наважувався йти навпростець і тримався дороги. Примушуючи його повправлятись, я сам неабияк розгарячився й сів під деревом, аби відпочити. Він же – яке нахабство! – шмигнув за кущі, що росли всього кроків за двадцять від мене, і теж там примостився. На мить мені захотілося вистрілити в нього з

рушниці; хоч вона й заряджена була всього лише дробом, він отримав би гідний урок, який довів би йому, наскільки небезпечна річ – цікавість. На його щастя, я згадав, що він для моїх планів дуже корисний і навіть потрібний; це міркування його врятувало.

Ось я і в селі. Бачу якусь метушню, підходжу, розпитую. Велю покликати збирача податей і, поступаючись великодушному співчуттю, благородно сплачую п'ятдесят шість ліврів, через які п'яти людським істотам випадало впасти у відчай і убогість. Ви не можете собі уявити, як усі присутні хором почали благословляти мене, після того як я зробив цю просту справу, як рясно полилися сльози вдячності з очей старезного глави цього сімейства, роблячи привабливим обличчя патріарха, яке ще за хвилину перед тим похмура печать відчаю просто спотворювала! Я ще спостерігав усе це, коли інший селянин, молодший, який вів за руки жінку і двох дітей, швидким кроком наблизився до мене і сказав їм: «Вклонімося в ноги цьому ангелові Божому!», і в ту ж мить я опинився в оточенні всієї сім'ї, що припала до моїх колін. Мушу признатись у своїй слабкості – я розплакався і відчув, як усього мене охоплює мимовільний солодкий трепет. Я просто був здивований тим, наскільки приємно робити добро, і був недалекокий від думки, що заслуги людей, які в нас іменуються добродіями, не такі вже й великі, як нас зазвичай переконують. Хай там як, але я вважаю цілком справедливим заплатити цим біднякам за приємність, яку

вони мені зробили. У мене було з собою десять луїдорів,²¹ і я віддав їм ці гроші. Знову мене заходились обсипати словами вдячності, але вони звучали вже не так захоплено: справжнє, сильне враження справлене було задоволенням невідкладної потреби, а все подальше було тільки виявом удячності й здивування перед щедрістю, так би мовити, вже надмірною.

Посеред щирих благословень цього сімейства я дуже скидався на героя драми у сцені розв'язки. Зауважте, що головною особою в натовпі був для мене мій вірний підглядяч. Мети було досягнуто; я звільнився від них усіх і повернувся до замку. Зваживши все, я залишився задоволений своєю вигадкою. Жінка ця, безумовно, варта всіх моїх заходів. Настане день, коли я зможу пред'явити їх їй, як цінні документи, і, заздалегідь оплативши певним чином її прихильність, я матиму право розпоряджатися нею, як мені заманеться, ні в чому собі не докоряючи.

Забув сказати вам, що, прагнучи з усього отримати вигоду, я попросив цих добрих людей благати Бога про успіх усіх моїх задумів. Ви незабаром побачите, чи не почуті вже почасти їх молитви... Але оце зараз мені сказали, що подано вечерю. Якщо я запечатаю цей лист лише після повернення, його вже не можна буде сьогодні відправити. Отже – «продовження в наступному номері». Дуже шкода, бо залишилось якраз найкраще. Прощайте, чарівний друже. Ви крадете в мене лише задоволення бачити вас.

²¹ *Луїдор* – основна золота монета у Франції XVIII ст.

*Из ***, 20 септня 17...*

Лист 22

Від президентши де Турвель до пані де Воланж

Вам, напевно, приємно буде, добродійко, дізнатися про одну рису вдачі пана де Вальмона, вона дуже, як мені здається, відрізняється від усіх тих, якими вам малювали його вдачу. Як обтяжливо мати невтішну думку про будь-кого, як образливо знаходити самі лише вади в тих, хто, по суті, має всі якості, необхідні для того, щоб любити добродішність! Нарешті, ви самі такі схильні до поблажливості, що дати вам можливість переглянути занадто суворе судження про когось – означає зробити вам послугу. Здається, пан де Вальмон має всі підстави сподіватися на таку милість, я сказала б навіть – на такий вияв справедливості, й ось чому я так думаю.

Сьогодні вранці він вийшов на одну зі своїх прогулянок, які можуть навести на думку про який-небудь його задум у наших околицях, – думка ця дійсно виникла у вас, і я, на свій жаль, можливо, занадто жваво за неї вхопилася. На щастя для нього, – і передусім для нас, оскільки це рятує нас від несправедливих суджень, – один із моїх слуг мав іти в тому ж напрямі,²² що і він, і, таким чином, мою недоречну, але таку, що виявилася дуже корисною, цікавість було вдово-

²² Пані де Турвель, мабуть, не наважується признатися, що це було зроблено за її наказом.

волено. Він доповів нам, що пан де Вальмон, виявивши в селі *** нещасну родину, чиє домашнє добро розпродавалося за несплату податків, не лише поспішив сплатити борг цих бідних людей, але навіть дав їм досить велику суму грошей. Слуга мій був свідком цього благородного вчинку і додав, що, за словами селян, які розмовляли про це між собою і з ним, чийсь слуга, на якого вони йому вказали і якого моя людина вважає слугою пана де Вальмона, вчора збирав відомості про жителів села, що потребують допомоги. Коли це так, то ми маємо тут не швидкоплинне співчуття, викликане випадковими обставинами, а певний намір зробити добру справу, прагнення добродійності – благородну доброчесність щирх душ. Однак, чи випадковість це, чи обдуманий вчинок, діяння це похвальне, і від самої розповіді про нього я розчулилася до сліз. Додам, – і, як і раніше, заради справедливості, – що, коли я заговорила з ним про цей вчинок, про який сам він не зронив ні слова, він спочатку його заперечував, а коли йому довелося в нім признатися, заговорив про нього, як про якусь нікчемну справу, що скромність лише подвоює його заслугу.

Скажіть же мені тепер, шановний друже мій, чи дійсно пан де Вальмон такий уже нерозкаяний розпусник? Якщо він такий і в той же час здатний чинити так, як сьогодні, що ж тоді залишається на долю порядних людей? Як злі можуть поділяти з добрими священну радість благодіянь? Чи допустив би Господь, аби чесна сім'я отримала з рук негідника допомо-

гу, за яку б потім возносила вдячність небесному провидінню? Чи вгодно буде йому, щоб чисті вуста марнували благословення негідному? Ні. Я вважаю за краще думати, що, хоч якими б тривалими були ці помилки, вони не вічні, і не можу вважати людину, що творить добро, ворогом доброчесності. Пан де Вальмон є, можливо, лише прикладом того, якими небезпечними є зв'язки. Я закінчую на цій думці, яка мені подобається. Якщо, з одного боку, вона може слугувати йому виправданням у ваших очах, то, з іншого боку, вона змушує мене все більше й більше цінувати ніжну дружбу, що з'єднала мене з вами на все життя.

Маю честь... і т. д.

P. S. Ми з пані де Розмонд вирушаємо зараз відвідати цю чесну й нещасну сім'ю і додати нашу запізнілу допомогу до тієї, яку зроблено було паном де Вальмоном. Ми беремо його з собою. Таким чином, ми хоча б дамо цим добрим людям можливість іще раз побачити свого благодійника. Здається, це все, що він залишив на нашу частку.

*Із ***, 20 серпня 17...*

Лист 23

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Ми зупинилися на моєму поверненні до замку; продовжую розповідь.

Я тільки встиг трохи опорядитись і негайно ж вирушив до вітальні, де моя спокусниця сиділа за вишиванням, тоді як місцевий священик читав моїй тітоньці газету. Я влаштувався біля п'яльців. Погляди, ще ніжніші, ніж зазвичай, що майже пестять, незабаром підказали мені: слуга вже доповів про виконання дорученої йому справи. І справді мила моя викривальниця не могла довго приховувати вкрадений у мене секрет і, не посоромившись перебити високоповажного пастиря, – хоча газету він читав так, наче виголошував проповідь, – заявила: «А в мене теж є новина», – і тут же розповіла мою пригоду з точністю, що робить честь її інформаторові. Ви самі розумієте, яку я напустив на себе скромність. Але хіба можна зупинити жінку, коли вона розхвалює чоловіка, якого, сама того не усвідомлюючи, любить? Я вже вирішив не перебивати її. Можна було подумати, що вона проголошує славослів'я якому-небудь святому угодникові. Я ж тим часом не без надії спостерігав усе те, що слугувало мовби запорукою любові: сповнений жвавості погляд, рухи, що стали набагато вільнішими, і особливо голос – він уже поміт-

но змінився, видаючи збентеженість її душі. Не встигла вона закінчити свою розповідь, як пані де Розмонд сказала мені: «Підійди до мене, племіннику, підійди, дай я тебе поцілую». Тут я відразу відчув, що чарівна проповідниця теж не зможе встояти проти поцілунку. Щоправда, вона спробувала втікати, але незабаром опинилася в моїх обіймах і не лише не в силах була оборонятися, але ледве встояла на ногах. Чим більше я спостерігаю за цією жінкою, тим жаданішою вона мені стає. Вона поспішила повернутися до п'яльців, удаючи, ніби знову взялася вишивати. Але я добре помітив, що руки в неї тремтіли, і вона не в змозі була продовжувати роботу.

Після обіду пані побажали відвідати бідняків, яким я так благородно надав допомогу. Я супроводжував їх. Позбавлю вас повторення сцени вдячності та вихвалянь. Серцю моєму, що тріпоче від солодкого спомину, не терпиться повернутися до замку. Всю дорогу моя чарівна президентша був задумливішою, ніж зазвичай, і не промовила ні слова. Зайнятий думками про те, які засоби винайти, щоб трохи краще використовувати враження, навіяне подіями цього дня, я теж справляв мовчанку. Говорила сама лише пані де Розмонд, зрідка отримуючи від нас небагатослівні відповіді. Ми їй, мабуть, надокучили; я цього хотів і досяг своєї мети. Тільки-но ми вийшли з екіпажа, вона вирушила до себе, залишивши мене й мою спокусницю вдвох у слабко освітленій вітальні: солодка напівтемрява, що надає сміливості боязкому почуттю любові.

Без зусиль спрямував я бесіду бажаним для мене руслом. Завзяття милої проповідниці слугувало мені краще, ніж уся моя спритність. «Коли людина гідна творити добрі справи, – сказала вона, кинувши на мене лагідний погляд, – як може вона все своє життя чинити погано?»

«Я не заслуговую, – заперечив я, – ні цієї похвали, ні цього докору, і не можу уявити собі, щоб ви з вашим розумом іще не розгадали мене. Нехай моя відвертість навіть зашкодить мені у ваших очах, – ви настільки гідні її, що я не можу вам у ній відмовити. Ключ до моєї поведінки ви знайдете в моєму характері – занадто, на жаль, слабкому. Оточений людьми аморальними, я наслідував їх вади, я навіть, можливо, з помилкового самолюбства прагнув їх переплюнути. Тут же, скорений прикладом доброчесності, я спробував хоча б наслідувати вас, не маючи сподівання з вами порівнятись. І, можливо, вчинок, за який ви мене сьогодні хвалите, втратить усяку ціну у ваших очах, якщо ви дізнаєтеся справжні мої спонукання. (Бачите, чарівний друже мій, як недалеко я був од істини!) Не мені, – продовжував я, – зобов'язані були ці нещасні допомогою, яку надав їм я. В тому, в чому ви вбачаєте похвальне діяння, я шукав лише засобу сподобатись. Я виявився, – позаяк уже треба говорити все до кінця, – нікчемним служителем божества, якому поклоняюся. (Тут вона спробувала перебити мене, але я не дав їй цього зробити.) І зараз, – додав я, – лише через слабкість свою видав я таємницю. Я давав собі слово змовчати про неї, для

мене щастям було поклоніння вашим чеснотам, так само як і вашим принадам, – поклоніння, про яке ви ніколи не мали б дізнатись. Але, маючи перед очима приклад щиросердя, я не в силах бути обманщиком і не хочу докоряти собі в непристойній удаваності щодо вас. Не думайте, що я ображу вас злочинним сподіванням. Я буду нещасний, знаю це, але навіть страждання мої будуть мені дорогі: вони послугують доказом безмежності моєї любові. До ваших ніг, до серця вашого повергну я свої муки, там почерпну я сили для нових страждань, там набуду співчуття і вважатиму себе втішеним, оскільки ви мене пожаліли. О обожнювана, вислухайте мене, пожалійте, допоможіть мені!» Я кинувся до її ніг, стискаючи її руки у своїх. Але вона раптовим рухом вирвала їх у мене і, притиснувши до очей з виразом відчаю, закричала: «О, я нещасна!» – і відразу ж заплакала. На щастя, я довів себе до того, що й сам плакав: знову заволодівши її руками, я омивав їх слізьми. Ця обережність виявилася необхідною, бо вона була така поглинена своїм стражданням, що не помітила б мого, якби я не удався до цього способу звернути на нього її увагу. При цьому я виграв те, що дістав можливість удосталь намілюватись її чарівним личком, яке ще погарнішало завдяки дії сліз. Я так розгарячився й так мало володів собою, що ледве не піддався спокусі скористатися цією хвилиною.

Яка ж велика наша слабкість, яка сильна влада обставин, якщо навіть я, забувши про свої задуми, ризикував тим, що передчасна перемога могла відняти у мене привабливість

тривалої боротьби з нею й усі подробиці її тяжкої поразки, якщо в пориві юначого бажання я мало не прирік переможця пані де Турвель на те, що плодом його зусиль виявилася б тільки жалюгідна перевага володіння ще однією жінкою! Так, вона мусить здатись, але нехай побореться, нехай у неї не вистачить сил для перемоги, але виявиться досить для опору, нехай вона зазнає всієї повноти відчуття власної слабкості й вимушена буде визнати свою поразку. Надамо жалюгідному браконьєрові можливість убити із засідки оленя, якого він підстеріг: справжній мисливець має загнати дичину. Оце вже гідний замисел, хіба не так? Але, можливо, зараз я жалкував би, що не здійснив його, якби випадок не допоміг моїй передбачливості.

Ми почули шум: хтось ішов до вітальні. Пані де Турвель злякалася, швидко підхопилася, взяла один зі свічників і вийшла. Перешкодити їй було неможливо. Виявилось, що це був слуга. Переконавшись у цьому, я рушив за нею. Не встиг я зробити декілька кроків, як почув, що, або впізнавши їх, або піддавшись неясному відчуттю страху, вона побігла швидше і не ввійшла, а скоріше влетіла до своєї кімнати, зачинивши за собою двері. Я підійшов до дверей, але вони були замкнені на ключ. Стукати я, певна річ, не став: це дало б їй можливість без зусиль чинити опір. Мені спало на думку спробувати побачити її через замкову щілину, і я дійсно побачив цю чарівливу жінку – вона стояла навколішках, уся в сльозах, і гаряче молилася. До якого Бога осмілювалася во-

на волати? Чи є Бог такий могутній, щоб опиратися любові? Марно удається вона тепер до допомоги ззовні: нині тільки я владний над її долею.

Вважаючи, що для одного дня мною цілком достатньо зроблено, я теж пішов до своєї кімнати і сів писати вам. Я сподівався побачити її за вечерею, але вона звеліла передати, що погано почувається, і лягла. Пані де Розмонд хотіла піднятися до неї в кімнату, але підступна хвора послалася на головний біль, при якому їй просто неможливо кого б то не було бачити. Ви, звичайно, розумієте, що після вечері ми сиділи недовго, і що у мене теж розболілася голова. Пішовши до себе, я написав їй довгого листа, скаржачись на її суворість, і ліг спати, вирішивши передати його сьогодні вранці. З дати цього листа ви легко можете зробити висновок, що спав я погано. Рано вставши, я перечитав свого листа і відразу ж помітив, що погано володів собою, виявивши в нім більше запалу, ніж любові, і більше досади, ніж смутку. Треба буде його переробити, але в спокійнішому стані. Бачу, що вже світає, і сподіваюся, що вранішня прохолода допоможе мені заснути. Зараз я знову ляжу і, хоч яка велика влада цієї жінки наді мною, обіцяю вам не займатися нею аж так, щоб у мене не залишалось часу думати про вас. Прощайте, чарівний мій друже.

*Із ***, 21 серпня 17...*

Лист 24

Від віконта де Вальмона до президентши де Турвель

Ах, добродійко, хоч би з жалості примусьте себе заспокоїти замішання моєї душі і сказати мені, на що я можу сподіватись і чого мені страшитись. Я перебуваю увесь час у невідомості між надміром щастя й надмірністю страждання, і це спричиняє жорстокі тортури. Навіщо я говорив з вами? Чому не встояв перед владною чарівністю, що змусила мене відкрити вам свої думки? Поки я задовольнявся тим, що безмовно поклонявся вам, любов була для мене радістю, і чисте це почуття, ще не затьмарене виглядом вашого страждання, здавалося цілком достатнім для мого щастя. Але це джерело радості стало джерелом відчаю з тієї миті, коли я побачив ваші сльози, коли я почув це жорстоке: «О, я нещасна!». О пані, ці три слова довго звучатимуть у моєму серці. З волі якого фатуму найніжніше з почуттів уселяє вам лише жах? Чого ви лякаєтесь? Ах, не того, що поділите моє почуття: серце ваше, яке я погано знаю, не створене, вочевидь, для любові. Тільки моє, на яке ви безупинно зводите наклеп, здатне відчувати. Ваше ж не відчуває навіть жалості. Якби це було не так, ви не відмовили б хоч в одному слові втіхи нещасному, що відкрив вам свої страждання, ви не сховали-

ся б від його поглядів, тоді як бачити вас – його єдина розрада, ви не гралися б так жорстоко його тривогою, повідомивши, що ви хворі, і не давши йому дозволу прийти до вас, аби дізнатися про ваше самопочуття, ви зрозуміли б, що та сама ніч, яка для вас була тільки дванадцятьма годинами відпочинку, для нього вилилася у ціле століття страждань.

Чим, скажіть мені, заслужив я на цю вбивчу суворість? Я не боюся зробити вас своїм суддею. Що ж я вчинив? Лише піддався мимовільному почуттю, нав'язаному вашою красою і виправданому вашою доброчесністю; воно завжди стримувалося шанобливістю, і безневинне визнання в цьому стало наслідком довірливості, а зовсім не сподівання. Чи зрадите ви мою довіру, яку, здавалося, самі ви заохочували й якій я без вагання віддався? Ні, я не можу так думати. Це означало б припустити, що у вас є хоч би одна вада, а серце моє гнівається тільки при думці про це; я зрікаюся своїх докорів; я міг написати ці слова, але я не їх мав на увазі. Ах, дозвольте мені вірити у вашу досконалість: це єдина радість, яка залишилася мені. Доведіть, що ви дійсно такі, великодушно виявивши турботу про мене. Ви надавали допомогу нещасним, а хто з них потребував її більше, ніж я? Ви повергнули мене в безумство – не залишайте ж мене в нім. Ви викрали мій спокій – позичте ж мені свій і, виправивши мене, просвітіть, аби завершити вашу справу.

Я не хочу обманювати вас: перемогти мою любов вам не вдасться, але ви навчите мене стримувати її. Керуючи мої-

ми вчинками, намовляючи мене, що я маю говорити, ви хоча б позбавите мене жахливого нещастя бути вам докучливим. А головне – розсійте мій убивчий страх. Скажіть, що жалієте, що прощаєте мене, дайте мені увірувати у вашу поблажливість. Так, як я цього бажав би, у вас її ніколи не буде; але я прошу лише того, що мені вкрай потрібне; чи відмовите ви мені в цьому?

Прощайте, добродійко. Прийміть прихильно вияв моїх почуттів: вони не зменшують моєї шанобливості.

*Із ***, 20 серпня 17...*

Лист 25

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Ось учорашній бюлетень.

Об одинадцятій годині я зайшов до пані де Розмонд і під її охороною введено мене було до уявної хворої, яка ще лежала в ліжку. Під очима в неї були кола: сподіваюся, вона спала не більше за мене. Я знайшов хвилинку, коли пані де Розмонд відійшла, і простягнув свого листа. Його не взяли, але я залишив його на ліжку і почав дбайливо підсовувати до неї крісло моєї тітоньки, що побажала сісти ближче до своєї милої дівчинки, якій довелося затиснути листа в руці, щоб уникнути скандалу. Хвора, на свою біду, заявила, що в неї, здається, невеликий жар. Пані де Розмонд попросила мене помацати їй пульс, всіляко розхвалюючи мої знання в медицині. Спокусниця моя зазнала подвійної прикрості: їй довелося простягнути мені свою руку, відчуваючи в той же час побоювання, що її маленька брехня зараз виявиться. Я дійсно взяв її руку і затиснув у своїй, а іншою почав обмацувати цю свіжу пухку ручку від кисті до ліктя. Лицемірка залишалася незворушною, і я, відійшовши від ліжка, сказав: «Пульс анітрохи не прискорений». Припускаючи, що погляд її був суворий, я, щоб покарати її, не прагнув упіймати його. Незабаром вона сказала, що хоче встати, і ми залиши-

ли її на самоті. Вона спустилася до обіду, який пройшов дуже понуро, і заявила, що не піде на прогулянку, даючи цим зрозуміти, що нагоди поговорити з нею у мене не буде. Я зрозумів, що тут потрібно вдатися до зітхань і стражденного вигляду. Мабуть, вона цього чекала, бо за весь день це був єдиний раз, що мені вдалося зустрітися з її поглядом. Хоч вона і скромниця, а в неї, як у всякої іншої, є свої хитрощі. Я уловив хвилину, щоб запитати її, *чи зволить вона сповістити мене, яку мені вготовано долю*, і дещо здивувався, почувши у відповідь: «Так, добродію, я вам написала». Мені не терпілося отримати цього листа, але – чи хитрість це знову, чи незручність, чи боязкість – вона передала мені його лише ввечері, перед відходом до сну. Посилаю вам його разом із чернеткою мого листа до неї. Прочитайте і судіть самі, з яким вражаючим лицемірством вона запевняє, що не відчуває любові, у той час як я переконаний у протилежному. Адже якщо я потім обману її, вона гніватиметься, хоча обманула мене перша! Чарівний друже мій, навіть найпромітніший чоловік може у кращому разі лише зрівнятися з найправдивішою жінкою. Доведеться мені, однак, удати, ніби я вірю всім цим байкам, і вибиватися з сил, розігруючи відчай, тому що добродійці хочеться зображувати суворість! Ну, як не мріяти про відплату за всі ці підступи?... Але – терпіння... Тим часом прощайте. Мені треба ще багато писати.

До речі, лист святенниці ви мені поверніть. Може статися, що згодом вона надумається набивати ціну всім цим дурни-

цям, і треба, щоб у мене все було в порядку.

Я нічого не кажу про маленьку Воланж. Ми поговоримо про неї при першій же зустрічі.

*Із замку ***, 22 серпня 17...*

Лист 26

*Від президентши де Турвель до віконта де
Вальмона*

Ніколи, високоповажний добродію, ви не отримали б від мене жодного листа, якби безглузда моя поведінка учора ввечері не змусила мене порозумітися з вами сьогодні. Так, признаюся, я плакала. Можливо, вирвались у мене і слова, на які ви так наполегливо посилаєтеся. Ви помітили і сльози мої, і слова. Доводиться роз'яснити вам усе.

Я звикла викликати лише благопристойні почуття, чути лише розмови, які можу слухати не червоніючи, і, отже, відчувати себе у безпеці, на яку, смію це стверджувати, я цілком заслуговую. Тому я не вмію ні прикидатися, ні протистояти враженням, що наринали на мене. Ваша поведінка здивувала мене і змусила ніяковіти; становище, в яке я не мусила б потрапляти, вселило мені якийсь незрозумілий страх; може, викликала в мені обурення і думка, що мене сплутано з жінками, яких ви зневажаєте, і я можу зазнати такого ж легкового поводження. Все це, разом узятє, викликало в мене сльози і, можливо, змусило – небезпідставно, вважаю, – сказати, що я нещасна. Вислів цей, який ви вважаєте таким сильним, напевно, звучав би дуже слабо, якби причина моїх сліз і моїх слів була інша, якби, замість того щоб засуджува-

ти почуття, що мають бути для мене образливими, я могла вже побоюватися, що здатна їх розділити.

Ні, добродію, такого побоювання я не відчуваю. Якби воно було в мене, я тікала б за сотні льє від вас і всамітнилася б де-небудь у пустелі оплакувати злощасну зустріч із вами. Можливо, навіть незважаючи на щонайповнішу впевненість мою, що я не люблю вас і не полюблю ніколи, можливо, я вчинила б правильніше, якби послухалася поради друзів – не підпускати вас близько до себе.

Я вірила, – і це єдина моя помилка, – я вірила, що ви поставитеся з повагою до чесної жінки, яка найбільше прагнула бачити й у вас чесну людину і віддати вам належне, яка захищала вас у той час, коли ви ображали її своїми злочинними бажаннями. Ви не знаєте мене. Ні, добродію, ви мене не знаєте. Інакше ви не намислили б, що помилки ваші дають вам якісь права. На тій підставі, що ви вели зі мною розмови, яких мені не слід було слухати, ви уявили, що вам дозволено написати мені листа, якого я не мусила читати. І при всьому цьому ви просите мене *керувати вашими вчинками, намовляти вас, що ви маєте говорити!* Так от, добродію, мовчання й забуття – єдина порада, яку мені випадає вам дати і якої вам випадає додержуватися. Тоді справді ви набудете деякого права на мою поблажливість, і лише від вас залежало б дістати право навіть на мою вдячність... Але ні, я не звертимусь із проханням до людини, що не виявила до мене пошани. Я не виявлю довіри тому, хто зазіхнув на мою безпеку.

Ви змушуєте мене остерігатися вас, можливо, навіть ненавидіти, чого я зовсім не бажала. Я хотіла бачити у вас лише племінника найшанованішого мого друга, і голос дружби підносила я проти голосу громадської думки, що звинувачував вас. Ви все зруйнували і, як я передбачаю, нічого не захочете відновити.

Мені залишається, добродію, заявити вам, що почуття ваші мене ображають, що свідчення в них є зухвалим викликом і, передусім, що я не лише не здатна коли-небудь розділити їх, але що ви змусите мене ніколи більше з вами не бачитись, якщо не змусите себе надалі до мовчання щодо цього. Мовчання, якого я, на мою думку, маю право від вас очікувати й навіть вимагати. До цього листа я додаю той, якого ви написали мені, і сподіваюся, що ви зволите, у свою чергу, повернути мені цього мого листа. Мені було б вельми прикро, якби залишився який-небудь слід події, що взагалі не мусила б мати місце. Маю честь... і т. д.

*Із ***, 21 серпня 17...*

Лист 27

Від Сесілі Воланж до маркізи де Мертей

Божечки, люба пані, які ви добрі! Як добре ви зрозуміли, що мені набагато легше написати вам, аніж говорити з вами! Тільки ось дуже вже важко все це сказати; але ж ви мені друг, чи не так? О так, ви мій добрий, щирий друг! Я постараюся не боятися. І, крім того, мені такі потрібні ви, ваші поради! Я страшенно від усього засмучуюся; мені здається, всі здогадуються, про що я думаю, а головне – коли він присутній, я червонію, тільки-но хто-небудь на мене погляне. Вчора, коли ви помітили, що я плачу, річ була в тому, що я хотіла з вами поговорити, а потім не знаю вже, що мене зупинило, і коли ви запитали, що це зі мною, сльози полилися самі собою. Я не змогла б і слова вимовити. Коли б не ви, мама все помітила б, і що б тоді було зі мною? Адже так я увесь час і живу, особливо останні чотири дні!

Усе почалося з того дня, добродійко, – так, я вже вам скажу, – з того дня, коли кавалер Дансені написав мені. О, запевняю вас, коли я виявила його листа, я і уявлення не мала, що це таке. Але я не хочу брехати і не можу сказати, що не отримала великого задоволення, коли читала його. Розумієте, я воліла б усе життя мати самі прикраси, ніж якби він мені не написав. Але я добре знала, що не мушу цього гово-

рити, і можу вас запевнити, я навіть сказала йому, що дуже на нього за це гніваюсь, але він каже, що це було сильніше за нього, і я йому охоче вірю. Я ж сама вирішила не відповідати йому і, одначе, не змогла втриматися. О, я написала йому один лише раз і навіть частково лише для того, аби сказати йому, щоб він мені більше не писав. Але незважаючи на це, він увесь час пише, а позаяк я йому не відповідаю, я бачу, що він сумує, і мене це засмучує ще більше. Я вже не знаю, що мені робити, що зі мною станеться, і, по правді сказати, мене можна пожаліти.

Скажіть мені, будь ласка, добродійко, чи дуже було б погано, якби я йому час від часу відповідала? Тільки доти, поки він сам не вирішить припинити мені писати, і все не стане, як було раніше. Бо, що стосується мене, то, якщо це триватиме, я не знаю, що зі мною буде. Ви знаєте, коли я читала його останнього листа, я так плакала, що ніяк не могла заспокоїтись, і я впевнена, що, коли я йому й тепер не дам відповіді, ми зовсім змучимось.

Я вам надішлю його листа або зроблю копію, і ви самі зможете судити. Ви побачите, він нічого поганого не просить. Проте, якщо ви вважатимете, що відповідати не можна, я обіцяю вам утриматись. Але я гадаю, ви зі мною погодитесь, що нічого поганого тут немає. Оскільки вже зайшла про це мова, добродійко, дозвольте мені поставити вам ще одне запитання: мені казали, що любити кого-небудь – погано. Але чому? Я тому запитую, що пан кавалер Дансені стверджує,

ніби нічого поганого в цьому немає і що майже всі люди люблять. Якщо це так, то не бачу, чом би я не мала собі цього дозволяти. Чи, можливо, це погано тільки для дівиць? Адже я чула, як мама казала, що мадемуазель Д*** любить пана М***, і говорила вона про це зовсім не як про щось особливо погане. Проте я впевнена, що вона розсердилася б на мене, якби дізналася про мої дружні почуття до пана Дансені. Вона, мама, досі поводить ся зі мною, як із дитиною, і нічого мені не каже. Коли вона взяла мене з монастиря, я гадала, вона хоче видати мене заміж, а тепер мені здається, що ні. Не те щоб мене це дуже хвилювало, запевняю вас, але ви з нею в такій дружбі й, можливо, знаєте, як іде справа, а якщо знаєте, я сподіваюся, ви мені скажете.

Довгий вийшов лист, люба пані, але ви ж дозволили мені писати вам. Я і скористалася цим, щоб усе вам повідати, і дуже розраховую на вашу дружбу.

Маю честь і т. д.

Париж, 23 серпня 17...

Лист 28

Від кавалера Дансені до Сесілі Волянж

Отже, мадемуазель, ви, як і раніше, відмовляєтеся відповідати мені? Ніщо не може похитнути вас, і кожен новий день забирає з собою сподівання, яке він мені обіцяв! Ви визнаєте нібито, що між нами існує дружба, але що це за дружба, якщо вона недостатньо сильна, щоб зворушити вас моїми стражданнями, якщо ви все так само холодні та незворушні, тоді як мене спалює лютий племін, якого я не в силах погасити; якщо вона не тільки не вселяє вам довіри, але її не вистачає й на те, щоб пробудити в вас жалість? Як, друг ваш страждає, а ви нічого не робите, щоб йому допомогти! Він просить одного лише слова, а ви йому відмовляєте! І ви хочете, щоб він задовольнявся таким слабким почуттям, у якому ви, попри все, ще й боїтеся зайвий раз запевнити його!

Учора ви сказали, що не хотіли б бути невдячною. Ах, повірте мені, мадемуазель, прагнення заплатити за любов дружбаю означає не побоювання бути невдячною, а лише страх видатися такою. Проте я більше не зважуюся говорити вам про почуття, яке може бути лише обтяжливим для вас, якщо воно вам чуже. Я мушу вміти хоч би таїти його, поки не навчуся перемагати. Я добре розумію, як це буде важко; я не приховую від себе, що мені знадобляться всі мої сили; я

випробую всі засоби; один із них буде особливо тяжким для мого серця: без кінця повторювати собі, що ваше серце бездушне. Я постараюся навіть бачитися з вами якомога рідше і вже знаходжу для цього відповідний привід.

Як! Я змушений буду відмовитися від солодкої звички бачити вас щодня! Ах, в усякому разі, я ніколи не перестану жалкувати про це. Вічне горе буде розплатою за ніжну любов, і це станеться з вашої вини, і це буде справою ваших рук. Я відчуваю, що ніколи не знайду знову щастя, яке нині втрачаю. Лише ви одна створені були для мого серця. З якою радістю дав би я клятву жити тільки заради вас. Але ви не хочете прийняти її. Ваше мовчання ясно говорить мені, що у вашому серці я не народжую ніякого відгуку, воно краще за все доводить вашу байдужість і одночасно найжорстокішим способом дає мені це зрозуміти. Прощайте, мадемуазель.

Я не смію вже сподіватися на відповідь: любов написала б його, не зволікаючи ні хвилини, дружба – з радістю, і навіть жалість – із добрим почуттям. Але і жалість, і дружба, і любов однаково чужі вашому серцю.

Париж, 23 серпня 17...

Лист 29

Від Сесілі Воланж до Софі Карне

Я ж казала тобі, Софі, бувають випадки, коли писати можна, і запевняю тебе, розкаююся, що послухалася твоєї поради, яка заподіяла нам, – кавалерові Дансені й мені – стільки горя. На доказ, що я мала рацію, скажу тобі, що пані де Мертей – жінка, яка в усіх цих речах уже напевно чудово розбирається, – врешті-решт, почала думати, як я. Я їй в усьому призналася. Спершу вона, щоправда, говорила те ж, що і ти, але, коли я їй усе пояснила, вона погодилася, що це зовсім інша справа. Вона лише вимагає, щоб я показувала їй усі мої листи й усі листи кавалера Дансені, позаяк хоче бути цілком упевненою, що я пишу тільки так, як треба. І тепер я абсолютно спокійна. Господи, як я люблю пані де Мертей! Вона така добра! І до того ж вона жінка дуже шанована. Таким чином, проти цього нічого й заперечити.

Із якою радістю напишу я панові Дансені, й який він буде задоволений! Він зрадіє навіть більше, ніж думає, оскільки досі я говорила йому тільки про дружбу, а він увесь час хотів, щоб я сказала про свою любов. Я-то вважаю, що це одне і те саме, але все-таки не зважувалась, а він наполягав. Я сказала про це пані де Мертей, і вона відповіла, що я маю рацію, що освідчуватися в любові треба лише тоді, коли мовчати вже

немає можливості. А я якраз упевнена, що більше в мене не вистачить сил стримуватися. Врешті-решт, це ж однаково, а йому буде приємніше.

Пані де Мертей сказала мені також, що дасть мені книги, в яких про все це говориться і які навчать мене правильно поводитись і писати краще, ніж я це роблю. Бо, бачиш, вона вказує мені на всі мої недоліки, а це означає, що вона мене міцно любить. Вона тільки порадила мені нічого не говорити про ці книги мамі, тому що хто-небудь, можливо, ще скаже, що вона нехтувала моїм вихованням, а це може їй бути неприємно. О, звичайно, я їй нічого не скажу.

Як усе ж дивно, що жінка, майже мені чужа, більше піклується про мене, ніж рідна мати! Яке щастя для мене, що я з нею познайомилася!

Вона попросила також у мами дозволу взяти мене після-завтра в Оперу, в свою ложу. Мене вона повідомила, що ми там будемо самі й зможемо весь час розмовляти, не побоюючись, що нас почують. Це навіть краще, ніж сама опера. Ми поговоримо про моє заміжжя, оскільки, за її словами, я дійсно незабаром маю вийти заміж, але нам не вдалося поки що поговорити про це детальніше. До речі, хіба не дивно й те, що мама ні слова мені про це не сказала?

Прощай, моя Софі. Йду писати кавалерові Дансені. О, я страшенно рада.

*Із ***, 24 серпня 17...*

Лист 30

Від Сесілі Воланж до кавалера Дансені

Нарешті, добродію, погоджуюсь я написати вам і завірити вас у моїй дружбі, в моїй *любові*, якщо вже без цього ви будете нещасні. Ви кажете, що в мене немає сердечної доброти. Запевняю вас, що ви помиляєтесь, і сподіваюся, що тепер у вас уже не залишилося ніяких сумнівів. Якщо ви страждали через те, що я вам не писала, то невже ви думаєте, що і я теж не засмучувалась? Але справа в тому, що я ні за що у світі не хотіла б зробити чого-небудь поганого, і я навіть, напевно, не освідчилася б у коханні до вас, якби могла утриматися, але ваша печаль була для мене занадто тяжкою. Сподіваюся, що тепер ви вже перестанете сумувати, і ми будемо дуже щасливі.

Я розраховую на задоволення бачити вас сьогодні ввечері й на те, що ви прийдете раніше; однаково це ніколи не буде так рано, як мені хотілося б. Мама вечеряє вдома, і я гадаю, що вона запросить вас залишитися. Сподіваюся, що ви не будете зайняті, як позавчора. На тій вечері, куди ви вирушали, було, напевно, дуже весело? Адже ви поквапилися піти дуже рано. Але про це не говоритимемо. Я сподіваюся, що тепер, коли ви знаєте, що я вас люблю, ви залишатиметеся зі мною так довго, як тільки зможете.

Я ж радію тільки тоді, коли буваю з вами, і хотіла б, щоб і для вас це було так само.

Я дуже засмучена, що нині ви ще сумні, але це вже не з моєї вини. Я попрошу вас принести мені арфу, як тільки ви прийдете, щоб ви негайно ж отримали мого листа. Нічого кращого придумати не можу.

Прощавайте, добродію. Я дуже люблю вас, усім серцем. І чим частіше я про це говорю, тим стаю щасливішою. Сподіваюся, що і ви будете щасливі.

*Із ***, 24 серпня 17...*

Лист 31

Від кавалера Дансені до Сесілі Волянж

Так, певна річ, ми будемо щасливі! Щастя моє забезпечене, позаяк ви любите мене; вашому ніколи не буде кінця, якщо воно продовжиться стільки ж, скільки любов, яку ви мені вселили. Як! Ви любите мене, ви вже не боїтеся запевнити мене у своїй любові! *Чим частіше ви мені про це говорите, тим ви щасливіші!* Прочитавши це чарівне *я люблю вас*, написане вашою рукою, я тут же почув це освідчення з ваших прекрасних уст. Я побачив, як на мені зупинився привабливий цей погляд, що його ніжне почуття зробив ще чарівнішим. Я отримав од вас клятву жити тільки для мене. Прийміть же і мою – присвятити все моє життя вашому щастю, прийміть її і будьте певні, що я ніколи її не зраджу.

Який блаженний день провели ми вчора! Ах, чому в пані де Мертей не щодня є що сказати по секрету вашій мамі? Чому думка про перешкоди, які очікують нас, мусить домішуватися до солодкого спомину, який володіє мною? Чому не можу я безперервно тримати у своїх руках чарівну ручку, що написала мені слова: *Я люблю вас!* – укривати її поцілунками, хоч цим винагороджуючи себе за вашу відмову в більшій милості!

Скажіть, моя Сесіль, коли ваша мама повернулася, коли її

присутність змусила нас обмінюватися лише байдужими поглядами, коли ви вже не могли запевненнями у своїй любові втішати мене в тому, що не хочете мені її довести – невже не відчували ви ані найменшого жалю, не сказали собі: «Поцілунок зробив би його щасливішим, але я сама позбавила його цього щастя?». Обіцяйте мені, милий мій друже, що при першій же слухній нагоді ви виявитесь менш суворою. У цій обіцянці знайду я мужність перенести всі негаразди, уготовані нам долею, і жорстокі злигодні будуть пом'якшені хоча б упевненістю, що ви також жалкуєте про них.

Прощайте, чарівна моя Сесіль, настав час іти до вас. Я не в змозі був би зараз покинути вас, коли б не думка, що я роблю це лише для того, щоб побачитися з вами. Прощайте, так мною кохана! Ви, яку я любитиму все більше й більше!

*Із ***, 25 серпня 17...*

Лист 32

Від пані де Воланж до президентши де Турвель

Отже, ви хочете, добродійко, щоб я повірила в добродішність пана де Вальмона? Признаюся, що не можу на це зважитись і що мені так само важко вважати його порядною людиною на підставі одного лише факту, про який ви розповіли, як і визнати порочним яку-небудь благородну людину, дізнавшись про один лише непристойний її вчинок. Рід людський недосконалий ні в чому – ні в поганому, ні в хорошому. Негідник може мати свої чесноти, як і чесна людина – свої слабкості. Мені уявляється, що вважати це істиною тим більше важливо, що саме звідси випливає необхідність поблажливості до злих так само, як і до добрих, і що істина ця одних оберігає від гордині, а інших – од відчаю. Ви, напевно, визнаєте, що в цьому випадку я не дуже додержуюсь поблажливості, яку проповідую. Але я вважаю її лише згубною слабкістю, якщо вона веде до того, що ми починаємо однаково ставитись і до порочної, і до благородної людини.

Я не дозволю собі дошукуватися, з яких причин пан де Вальмон зробив свій вчинок. Готова вірити тому, що вони похвальні, як і сам цей вчинок. Але хіба, незважаючи на це, пан де Вальмон не займався все своє життя тим, що вносив до чесних сімей замішання, безчестя і ганьбу? Прислухай-

теся, якщо хочете, до голосу нещасного, якому пан де Вальмон надав допомогу, але нехай голос цей не заглушає крики сотень жертв, яких він погубив. Якщо він, як ви кажете, лише приклад того, які небезпечні бувають зв'язки, то хіба від цього він сам перестає бути небезпечним? Ви вважаєте його здатним повернутися на шлях істинний? Нехай так; припустімо навіть, що диво це сталося. Але ж громадська думка буде, як і раніше, проти нього, і хіба цього недостатньо для того, щоб керувати вашою поведінкою? Тільки господові дано прощати в мить розкаяння: адже він читає в серцях. Але люди можуть судити про наміри лише за вчинками, й ніхто з них, утративши повагу інших людей, не має права скаржитися на законну недовіру, внаслідок якої втрачена повага відновлюється з такими труднощами. Подумайте особливо, юний друже мій, що іноді для того, щоб утратити її, досить лише удати, ніби занадто мало її цінуєш. І не вважайте таку суворість несправедливою, бо, з одного боку, є всі підстави вважати, що людина не відмовляється від такого цінного блага, якщо має право на нього претендувати, а з іншого боку, дійсно, той, кого не стримує ця потужна вузда, завжди перебуває ближче до зла. Адже саме такий вигляд мали б ви в очах товариства, якби у вас зав'язалася близька дружба з паном де Вальмоном, хоч якою б вона була невинною.

Мене налякала палкість, із якою ви його захищаєте, і тому я поспішаю передбачити вірогідні ваші заперечення. Ви назвете мені пані де Мертей, якій пробачили цей зв'язок. Ви

запитаєте, чому я його приймаю. Ви скажете, що він не лише не знехтуваний порядними людьми, але що він прийнятий і навіть користується успіхом у так званому добірному товаристві. Я гадаю, що зможу відповісти вам на все.

Щодо пані де Мертей, то вона дійсно гідна всілякої поваги, має, можливо, лише той недолік, що надміру впевнена у власних силах: вона спритний візник, якому забавно їхати, маневруючи серед скель над прірвами, і якого виправдовує лише успіх.

Справедливо хвалити її за це, але небезпечно було б наслідувати її приклад: вона сама згодна з цим і засуджує себе. У міру того як збільшується її життєвий досвід, вона стає більш суворою, і я не побоюся запевнити вас, що в цьому разі вона була б зі мною згодна.

Щодо мене особисто, то я не виправдовуватиму себе більше, ніж інших. Звичайно, я приймаю пана де Вальмона, і він усіма прийнятий: це ще одна непослідовність разом із тисячею інших, які керують суспільством. Ви не гірше за мене знаєте, що всі помічають їх, нарікають на них і продовжують їм підкорятися. Пан де Вальмон – людина з хорошим ім'ям, великим достатком, безліччю приємних якостей – рано усвідомив, що для того, аби підпорядкувати собі товариство, досить уміти з однаковою спритністю користуватися похвалою і кепкуванням. Ніхто не володіє в такій мірі цим подвійним даром: за допомогою одного він спокушає, інший вселяє страх до нього. Його не шанують, але йому лестять.

Таке його становище в нашому світі, який, скоріше, обережний, аніж мужній, вважає за краще не боротися з ним, а жити у мирі.

Але ні сама пані де Мертей і ніяка інша жінка, напевно, не наважилася б зачинитися десь у селі майже наодинці з такою людиною. І найскромніший, найдоброзвичайніший із усіх судилося подати приклад такої безтурботності! Пробачте мені це слово: воно продиктоване дружбою. Милий мій друже, сама ваша чесність, вселяючи вам відчуття безпеки, зраджує вас. Подумайте, що суддями будуть, з одного боку, люди легковажні, несхильні вірити в доброчесність, якої їм не виявити у своєму середовищі, а з іншого – зловмисні, які робитимуть вигляд, що не вірять у неї, щоб помститися вам за те, що ви її маєте. Подумайте: на те, що ви нині робите, не зважилися б і багато чоловіків. Дійсно, серед молодих людей, чиїм занадто вже безперечним оракулом є пан де Вальмон, найбільш розсудливі побоюються здаватися занадто близько пов'язаними з ним. А ви, ви цього не боїтесь! Ах, повертайтеся, повертайтеся швидше, закликаю вас... Якщо аргументів моїх недостатньо, щоб переконати вас, поступіться хоча б моєму дружньому почуттю. Це воно змушує мене поновлювати наполягання, і воно має виправдати їх. Вам воно здасться занадто суворим, а я хотіла б, аби заклик його виявився зайвим. Але я вважаю за краще, щоб ви більше скаржилися на надмірну дбайливість моєї дружби, ніж на її недбалість.

*Із ***, 24 серпня 17...*

Лист 33

Від маркизи де Мертей до віконта де Вальмона

Якщо ви страшитеся успіху, ласкавий віконте, якщо ви самі маєте намір забезпечити супротивника зброєю і менше прагнете перемогти, ніж битися, мені більше нічого сказати вам. Поведінка ваша – сама обачність. Якби не було так, воно було б самою дурістю. Правду сказати, я боюся, що ви самі себе обманюєте.

Докоряю я вам не за те, що ви упустили момент. З одного боку, я не дуже впевнена, що він настав, а з іншого боку, незважаючи на все, що з цього приводу говориться, я прекрасно знаю, що упущена нагода завжди може знову випасти, тим часом як необачний крок не завжди вдається виправити.

Але справжній ваш промах у тому, що ви затіяли листування. Сумніваюся, щоб ви в змозі були передбачити тепер, до чого це може привести. Чи, бува, не розраховуєте ви довести цій жінці, що вона мусить здатися? Мені уявляється, що істиною цією переймаються під впливом почуття, а не силою міркування, і щоб переконати в ній, треба не доводити, а зворушити. Але який сенс зворушувати листами, якщо вас самого не буде тут же, щоб скористатися нагодою? Нехай навіть ваші красномовні фрази викличуть любовне сп'яніння, – чи, бува, не спокушаєте ви себе надією, що воно три-

ватиме достатньо довго, аби роздум не встиг перешкодити
освідченню? Подумайте, скільки часу буде потрібно для ли-
ста і скільки часу мине, поки листа передадуть за призначен-
ням, і передусім розміркуйте, чи може жінка з правилами на
зразок цієї вашої ханжі довго хотіти того, чого вона прагне
ніколи не хотіти? Цей спосіб годиться з дівчатками, які мо-
жуть писати «я люблю вас», не усвідомлюючи, що тим самим
кажуть «я готова здатись». Але, на мою думку, розсудлива
доброчесність пані де Турвель чудово розуміє значення слів.
Ось чому, незважаючи на перевагу, яку ви над нею здобули
в бесіді, вона завдала вам поразки в листі. А чи знаєте ви,
що відбувається надалі? Через те тільки, що починаєш спе-
речатися, не хочеш поступатись. Підшуковуючи увесь час пе-
реконливі аргументи, знаходиш їх, а потім тримаєшся за них
не стільки тому, що вони такі вже хороші, скільки для того,
щоб не виявити непослідовності.

До того ж – дивуюсь, як ви цього самі не помітили! – най-
важче в любовних справах – писати те, чого не відчуваєш.
Я маю на увазі – правдоподібно писати: користуєшся ж усе
одними і тими ж словами, але розташовуєш їх не так, як
слід, або, вірніше сказати, розташовуєш їх по порядку – і
квит. Перечитайте свого листа: його написано так послідов-
но, що кожна фраза видає вас із головою. Охоче вірю, що
президентша ваша досить недосвідчена, щоб цього не по-
мітити, але хіба це важливо? Належного враження він одна-
ково не справить. Це як у більшості романів: автор із сил ви-

бивається, прагнучи зображувати запал, а читач залишається холодним. Єдиний виняток – «Елоїза».²³ І, незважаючи на весь талант її автора, саме це спостереження завжди вселяло мені думку, що в основі «Елоїзи» лежить істинна подія. Не те, коли говориш. Маючи звичку володіти своїм голосом, легко надаєш йому чутливості, а до цього додається вміння легко проливати сльози. Погляд горить бажанням, але воно поєднується з ніжністю. Нарешті, за деякої неадаптованості живої мови легше зображувати зніжковілість та розгубленість, у яких і полягає справжнє красномовство любові. Особливо ж присутність предмета нашої любові заважає нам міркувати і змушує бажати поразки. Повірте мені, віконте, якщо вас просять більше не писати, скористайтеся цим, аби виправити свою помилку, і чекайте нагоди заговорити. Знаєте, ця жінка сильніша, ніж я гадала. Вона вміло захищається, і якби лист не був таким довгим і фразою щодо вдячності вона не давала вам привід почати все наново, то зовсім не видала б себе.

Мені здається, ви можете бути впевнені в успіху вже тому, що вона витрачає надто багато сил одразу. Я передбачаю, що вона вичерпає їх у словесному захисті, а на захист самої себе в неї вже нічого не залишиться.

Повертаю вам обидва ваші листи, і, якщо ви схильні дотримувати обережності, вони будуть останніми до миті, коли ви здобудете щастя. Шкода, вже пізня година, а то я поговорила б із вами про маленьку Воланж, – вона робить великі

²³ Мається на увазі роман Ж.-Ж. Руссо «Нова Елоїза».

успіхи, і я нею дуже задоволена. Здається, я доб'юся свого раніше, ніж ви; радійте цьому, віконте. На сьогодні – прощайте.

*Із ***, 24 серпня 17...*

Лист 34

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Ви надзвичайно красномовні, чарівний мій друже, але навіщо так вибиватися з сил, доводячи всім відомі речі? Щоб досягти успіху любові, краще говорити, ніж писати: ось, здається, все, до чого зводиться зміст вашого листа. Але ж це ж самі ази мистецтва спокуси. Зауважу тільки, що ви робите лиш один виняток із цього правила, а тим часом їх два. До дівчаток, які ступають на цей шлях із боязкості й віддаються через необізнаність, треба додати тих, що мудрують, які ступають на нього із самолюбства й яких марнославство замаює в пастку. Так, наприклад, я впевнений, що графиня де Б***, яка відразу відповіла на мого першого листа, любила тоді мене не більше, ніж я її, і що вона вбачала в листуванні лише можливість із деяким блиском поговорити на тему любові.

Хай там як, будь-який адвокат скаже вам, що загальне правило аж ніяк не завжди застосовується до кожного конкретного випадку. Ви ось вважаєте, що в мене є вибір між листуванням і живою мовою, а справа йде не так. Після того, що сталося дев'ятнадцятого, смиренниця зайняла оборонні позиції й почала уникати зустрічей, виявляючи значно більше спритності, ніж я. Якщо так триватиме, вона змусить ме-

не серйозно подумати про способи здобути в цій справі перевагу. Бо я, безумовно, не дозволю, щоб вона хоч у чомусь здобула перемогу. Навіть листи мої слугують приводом для маленької війни. Не задовольняючись тим, що вона залишає їх без відповіді, вона відмовляється навіть приймати їх. При кожному листі потрібно вдаватися до якої-небудь хитрості, й вони далеко не завжди вдаються.

Ви пам'ятаєте, яким простим способом я передав їй першого листа. З другим теж було не важче. Вона попросила мене повернути їй її листа, а я замість того передав мого, не викликавши ані найменшої підозри. Але чи то від досади, що я ошукав її, чи то з примхи, чи то, кінець кінцем, через свою доброчесність – бо врешті-решт, вона змусить мене в цю доброчесність повірити, – вона наполегливо відмовляється прийняти третього. Проте я сподіваюся, що незручне становище, в яке її трохи не поставила ця відмова, виправить її на майбутній час.

Я був не занадто здивований, коли вона відмовилася прийняти листа, якого я їй просто подав: це вже означало б піти на певну поступку, а я чекаю тривалішої оборони. Після цієї спроби, зробленої, так би мовити, мимохідь, для проби, я вклав свого листа в інший конверт і, вибравши час її туалету, коли з нею була пані де Розмонд і служниця, послав його з моїм єгерем, звелівши йому сказати їй, що це папір, якого вона в мене просила. Я вірно вгадав, що вона побоїться незручного пояснення, до якого змусила б її відмова. І

дійсно, вона взяла листа, і мій посланець, якому сказано було придивитися до виразу її обличчя, помітив тільки легкий рум'янець – скоріше зніяковіння, ніж гніву.

Тому я радів, цілком упевнений, що або вона залишить цього листа в себе, або, якщо побажає повернути його, їй доведеться побути зі мною наодинці, що дало б мені можливість поговорити з нею. Але приблизно за годину один із її слуг з'являється в мою кімнату і передає мені від своєї пані пакет іншого вигляду, ніж був мій; на конверті ж я впізнаю такий жаданий мені почерк.

Поспішно розпечатую...

У пакеті міститься мій же власний лист, не розпечатаний і лише складений удвоє. Підозрюю, що на цю диявольську хитрість наштовхнуло її побоювання, аби я не виявився менш, ніж вона, педантичним щодо розголошу.

Ви знаєте мене, і вам немає чого описувати мою лють. Довелось, одначе, знову набути холонокровності й знаходити нові способи. Ось що я придумав.

Звідси щодня посилають за листами на пошту, яка розташована приблизно за три чверті льє від замку. Для цієї мети користуються замкнутим ящиком на кшталт церковної карнавки для збирання пожертвувань, один ключ від якої зберігається у начальника пошти, а інший – у пані де Розмонд. Кожен із мешканців замку опускає в нього свої листи в будь-який час протягом дня, і ввечері їх відносять на пошту, а вранці приносять із пошти листи, адресовані в замок. Усі

слуги, як господарські, так і сторонні, виконують цей обов'язок по черзі. Була черга не мого слуги, але він зохотився піти на пошту під приводом, що в той бік йому потрібно у справі.

Я ж написав свого листа. На конверті я змінив почерк і досить вдало підробив діжонський поштовий штампель, адже мені здалося забавним, домагаючись тих же прав, що і її чоловік, писати звідти, де він перебуває, а також і тому, що спокусниця моя весь день говорила, що дуже хотіла б отримати листи з Діжона. Я визнав за благо зробити їй цю приємність.

Вживши цих застережних заходів, легко було приєднати цього листа до інших. Завдяки такому способу я виграв і можливість бути свідком того, як його буде прийнято, бо тут прийнято, зібравшись до сніданку, чекати доставки листів, перш ніж розійтися. Нарешті принесли листи.

Пані де Розмонд відчинила ящик. «Із Діжона», – сказала вона, передаючи листа пані де Турвель. «Це не почерк мого чоловіка», – зауважила та з занепокоєнням, поспішно ламаючи печатку. З першого ж погляду вона зрозуміла, в чому справа, і обличчя її так змінилося, що пані де Розмонд звернула на це увагу й запитала: «Що з вами?». Я теж підійшов зі словами: «В цьому листі що-небудь жахливе?». Боязка богомолка очей не сміла підвести, не промовила ні слова і, щоб приховати зніяковіння, удавала, що пробігає очима послання, якого не в змозі була прочитати. Я насолоджувався її зніяковінням і, будучи не проти злегка подразнити її,

додав: «Ви нібито заспокоїлися. Можна сподіватися, що цей лист скоріше здивував, аніж засмутив вас». Тоді гнів надихнув її краще, ніж могла б зробити обережність. «У цьому листі, – відповіла вона, – містяться речі, які мене ображають, і я дивуюсь, як мені наважились їх написати». – «Хто ж це?» – перервала пані де Розмонд. «Він без підпису, – відповіла розгнівана красуня, – але і лист і автор його викликають у мене однакове презирство. Я була б дуже вдячна, якби більше не заговорювали зі мною про нього». З цими словами вона розірвала зухвале послання, запхала рештки в кишеню, підвелась і вийшла з кімнати. Але хоч скільки б вона гнівалась, а лист все ж таки був у неї, і я сподіваюся, що цікавість спонукала її прочитати його повністю.

Детальний опис цього дня завів би мене занадто далеко. Докладу чернетки обох моїх листів: ви будете обізнані не гірше за мене самого. Якщо ви хочете бути в курсі цього листування, доведеться вам навчитися розбирати мої карлючки, бо ні за що у світі не погоджусь я на нудьгу ще раз переписувати їх начисто. Прощайте, мій милий друже.

*Із ***, 25 серпня 17...*

Лист 35

*Від віконта де Вальмона до президентши де
Турвель*

Я мушу підкорятися вам, добродійко, я мушу довести вам, що, незважаючи на всі мої гріхи, в які у вас є бажання вірити, у мене все ж таки достатньо чуйності, щоб не дозволити собі жодного докору, і достатньо мужності, щоб змусити себе принести найтяжчі жертви. Ви приписуєте мені мовчання та забуття! Що ж, я змушу свою любов мовчати і забуду, якщо знайду сили, жорстокість, із якою ви до неї поставилися.

Певна річ, бажання знадобитися вам іще не давало мені на це права, і я готовий визнати: саме лише те, що мені так потрібна ваша поблажливість, не було ще достатньою підставою домогтись її від вас. Але, убачаючи в любові моїй образу, ви забуваєте, що коли це гріх, то ви самі одночасно і причина його, і виправдання. Забуваєте ви також, що я вже звик відкривати вам свою душу навіть тоді, коли довірливість могла завдати мені шкоди, і вже не в змозі був приховувати від вас почуття, що охоплюють мене. Ви ж вважаєте наслідком моєї зухвалості те, що породжено щиросердою відвертістю. У нагороду за любов найніжнішу, найблаговійнішу, найсправжнішу ви відкидаєте мене далеко від

себе. Ви говорите мені навіть про свою ненависть... Хто б не став скаржитися на таке поводження? Лиш я підкоряюсь і покірливо все терплю: ви завдаєте мені ударів, а я продовжую поклонятися вам. Немислима влада ваша наді мною робить вас самодержавною володаркою моїх почуттів, і якщо протистоїть вам сама тільки любов моя, якщо її ви не в силах зруйнувати, то лише тому, що вона – ваше творіння, а не моє.

Я не прошу взаємності, бо ніколи не спокушався надією на неї. Я не чекаю навіть і жалості, хоча міг би на неї сподіватися, пам'ятаючи про увагу, яку ви до мене іноді виявляли. Але, признаюся, мені здається, я можу просити про справедливість.

Я дізнався від вас, добродійко, що хтось постарався зашкодити мені у ваших очах. Якби ви слухалися порад друзів, то не дозволили б мені навіть наблизитися до вас – такі власні ваші слова. Хто ж ці такі ревні друзі? Поза сумнівом, люди такі суворі, такі непідкупно добродішні не заперечували б, якби ви їх назвали. Поза сумнівом, вони не побажали б залишитися в тіні, бо це поєднало б їх із найнижчими наклепниками, і мені залишаться невідомими як імена їх, так і звинувачення. Подумайте, добродійко, що, позаяк ви судите мене на цій підставі, я маю право дізнатись і те, й інше. Підсудному не ухвалюють вироку, не сказавши, в чому його звинувачують, і не назвавши обвинувачів. Я не прошу ніякої іншої милості й заздальгідь ручаюся, що зумію виправдати-

ся, зумію змусити їх відректися від своїх звинувачень.

Якщо я, може, занадто зневажав порожні чутки людей, чиєю думкою мало дорожу, то ваша повага – справа зовсім інша, й якщо я готовий усе життя присвятити тому, щоб здобути її, то не дозволю нікому безкарно відняти її в мене. Вона для мене тим дорогоцінніша, що їй я буду, без сумніву, вдячний за прохання, з яким ви побоюєтеся до мене звернутись і яке, за вашими словами, надало б мені право на вашу вдячність. Ах, я не тільки не домагався б її, я, навпаки, вам був би вдячний за неї, якби ви дали мені можливість зробити вам приємне. Почніть же з того, щоб поставитися до мене справедливіше, і не приховуйте, чого б ви від мене бажали. Якби я міг здогадатися, в чому справа, то звільнив би вас від клопоту самій заговорювати про це. До радості бачити вас додайте щастя послужити вам, і я вихвалитиму вашу доброту. Що може зупиняти вас? Не боязнь же відмови, сподіваюсь? Я відчуваю, що цього не в силах був би вам пробачити. Те, що я не повертаю вам вашого листа, – не відмова. Більше, ніж ви, хотів би я, щоб він не був мені необхідним. Але я, звикнувши вірити, що у вас ніжна душа, я лише в цьому листі бачу вас такою, якою ви прагнете здаватися. Коли я благаю небо про те, щоб ви стали чутливішою – з вашого листа роблю висновок я, що ви сховалися б за сотню льє від мене швидше, ніж погодилися б на це. Коли все у вас посилює і виправдовує мою любов, воно знову повторює мені, що любов моя для вас – образа; і коли, бачачи вас, любов цю я

вважаю вищим благом, мені треба прочитати написане вами, аби переконатися, що вона – лише жорстокі тортури. Тепер вам буде зрозуміло, що найбільшим щастям для мене було б мати можливість повернути вам цього фатального листа. Вимагати його у мене і тепер – означало б дозволити мені не вірити більше тому, що в нім написано. Сподіваюся, ви не сумніваєтеся, з якою готовністю повернув би я вам його.

*Із ***, 25 серпня 17...*

Лист 36

*Від віконта де Вальмона до президентши де
Турвель
(З діжонським штемплем)*

Із кожним днем, добродійко, посилюється ваша суворість, і, смію сказати, ви, мабуть, менше страшитеся бути несправедливою, ніж виявити поблажливість. Після того, як ви засудили мене, навіть не вислухавши, ви, мабуть, відчули, що вам простіше буде не читати моїх аргументів, аніж відповідати на них. Ви вперто відмовляєтеся приймати мої листи і з презирством повертаєте їх. Ви, врешті-решт, змушуєте мене хитрувати саме тоді, коли єдина моя мета – переконати вас у моєму щиросерді. Ви довели мене до необхідності захищатись, і нехай це буде достатнім вибаченням для тих засобів захисту, до яких я удаюся. Крім того, щирість мого почуття переконує мене, що для його виправдання у ваших очах досить буде, якщо ви краще про нього дізнаєтесь, і лише тому я дозволив собі цю невелику хитрість. Смію сподіватися також, що ви мені її пробачите і вас не здивує, що любов винахідливіша у способах виявити себе, ніж байдужість – у перешкодах, які вона ставить любові.

Дозвольте ж, добродійко, серцю моєму до кінця відкритися перед вами. Воно належить вам, і треба, щоб ви його

знали.

Приїхавши до пані де Розмонд, я ні в щонайменшій мірі не передбачав долі, яка мене очікує. Я уявлення не мав, що ви в неї гостюєте, і з властивою мені правдивістю додам, що, якби я навіть знав про це, мій душевний спокій зовсім не був би порушений. Не те щоб я не віддавав красі вашій того належного, в чому їй неможливо відмовити, але, звиклий до того, щоб відчувати самі тільки бажання і віддаватися лише тим із них, які заохочує надія, я не знав мук справжньої любові.

Ви були свідком наполегливих прохань і умовлянь пані де Розмонд, що бажала утримати мене на деякий час. Я вже провів один день у вашому товаристві; проте я поступився, або ж мені здавалося, що я поступився лише природному і законному прагненню виявити увагу шанованій мною родичці. Спосіб життя, який ми тут вели, певна річ, дуже відрізнявся від звичного для мене. Проте я без ніяких зусиль пристосувався до нього, і, не намагаючись розібратися в причинах зміни, що сталася в мені, я знову ж таки приписував її лише легкості свого характеру, про яку, здається, вам уже говорив.

На нещастя (але чому це мусило бути нещастям?), ближче познайомившись із вами, я незабаром зрозумів, що чарівливий образ, що вразив мене спочатку, був найменшим із ваших достоїнств: ангельська душа ваша здивувала, підкорила мою душу. Я захоплювався красою, я почав поклонятися

доброчесності. Не претендуючи на володіння вами, я прагнув вас заслужити. Просячи вашої поблажливості за минуле, я мріяв про співчуття на майбутнє. Я шукав його у ваших розмовах, підстерігав у погляді, в цьому погляді, що виділяв отруту тим згубніше, що виливалася вона не навмисно, а приймалася мною без усякої підозри.

Тоді й пізнав я любов. Але який далекий був я від того, щоб на це скаржитися! Твердо вирішивши накласти на неї печать мовчання, я без побоювань і нестримно віддався цьому солодкому почуттю. З кожним днем влада його наді мною збільшувалася. Незабаром радість бачити вас перетворилася для мене на необхідність. Варто було вам на мить віддалитись, і серце моє стискала туга; від звуку кроків, що сповіщали мені про ваше повернення, воно радісно тремтіло. Я існував лише завдяки вам і для вас. І все-таки, – закликаю вас же у свідки – посеред жвавих ігор або в запалі бесіди про речі значні чи вирвалось у мене коли-небудь хоч одне слово, яке видавало б таємницю мого серця?

Нарешті настав день, що поклав початок моєму нещастю, і з волі якогось незбагненного фатуму сигналом для нього став великодушний вчинок. Так, добродійко, саме серед бідняків, яким я надав допомогу, ви, піддавшись благородній чутливості, яка прикрашає саму красу і робить іще дорожчою доброчесність, ви остаточно збентежили серце, і без того сп'яніле із нестримної любові. Можливо, ви пригадаєте, яка заклопотаність охопила мене після повернення?

Та ба! Я намагався боротися з потягом, який ставав уже сильнішим за мене.

Після того, як сили мої вже вичерпалися в нерівній боротьбі, випадок, якого не можна було передбачити, залишив мене наодинці з вами. Тут – признаюся в цьому – я піддався спокусі. Переповнене серце моє не змогло стримати розмов і сліз. Але хіба це злочин? А якщо й так, то хіба я недостатньо покараний за нього жорстокими муками, які змагають мене?

Знищений безнадійною любов'ю, я благаю вас про жалість, а у відповідь отримую ненависть. У мене немає іншого щастя, як бачити вас, очі мої мимоволі звертаються до вас, але я тремчу при думці, що можу зустрітися з вами поглядом. Ви повергли мене в тяжкий стан: удень я стараюся не виявляти своїх мук, а ночами зазнаю їх. Ви ж у своєму незворушному спокої довідуєтеся про ці страждання лише остільки, оскільки є їх причиною, і радієте їм. І при цьому скарги виходять від вас, а виправдовуватися змушений я.

Однак ж така, добродійко, правдива розповідь про те, що ви іменуєте моїми гріхами, і що, можливо, справедливіше було б назвати лихом. Чиста, щира любов, незмінна шанобливість, цілковита покірність – ось почуття, мені вами навіяні! Я не побоявся б повергнути їх навіть перед божеством. О ви, краще його творіння, наслідуйте його в милосерді! Подумайте про мої жорстокі муки, подумайте особливо про те, що завдяки вам розриваюся я між відчаєм і блаженством і що перше ж вимовлене вами слово назавжди вирішить мою

долю.

*Из ***, 23 септня 17...*

Лист 37

Від президентши де Турвель до пані де Воланж

Я підкоряюся, добродійко, порадам, які дає мені ваша дружба. Я настільки звикла керуватися в усьому вашими думками, що охоче вірю в їх незмінну правоту. Готова навіть визнати, що пан де Вальмон, мабуть, дійсно вкрай небезпечна людина, позаяк він може одночасно і прикидатися таким, яким він здається тут, і бути насправді таким, яким ви його малюєте. Хай там як, але оскільки ви наполягаєте, я відпроваджу його від себе, в усякому разі – зроблю для цього все можливе, бо частенько речі, які по суті мали б бути цілком простими, виявляються дуже морочливими.

Як і раніше, я вважаю за неможливе просити про це його тітоньку. Таке прохання стало б образливим для них обох. Не хотілося б мені й від'їжджати самій: якщо, окрім тих причин, що відносяться до пана де Турвеля, про які я вам уже говорила, мій від'їзд, що цілком можливо, роздосадує пана де Вальмона, йому ж дуже легко буде вирушити за мною до Парижа. І хіба його повернення, причиною якого я буду або постану в очах товариства, не здасться більш дивним, ніж зустріч у селі в особи, що є, як усім відомо, його родичкою і моїм другом?

Отже, мені залишається тільки одне: домогтися від нього,

щоб він сам зволив поїхати. Я розумію, що запропонувати йому це досить важко. Але, оскільки він, мабуть, хоче довести мені, що в нім більше порядності, ніж усі вважають, я не зневіряюся в успіху. Я навіть не проти того, щоб спробувати це зробити і таким чином дістати можливість переконатися, чи дійсно, як він часто говорить, істинно чесні жінки не мають і ніколи не матимуть приводів скаржитися на його поведінку. Якщо він поїде, як я того бажаю, це і справді буде з уваги до мене, бо я не сумніваюся, що він хотів би провести тут більшу частину осені. Якщо на прохання моє він відповість відмовою і, виявивши упертість, залишиться, я завжди встигну сама поїхати і обіцяю вам, що зроблю це.

Ось, добродійко, здається, й усе, чого вимагала від мене ваша дружба. Поспішаю виконати ваше бажання і довести вам, що, незважаючи на *гарячковість*, із якою я захищала пана де Вальмона, я все ж таки готова не лише прислухатися до порад моїх друзів, але і слухатись їх.

Маю честь і т. д.

*Із ***, 25 серпня 17...*

Лист 38

Від маркизи де Мертей до віконта де Вальмона

Щойно я отримала від вас величезний пакет, ласкавий віконте. Якщо дата на ньому вірна, його мали б доправити на добу раніше. В усякому разі, якщо я виберу час ознайомитися з ним, то вже не встигну відповісти. Тому я вважаю за краще лише повідомити вас про отримання його, а поговоримо сьогодні ми про інше. Це зовсім не означає, що мені є чим із вами поділитися. Восени в Парижі майже не залишається чоловіків, що мають людський вигляд. Через це я вже з місяць, як поводжусь убивчо доброзвичайно, і всякий інший на місці мого кавалера втомився б від доказів моєї постійності. Не зайнята справжньою справою, я розважаюся маленькою Воланж і про неї ж бо й хочу з вами поговорити.

Чи знаєте, що ви втратили більше, ніж гадаєте, відмовившись зайнятися цією дівчинкою? Вона воістину чарівна! Ні характеру, ні правил; судіть же, як легко і приємно перебувати в її товаристві. Не думаю, щоб вона коли-небудь сяйнула силою почуття, але все свідчить про натуру, жадібну до відчуттів. Не маючи ні розуму, ні хитрості, вона має відому, якщо можна так висловитися, природну брехливість, якій я сама іноді дивуюсь і якій уготований тим більший успіх, що виглядом своїм ця дівчина – сама простодушність і невин-

ність. Від природи вона дуже ласкава, і часом це мене бавить. Її маленьку голівку незвичайно легко розпалити, і тоді вона стає тим більше забавною, що не знає нічого, абсолютно нічого про те, що їй так хотілось би знати. Її охоплює кумедна нетерплячка: вона сміється, гнівається, плаче, а потім із абсолютно привабливою простодушністю починає просити мене просвітити її. Далебі, я майже ревную її до того, на чию долю випаде це задоволення.

Не знаю, чи повідомляла я вам, що ось вже чотири чи п'ять днів, як я маю честь бути її повірницею. Ви, звичайно, здогадуєтеся, що спершу я напустила на себе суворість, але, як тільки помітила, що вона уявила, ніби мене переконали її хисткі аргументи, я удала, що вважаю їх чудовими. Вона ж усією душею переконана, що досягла такого успіху своїм красномовством: мені довелося вжити цей застережний захід, щоб не скомпрометувати себе. Я дозволила їй написати і навіть ужити в листі слово «люблю», і того ж дня, хоч вона про це навіть не підозрювала, я влаштувала їй побачення наодинці з її Дансені. Але він, уявіть собі, настільки ще простачок, що не домігся від неї навіть поцілунку! І, одначе, хлопчик цей пише премилі вірші! Боже мій, до чого ж усі такі розумники дурні! Цей дурний настільки, що я просто гублюся: адже ним я керувати не можу.

Ось зараз ви були б мені дуже корисні. Ви досить дружні з Дансені, щоб він міг вам довіритись, а якби він це зробив, ми б одразу добряче просунулися вперед. Розворушіть

же свою президентшу; я ні за що не хочу, щоб для Жеркура все обійшлося благополучно. Втім, учора я поговорила про нього з цією юною особою і так його розписала, що він став їй ненависний не менше, ніж якби вона вже десять років була його дружиною. Однак я виголосила цілу проповідь щодо подружньої вірності: в цьому питанні я непримиренно сувора. Таким чином, я, з одного боку, відновлюю в її очах свою добродісну репутацію, якій могла б зашкодити надмірна по-блажливість, з іншого – посилюю в ній ненависть до майбутнього чоловіка, якою хочу його нагородити. І, зрештою, я сподіваюсь, що, коли вдасться переконати її в тому, що їй дозволено любити лише протягом її вже недовгого дівочства, вона тим швидше вирішить не втрачати часу, що залишився.

Прощайте, віконте. Зараз я приступаю до свого туалету і почну читати надісланий вами том.

*Із ***, 27 серпня 17...*

Лист 39

Від Сесілі Воланж до Софі Карне

На мене налягають смуток і тривога, дорога моя Софі. Майже всю ніч я проплакала. Не те щоб наразі я не була щаслива, але тільки я передбачаю, що це ненадовго.

Учора я була в Опері з пані де Мертей; ми багато говорили щодо мого заміжжя, і нічого хорошого я від неї не дізналася. Вийти я маю за графа де Жеркура, і це буде в жовтні. Він багатий, знатний, командує полком. Поки що все це чудово. Але, по-перше, він старий: уяви собі, йому не менше тридцяти шести років! І, крім того, пані де Мертей говорить, що він чоловік похмурий, суворий, і вона побоюється, що щаслива я з ним не буду. Я навіть помітила, що вона в цьому цілком упевнена, а прямо говорити не хоче, щоб не засмучувати мене. Майже весь вечір вона говорила мені про обов'язок дружин по відношенню до чоловіків. Вона визнає, що пан де Жеркур людина зовсім неприємна, та все ж каже, що я змушена буду любити його. І ще вона сказала, що, коли я вийду заміж, мені вже не можна буде любити кавалера Дансені. Та хіба ж це можливо! О, запевняю тебе, я його завжди любитиму. Знаєш, я вже б вважала за краще зовсім не виходити заміж. Нехай цей пан де Жеркур влаштовується, як знає, я ж

його не шукала. Нині він на Корсиці,²⁴ дуже далеко звідси; нехай би він там залишався десять років. Якби я не боялася опинитись у монастирі, я б уже сказала мамі, що не піду за нього. Але це було б тільки гірше. Не знаю, справді, що й робити. Я відчуваю, що ніколи не любила пана Дансені так, як зараз, і коли подумаю, що мені залишається тільки місяць жити по-старому, у мене на очі негайно ж навертаються сльози. Єдина моя втіха – дружба з пані де Мертей. У неї таке добре серце! Вона поділяє всі мої прикраси й така мила, що коли я з нею, то майже перестаю про них думати. До того ж вона мені дуже корисна, бо тій малості, що я знаю, навчила мене вона, і вона така добра, що мені ніскільки не соромно ділитися з нею всіма моїми думками. Якщо вона вважатиме що-небудь негарним, то іноді й покартає мене, але ласкаво, а потім я цілую її від щирого серця, поки вона не перестане гніватись. Її ж я вже можу любити, скільки захочу, і нічого поганого тут не буде, чому я страшенно рада. Проте ми умовилися, що я не показуватиму, як сильно люблю її, на людях, особливо ж при мамі, щоб вона нічого не запідозрила із приводу кавалера Дансені. Запевняю тебе, що якби я могла завжди жити, як тепер, мені здається, я була б зовсім щасли-

²⁴ 1735 року Корсика відокремилася від Генуезької республіки; для придушення корсиканського визвольного руху Генуя закликала 1738 року на допомогу Францію. Але і останній протягом тридцяти років не вдавалося досягти успіху, поки, врешті-решт, купивши острів у Генуї за два мільйони франків (1768 р.), Франція не розбила вождя корсиканців Паолі 1769 року. Проте для втихомирення військові сили залучались і згодом.

ва. Тільки ось цей осоружний пан де Жеркур... Але не згадуватиму більше про нього, а то знову засумую. Замість того сяду писати кавалерові Дансені: говоритиму йому тільки про свою любов, а не про прикrostі, оскільки не хочу засмучувати його. Прощавай, мій милий друже. Ти сама бачиш, що скаржитися тобі нема на що і, незважаючи на мою *зайнятість*, як ти висловлюєшся, в мене залишається час і любити тебе, і писати тобі.²⁵

*Із ***, 27 серпня 17...*

²⁵ Ми, як і раніше, опускаємо листи Сесілі Воланж і кавалера Дансені, як малюцікаві й такі, що не містять ніяких подій.

Лист 40

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Моїй жорстокосердій мало того, що вона не відповідає на мої листи і відмовляється їх приймати. Вона хоче позбавити мене можливості бачити її, вона вимагає, щоб я поїхав. І ще більше здивує вас, що я підкорятимуся цій жорстокості. Ви мене засудите. Проте я визнав, що не мушу упускати випадку отримати від неї наказ, бо переконаний, що, з одного боку, той, хто повеліває, сам себе частково зв'язує, а з іншого – що уявна влада, яку ми нібито надаємо над собою жінкам, є однією з тих пасток, в які їм особливо важко не потрапити. До того ж вона з такою спритністю уникала всіх випадків залишитися зі мною наодинці, що це поставило мене в небезпечне становище, з якого мені, на мою думку, слід було вибратися за всяку ціну, бо я безупинно перебував у її товаристві, не маючи в той же час можливості зайняти її своєю любов'ю, і можна було побоюватися, що під кінець вона звикне бачити мене без хвилювання. А ви самі знаєте, як важко змінити такий настрій.

Втім, ви здогадуєтеся, що, підкорившись, я поставив свої умови. Я навіть потурбувався про те, щоб серед них виявилась одна нездійсненна. Це треба мені для того, щоб я вільний був або додержати свого слова, або порушити його, а

також для того, щоб розпочати усну чи письмову суперечку в момент, коли спокусниця моя особливо задоволена мною або коли їй треба, щоб я був задоволений нею. Не кажу вже про те, що я виявив би занадто велику неспритність, якби не зумів домогтись якої-небудь нагороди за відмову від цього домагання, хоч яким би воно було нездійсненним.

Виклавши вам у цьому довгому вступі свої аргументи, повідомляю про події останніх днів. Як документи додаю лист моєї спокусниці та мою відповідь. Погодьтеся, що мало знайдеться літописців таких точних, як я.

Ви пам'ятаєте, яке враження справив позавчора вранці мій лист із *Діжона*. Залишок дня минув досить бурхливо. Прекрасна недоторка з'явилася лише до самого обіду і сказала, що в неї найсильніша мігрень, – під цим ховався найвідчайдушніший напад роздратування, який тільки може бути у жінки. Обличчя в неї і справді було зовсім інше. Відомий вам вираз лагідності змінився норовливістю, що надала йому нової привабливості. Я твердо вирішив використовувати згодом це відкриття і замінювати іноді ніжну коханку норовливою. Передбачаючи, що залишок дня мине понуро, я вирішив уникнути нудьги і під приводом писання листів пішов до своєї кімнати. Близько шостої знову спустився до вітальні. Пані де Розмонд запропонувала прогулятися, що й було прийнято. Але в мить, коли ми сідали в екіпаж, уявна хвора з пекельною підступністю виставила у свою чергу як привід – можливо, щоб помститися мені за мою відсутність

– новий напад головного болю й безжально змусила мене залишитись удвох із моєю тітонькою. Не знаю, чи були почуті мої прокляття цьому демонові в жіночому образі, але після повернення ми дізналися, що вона злягла.

Наступного дня за сніданком це була зовсім інша жінка. Природна лагідність повернулася до неї, і я вже думав, що мені пробачено. Ледве дочекавшись закінчення сніданку, ця лагідна особа з безтурботним виглядом підвелася з місця і попрямувала до парку. Ви самі розумієте, що я пішов за нею. «Чому це вам захотілося гуляти?» – запитав я, підійшовши до неї ближче. «Я багато писала сьогодні вранці, – відповіла вона, – і голова у мене втомилася». – «Можливо, і я настільки щасливий, що можу поставити собі в провину цю втому?» – вів далі я. «Так, я вам написала, – відповіла вона знову, – але не наважуюся віддати лист. У нім одне прохання, а ви не привчили мене розраховувати на виконання моїх прохань». – «Ах, присягаюся, якщо тільки це виявиться в межах можливого». – «Немає нічого легшого, – перебила вона мене, – і хоча, можливо, ви по справедливості мусили б його виконати, я готова прийняти вашу згоду, як милість». З цими словами вона подала мені листа. Я взяв його, а водночас і її руку, яку вона негайно ж висмикнула, але без гніву і скоріше зі зніяковінням, ніж із поспішністю. «Сьогодні жаркіше, ніж я думала, треба йти до будинку». І вона попрямувала до замку. Марно старавсь я переконати її погуляти ще трохи, і лише думка про те, що нас можуть побачити, змусила мене

обмежитися самим лише красномовством.

Вона ввійшла до будинку, не зронивши ні слова, і я чудово зрозумів, що уявна прогулянка мала одну лише мету – передати мені листа. У замку вона відразу ж піднялася до себе, а я пішов у свою кімнату, щоб познайомитися з її посланням. Вам теж слід прочитати його, так само як і мою відповідь, перш ніж ми підемо далі...

*Із ***, 27 серпня 17...*

Лист 41

*Від президентши де Турвель до віконта де
Вальмона*

Судячи з вашої поведінки відносно мене, добродію, ви тільки те й робили, що кожного дня прагнули помножити причини мого невдоволення вами. Впертість, із якою ви весь час прагнули говорити мені про почуття, про яке я не хочу й не мушу нічого чути, зловживання моєю довірливістю чи боязкістю, на яке ви зважилися, щоб передавати мені листи, особливо ж той, смію сказати, непристойний прийом, до якого ви удалися, щоб до мене дійшов останній із цих листів, причому не побоялися навіть, що уражена вашою зухвалістю, я не зумію нічого приховати і буду скомпрометована, – все це могло б викликати з мого боку найрізкіші та цілком заслужені вами докори. Проте замість того, щоб повертатися до своїх образ, я обмежуся лише тим, що звернуся до вас із проханням таким же простим, наскільки й цілком законним, і якщо ви погодитеся його виконати, готова буду зі свого боку забути все.

Ви самі сказали мені, добродію, що я можу не боятися відмови. І хоча ви із властивою вам непослідовністю, відразу ж після цієї фрази відмовили мені в єдиному, що могли для

мене зробити,²⁶ я хочу вірити, що ви все ж таки додержите нині слова, урочисто даного вами лише кілька днів тому.

Отже, я бажаю, щоб ви зробили мені ласку віддалитися від мене, покинули цей замок, де подальше ваше перебування могло б лише ще більше нашкодити мені в очах людей, які завжди готові погано думати про свого ближнього й яких ви до того ж занадто вже привчили спостерігати за жінками, що допускають вас у своє товариство.

Друзі мої давно попереджали мене про цю небезпеку, але я нехтувала їх порадами й навіть сперечалася з ними, поки ваша поведінка зі мною дозволяла мені думати, що ви зволіли не змішувати мене з натовпом жінок, які мали підстави для скарг на вас. Тепер же, коли ви поводитесь зі мною, як із ними, – і мені це стало зрозуміло – я мушу й перед громадською думкою, і перед самою собою прийняти це неминуче рішення. Я могла б додати, що ви нічого не виграєте, відмовивши мені в моєму проханні, бо я твердо вирішила поїхати звідси сама, якщо ви виявите впертість і залишитесь. Але я зовсім не маю наміру зменшити свою вдячність за вашу ласку, якщо ви мені її зробите, і хочу, аби ви знали, що, змусивши мене поїхати звідси, ви порушили б мої плани. Доведіть же мені, добродію, що, як ви мене часто запевняли, чесним жінкам на вас скажитися не доводиться, доведіть мені хоча б, що, навіть провинившись перед ними, ви вмієте спокутувати свою провину.

²⁶ Див. лист 35.

Якби я вважала за потрібне якось виправдати перед вами своє прохання, мені досить було б сказати, що ви все своє життя поводитися так, щоб зробити це необхідним, і що аж ніяк не від мене залежало не звертатися до вас із таким проханням. Але не згадуватимемо події, про які я хочу забути й які змусили б мене судити вас суворо якраз у той час, коли я даю вам можливість заслужити на мою вдячність. Прощайте, добродію, поведінка ваша покаже мені, з якими почуттями змушена я буду незмінно перебувати такою, що глибоко шанує вас...

*Із ***, 25 серпня 17...*

Лист 42

*Від віконта де Вальмона до президентши де
Турвель*

Хоч які жорстокі, добродійко, поставлені вами умови, я не відмовляюсь їх виконати. Я почуваюся нездатним суперечити жодному вашому бажанню. Оскільки в цьому питанні все ясно, я смію лестити собі сподіванням, що ви й мені дозволите звернутися до вас із деякими проханнями. Їх виконати набагато легше, ніж те, про що ви мене просите, і все ж таки я хочу заслужити цієї милості лише своєю цілковитою покірністю вашій волі.

Перше – і я сподіваюся, що ви самі визнаєте його справедливим, – полягає в тому, щоб ви зволили назвати мені моїх обвинувачів: вони, як я вважаю, заподіюють мені достатньо зла, щоб я мав право знати їх. Друге – і його виконання я чекаю від вашого милосердя – полягає в тому, щоб ви дали мені дозвіл хоч зрідка нагадувати вам про свою любов, яка тепер більш ніж будь-коли заслуговує на вашу жалість.

Подумайте, добродійко, про те, що я поспішаю підкорятися вам, хоч і змушений поступитися заради цього своїм щастям, більше того – хоч я переконаний, що ви хочете того від'їзду лише для того, щоб позбутися назавжди неприємної присутності людини, до якої ви несправедливі. Визнай-

те, добродійко, ви не стільки побоюєтеся товариства людини, що занадто звикла мати до вас повагу і тому не сміє непохвально судити про вас, скільки обтяжуєтеся присутністю того, кого вам легше покарати, ніж засудити. Ви проганяєте мене з очей своїх, як відвертають погляд від стражденного, якому не хочуть надати допомогу.

Але тепер, коли розлука з вами подвоїть мої муки, до кого, як не до вас, зможу я звертати свої скарги? Від кого іншого зможу я чекати втіх, які будуть мені такими потрібними? Чи відмовите ви мені, коли є єдиною причиною моїх прикростей?

Напевно, не будете ви здивовані й тим, що перед від'їздом я гаряче бажаю виправдати перед вами почуття, яке ви в мене вселили, а також і тим, що мужність для від'їзду я можу набути, лише отримавши веління про нього з ваших вуст.

Ця подвійна причина змушує мене просити вас приділити хвилину часу для бесіди зі мною. Замінювати її листуванням було б марно. Можна написати цілі томи, а все ж не викладеш як слід того, що так легко зрозуміти в п'ятнадцятихвилинній розмові. Вам легко буде вибрати час для цього, бо, хоч як би поспішав я виконати вашу волю, пані де Розмонд відомо, що я збирався провести в неї частину осені, а мені, в усякому разі, доведеться почекати хоча б листа, щоб виставити за привід якусь справу, що вимагає мого від'їзду.

Прощайте, добродійко. Ніколи не було мені так важко писати це слово, як у мить, коли воно викликає в мені думку

про нашу розлуку. Якби ви могли тільки уявити собі, як я від цього страждаю, ви б, смію вірити, поставили мені в деяку заслугу мою покірність.

Прийміть же з більшою хоч би поблажливістю запевнення в найніжнішій і найшанобливішій любові.

*Із ***, 26 серпня 17...*

Продовження листа 40

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

А тепер, чарівний мій друже, давайте міркувати. Ви, як і я, добре розумієте, що педантична і чесна пані де Турвель не може погодитися на моє перше прохання і обдурити довіру друзів, назвавши мені моїх обвинувачів. Таким чином, обіцяючи під цією умовою все, що завгодно, я себе нічим не зв'язую. Але ви розумієте також, що ця відмова послугує підставою для того, щоб отримати все інше, і тоді, поїхавши, я виграю можливість вступити з нею – і притому з цілковитої її згоди – в регулярне листування, бо я не надаю ніякого значення побаченню, про яке я її просив: майже єдина його мета – привчити її заздалегідь до того, щоб вона не відмовляла мені в інших побаченнях, коли у мене в них буде вже справжня потреба.

Єдине, що мені залишається зробити до від'їзду, – це дізнатися, хто ж саме займається тим, що шкодить мені в її очах. Вважаю, що це її нудний чоловік, і хотів би, щоб було так: окрім того, що заборона, яка виходить від її чоловіка, лише підбурює бажання, я міг би бути упевнений, що, якщо вже моя спокусниця погодиться мені писати, чоловіка її побоюватися більше не доведеться, бо тим самим вона вже виявилася б змушеною обманювати його.

Але якщо в неї є приятелька настільки близька, що вона їй довіряється, і якщо приятелька ця проти мене, значить, їх необхідно посварити, і я розраховую в цьому досягти успіху.

Учора я вже думав, що ось-ось про все дізнаюсь, але ця жінка нічого не робить, як інші. Ми були в її кімнаті, якраз коли доповіли, що подано обід. Вона ще тільки закінчувала свій туалет, і я встиг помітити, що кваплячись і вибачаючись, вона залишила в секретері ключ від нього, а мені добре відомо, що ключа від своєї кімнати вона ніколи з собою не бере. У час обіду я обмірковував цю обставину, а потім почув, як спускається згори її покоївка. Тут же я прийняв рішення: удав, що у мене кровотеча з носа, і вийшов із-за столу. Я полетів прямо до її секретера, але виявив усі шухляди незамкненими, а в них – жодного списаного папірця. Тим часом у таку пору року не випадає нагоди спалювати їх. Куди ж вона діває листи, які отримує? А отримує вона їх часто. Я нічого не упустив, усе було відчинено, й я все обшукав, але переконався тільки в тому, що скарб цей вона зберігає у себе в кишені.

Як же вивудити його звідти? Відучора я марно шукаю якогось-небудь способу, але побороти в собі це бажання ніяк не можу. Страшенно жалкую, що не дано мені злодійських талантів. І справді, хіба навчання цій справі не має входити у виховання людини, що займається інтригами? Хіба не забавно було б поцупити лист чи портрет суперника або витягнути з кишені недоторки те, що може її викрити? Але бать-

ки наші не думають ні про що, а я, хоч і думаю про все, але тільки переконуюсь, який я неспритний і як мало можу допомогти справі.

Але хай там що, я повернувся до столу вкрай невдоволений. Усе ж спокусниця моя дещо заспокоїла мою досаду, із співчутливим виглядом розпитуючи мене про мою уявну недугу. Я ж не забув запевнити її, що з певного часу відчуваю напади хвилювання, які псують моє здоров'я. Вона ж переконана, що є їх причиною, – чи не слід їй, по совісті кажучи, постаратись їх заспокоїти? Але вона хоч і набожна, та не занадто милосердна: відмовляє в усякому любовному подаянні, і, на мою думку, відмови цієї цілком достатньо для виправдання крадіжки того, чого не дають. Але прощайте, бо, розмовляючи з вами, я думаю тільки про ці клятві листи.

*Із ***, 27 серпня 17...*

Лист 43

*Від президентши де Турвель до віконта де
Вальмона*

Навіщо, добродію, прагнете ви зменшити мою вдячність? Навіщо погоджуєтеся ви покорятися мені лише наполовину і мовби робите достойну поведінку предметом торгу? Вам недостатньо, щоб я відчувала, чого вона вам коштує? Ви вимагаєте не лише багато чого – ви вимагаєте неможливого. Якщо мої друзі й говорили зі мною про вас, то вони робили це лише зі співчуття до мене. Нехай вони навіть помилялися, наміри в них були найдобріші, а ви пропонуєте мені у вдячність за цей знак уваги видати вам їх секрет! Заговоривши з вами про це, я вже зробила помилку, і тепер ви чудово дали мені це зрозуміти. Те, що з іншою людиною було б простою відвертістю, з вами перетворюється на легковажність і могло б довести мене до мерзотності, якби я погодилася на ваше прохання. Я звертаюся до вас же, до вашого благородства: чи могли ви вважати мене на це здатною, чи могли ви мені це запропонувати? Ясна річ, ні, і я впевнена, що, добре розміркувавши, ви не поновите цього прохання!

Друге прохання – про дозвіл писати мені – так само важко здійснення і, кажучи по всій справедливості, не на мене слід за це нарікати. Не хочу ображати вас, але за тієї репутації,

якої ви набули і яку, з ваших же слів, частково заслужили, яка жінка може признатися, що листується з вами? І хіба порядна жінка може зважитися на щось таке, що – як вона сама чудово розуміє – їй довелося б приховувати?

Якби ще я могла бути впевнена в тому, що ніколи не матиму підстав скаржитися на зміст ваших листів і я завжди зможу виправдатися перед самою собою в їх отриманні! Тоді, можливо, прагнення довести вам, що керує мною не ненависть, а розум, взяло б гору над усіма такими вагомими міркуваннями і змусило б мене зробити значно більше, ніж мені належало б, дозволивши вам зрідка писати мені. Якщо ви дійсно бажаєте цього так сильно, як кажете, то охоче підкорятиметеся єдиній умові, яка могла б спонукати мене на це погодитися, й якщо ви відчуваєте хоч яку-небудь вдячність за те, що я нині для вас роблю, ви не забаритеся поїхати.

Дозвольте мені зауважити вам із цього приводу, що сьогодні вранці ви отримали листа, але не скористалися ним для того, щоб оголосити пані де Розмонд про свій від'їзд, як вами було обіцяно. Сподіваюся, що тепер ніщо не перешкодить вам додержати свого слова. Особливо ж розраховую я на те, що для цього ви не чекатимете бесіди зі мною, про яку ви мене просите і на яку я рішуче не можу погодитись, і що замість усного веління мого, нібито такого вам необхідного, ви задовольнитесь моїм повторним проханням. Прощайте, добродію.

*Із ***, 27 серпня 17...*

Лист 44

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Порадійте разом зі мною, чарівний мій друже: мене люблять, я переміг це норовливе серце. Марно намагалося воно прикидатись – мені вдалося проникнути у його таємницю. Я не пожалів зусиль і тепер знаю все, що мене цікавить: з учорашньої ночі, щасливої вчорашньої ночі, я знову набув своєї суті, знову зажив повним життям; я викрив подвійну таємницю – любові й підлості, я насолоджуватимусь однією і помщуся за іншу, я пурхатиму від задоволення до задоволення. При самій думці про це мене охоплює така радість, що я не без зусиль згадую про обережність і про те, що мені, можливо, доведеться докласти деяких старань для того, щоб розповідь моя вийшла доладною. Одначе спробуємо.

Ще вчора, закінчивши свого листа до вас, я у свою чергу отримав листа від божественної святенниці. Надсилаю вам його; ви побачите, що в нім вона дає мені – найбільш для себе зручним способом – дозвіл писати їй, але зате квапить мене з від'їздом. І я зрозумів, що не можу його особливо відкладати, не зашкодивши собі.

Мене, одначе, мучило бажання дізнатися, хто ж міг писати їй проти мене, але я не був упевнений у тому, щоб саме мені слід зробити. Я намагався підкупити покоївку, щоб во-

на випорожнила для мене кишені своєї пані: їй неважко було б зробити це ввечері, а вранці вона могла б акуратно покласти все на попереднє місце, не збудивши ані найменшої підозри. За цю нікчемну послугу я запропонував їй десять луїдорів, але наткнувся на занадто чесну або занадто боязку тупицю: її не похитнули ні моє красномовство, ні гроші. Я продовжував умовляти її, коли подзвонили до вечері. Довелося залишити її в спокої, і щастя ще, що вона обіцяла мені зберегти нашу розмову в таємниці; я, як ви самі розумієте, навіть на це не особливо розраховував.

Ніколи ще не був я в такому поганому настрої. Я відчував, що сам себе скомпрометував, і весь вечір докоряв собі за необережний крок.

Пішовши до себе й не знаходячи спокою, поговорив я зі своїм єгерем: як щасливий коханець він мусив мати певний вплив на свою милу. Я хотів, щоб він умовив цю дівчину або зробити те, що я просив, або промовчати щодо мого прохання. Але він, зазвичай ні в чому не сумніваючись, тут буцімто засумнівався в успіху і висловив із цього приводу судження, що здивувало мене своєю глибиною.

«Пан віконт краще за мене знає, – сказав він, – що, коли спиш із дівчиною, то примушуєш її робити лише те, чого їй самій хочеться, а змусити її робити те, чого вам хочеться, – до цього частенько ще дуже далеко».

Ах, ум негідника, бува, мене лякає.²⁷

²⁷ Пірон, «Метроманія». – *Алексіс Пірон* (1689–1773) – французький поет, ав-

«За цю я ще й тому не ручаюся, – додав він, – що, на мою думку, в неї є інший коханець, а зі мною вона водиться лише від сільської нудьги. І коли б не те, що вже дуже хочеться мені зробити послугу вам, добродію, я б більше одного разу й не побував у неї. (Цей хлопець – справжній скарб!) Що ж до мовчання, – додав він іще, – який сенс просити її про нього, коли вона може без ніякого ризику нас обдурити? Заговорити з нею про це ще раз означало б навести її на думку, що це дуже важливо, і викликати в ній іще більшу охоту підладитися до своєї пані».

Чим справедливішими були ці аргументи, тим більше я бентежився. На щастя, гульвіса розбалакався, а оскільки він був мені потрібний, я йому не заважав. Розповідаючи мені свою інтрижку з цією дівчиною, він, між іншим, згадав, що її кімната відділяється від кімнати її пані лише тонкою перегородкою, крізь яку можна почути будь-який підозрілий шум, і що тому щонаочі дівчина приходить до нього. У мене негайно ж виник план, який я повідомив йому і який ми успішно здійснили.

Я дочекався другої години ночі і, як ми з ним домовилися, попрямував зі свічкою до кімнати, де відбувалося побачення, – під приводом, ніби я кілька разів марно викликав його дзвінком. Повірений мій, що чудово розіграв свою роль,

тор еротичних віршів, а також комедій і лібрето для комічних опер. «Метроманія» – віршована комедія, що висміює дилетантів-віршомазів, – вважається кращим його твором. Цитований тут рядок узятий із IX сцени II дії.

зображував цілу сценку: його застукали на гарячому, він у відчаї, розсипається вибаченнями; все це я перервав, відправивши його зігріти воду, яка нібито мені була потрібна. Педантичній же служниці було тим більше соромно, що негідник, який іще додав до моєї вигадки від себе, переконав її перебувати в одежі, що до пори року цілком підходила, але ні в якому разі нею не виправдовувалася.

Розуміючи, що чим більш приниженою буде почуватися ця дівчиця, тим легше я доб'юся від неї свого, я перешкодив їй змінити і позу, і вбрання і, наказавши слугі чекати мене в моїй кімнаті, всівся поряд із нею на ліжко й почав заздалегідь приготовану промову. Мені необхідно було втримати владу, яку обставини дали мені над нею, і тому я зберіг холоднокровність, гідну стійкості Сципіона:²⁸ не дозволивши собі з нею ані найменшої вільності, на що вона могла сподіватися, враховуючи її миловидність і слухну нагоду, я завів з нею ділову розмову так само незворушно, начебто розмовляв із чиновником.

Умови мої зводилися до того, що я сумлінно збережу все в таємниці, якщо на завтра приблизно в цей же час вона принесе мені вміст кишень своєї пані. «До речі, – додав я, – вчора я вам пропонував десять луїдорів, – обіцяю вам їх і сьогодні: не хочу зловживати становищем, у якому ви опини-

²⁸ Мається на увазі епізод із життя Публія Корнелія Сципіона Еміліана Африканського (бл. 235–185 рр. до н. е.): замість того щоб зробити полонену іспанську дівчину своєю наложницею, він повернув її женихові.

лись». Як ви самі розумієте, ми чудово дійшли згоди, після чого я пішов, дозволивши щасливій парочці надолужувати втрачений час.

Свій же час я присвятив сну, а на ранок, бажаючи мати привід, щоб не відповідати на лист спокусниці, поки не прогляну її паперів, чого не міг би зробити до наступної ночі, вирішив вирушити на полювання і був відсутній майже весь день.

Після повернення мене прийняли досить холодно. Маю підставу вважати, що тут позначилось уражене самолюбство: як це я не поквапився скористатися часом, який залишився мені, особливо після написаного мені ласкавішого листа. Гадаю так тому, що, коли пані де Розмонд злегка докорила мені за тривалу відсутність, моя спокусниця заперечила дещо їдким тоном: «Ах, не докорятимемо панові де Вальмону за те, що він віддається єдиному задоволенню, яке може тут знайти». Я поремствував на таку несправедливість і скористався нагодою запевнити дам, що їх товариство мені надзвичайно приємне і що я навіть пожертвував заради нього важливим листом, який мав написати. До цього я додав, що вже багато ночей страждаю безсонням і що мені спало на думку – чи не поверне мені сон фізична втома. При цьому погляди мої красномовно говорили і про зміст листа, і про причини безсоння. Протягом усього вечора я старався зберегти ніжно-меланхолійний вигляд; здається, мені чудово вдалося приховати за ним нетерпляче очікування тієї години, коли я

дізнаюся про таємницю, яку від мене так наполегливо приховують. Нарешті, ми розійшлися по своїх кімнатах, і через якийсь час вірна служниця принесла мені обумовлену нагороду за моє мовчання.

Заволодівши цим скарбом, я приступив до ознайомлення з ним із відомою вам обережністю, бо вкрай важливо було, щоб усе залишалося в тому вигляді, як воно було. Спершу я натрапив на два листи від чоловіка – нелегкотравну суміш із подробиць судового процесу та подружніх звірянь; у мене вистачило терпіння прочитати ці листи від початку до кінця, але я не виявив жодної згадки про мене. Я з досадою поклав їх на місце, але роздратування моє лагідніло, коли в руках у мене опинилися старанно зібрані клаптики горезвісного діжонського листа. На щастя, мені спало на думку пробігти його очима. Судіть про мою радість, коли я помітив виразні сліди сліз моєї привабливої святенниці. Признаюсь, я піддався юнацькому пориву і розцілував цього листа із запалом, на який уже не вважав себе здатним. Продовжуючи так вдало почате обстеження, я знайшов усі свої листи, зібрані разом і розкладені за числами. Але найприємніше здивувало мене те, що там виявивсь і найперший, якого, як я вважав, невдячна мені повернула: він був старанно переписаний її рукою, до того ж нерівним, тремтячим почерком, що явно свідчило про солодке хвилювання її серця під час цього заняття.

Досі я був увесь охоплений любов'ю, але незабаром її змі-

нила лють. Як ви гадаєте, хто хоче погубити мене в очах обожнюваної мною жінки? Яка фурія, на вашу думку, настільки злостива, що могла замислити таку підлість? Ви її знаєте: це ваша приятелька, ваша родичка, пані де Воланж. Ви не уявляєте собі, яких тільки диявольських мерзотностей не написала їй про мене ця мегера. Вона, вона одна порушила душевний світ цього ангела в образі жінки. Через її поради, через її зловредне підбурювання я змушений від'їжджати; словом, це заради неї жертвують мною! Так, без сумніву, треба спокусити її дочку, але цього недостатньо, – її саму треба погубити, і якщо вже за віком своїм ця клята жінка поза небезпекою, треба уразити її в тій, до кого вона прихильна.

Так вона бажає, щоб я повернувся до Парижа? Вона змушує мене до цього? Добре, я повернуся, але вона поплаче через моє повернення. Шкода, що героєм цієї пригоди буде Дансені: в нім є глибока порядність, яка стоятиме нам на заваді. Проте він закоханий, ми з ним часто бачимося – можливо, ми отримаємо від нього користь. Але в гніві своєму я зовсім забувся і не думаю про те, що маю викласти вам сьогоднішні події. Повернімося до розповіді.

Уранці я знову побачився з чутливою святенницею. Ніколи ще вона не здавалася мені такою прекрасною. Так воно і має бути: краща мить для жінки, єдина, коли вона може викликати в нас сп'яніння душі, про яке так багато говорять і яке так рідко відчують, це мить, коли, вже переконавшись у її любові, ми ще не впевнені в її милостях, і саме в тако-

му стані я тепер перебуваю. Можливо, прикрашала її в моїх очах і думка, що я незабаром утрачу задоволення бачити її. Нарешті принесли пошту, я отримав вашого листа від 27-го, і, читаючи його, я ще не був упевнений, що додержу свого слова. Але я зустрівся очима з моєю спокусницею і відчув, що ні в чому не можу їй відмовити.

Отже, я оголосив про свій від'їзд. Майже відразу ж після цього пані де Розмонд залишила нас наодинці, але я був іще не менше ніж за чотири кроки від недоторки, а вона, раптом підхопившись із переляканим виглядом, промовила: «Не торкайтеся мене, добродію, не торкайтеся! Заради Бога, не торкайтеся до мене!». Це гаряче благання, що видавало душевне збентеження, могло тільки ще більше розпалити мене. Я був уже біля неї і тримав за руки, які вона так зворушливо склала, коли якийсь злий демон знову привів пані де Розмонд. Боязка святенниця, у якої нині і справді є підстави для страху, скористалася цим і вирішила піти.

Все ж я запропонував їй руку, і вона її прийняла. Я ж, угледівши в цьому доброзичливому пориві, якого в неї вже давно не було, добрі ознаки, знову почав свої любовні скарги й навіть спробував потиснути подану мені руку. Спершу вона хотіла вирвати її, але я виявив велику наполегливість, і вона досить охоче підкорилася, хоча не відповіла ні на мій потиск, ні на мої слова. Біля дверей її кімнати я хотів, прощаючись, поцілувати цю ручку. Спершу захист був досить рішучим, але я так ніжно вимовив: «Подумайте, адже я від'їж-

джаю», – що це зробило її в'ялою та слабкою. Проте ледве лише поцілунок торкнувся руки, вона знову набула своєї сили і вирвалася з моєї, а спокусниця пішла до своєї кімнати, де вже була її покоївка. Тут і кінець розповіді.

Я припускаю, що завтра ви будете у маршальші де ***, де я, напевно, не зустрічатимуся з вами, оскільки гадаю, що під час першої нашої зустрічі нам треба буде поговорити про багато справ, і передусім про справу маленької Воланж, яку я зовсім не випускаю з очей. Тому я вирішив до особистого з вами побачення написати цього листа, і хоч яким би він був довгим, запечатаю його лише перед самим відправленням пошти, бо за нинішнього стану моїх справ усе може залежати від сприятливого випадку, і я вирушаю шукати його, а тому розлучаюся з вами.

P. S. Восьма година вечора. Нічого нового. У неї – жодної вільної хвилини, і вона навіть прагне бути весь час зайнятою. При цьому, однаке, стільки смутку, скільки дозволяє пристойність, – не менш того. Інша новина, мабуть, важлива: пані де Розмонд доручила мені передати пані де Воланж запрошення провести деякий час у неї в селі.

Прощайте, мій чарівний друже. До завтра або, найпізніше, до післязавтра.

*Із ***, 28 серпня 17...*

Лист 45

Від президентши де Турвель до пані де Воланж

Пан де Вальмон сьогодні вранці поїхав, добродійко. Ви, здавалося мені, так бажали цього від'їзду, що я визнала своїм обов'язком повідомити вам про нього. Пані де Розмонд дуже сумує за своїм племінником, і, треба зізнатися, товариство його дійсно дуже приємне. Увесь ранок вона говорила мені про нього з чутливістю, яка, як вам відомо, їй така властива. Я вважала своїм обов'язком по відношенню до неї слухати її люб'язно, без заперечень, тим більше що у багатьох відношеннях вона цілковито мала рацію. До того ж я почувалася винною в тому, що є причиною цієї розлуки, і в мене немає сподівання, що я зумію якось винагородити її за радість, якої я ж її й позбавила. Ви знаєте, що за вдачею своєю я не занадто весела, а той спосіб життя, який нам належить вести тут, теж буде не з веселих.

Якби я тепер не слухалася вашої поради, то побоювалася б, що вчинила дещо необдуманно, так засмутила мене печаль мого шановного друга. Я була до того зворушена, що охоче змішала б із її слізьми свої.

Тепер ми живемо сподіванням, що ви приймете запрошення пані де Розмонд приїхати до неї погостювати, яке вам має передати пан де Вальмон. Сподіваюся, ви не сумніває-

тєсь, що я з радїстю побачу вас тут, і, по правді кажучи, ви просто мусите винагородити нас у такий спосіб. Я була б дуже рада також скористатися цією нагодою, аби ближче познайомитися з мадемуазель де Воланж і мати можливість іще більше запевнити вас у моїй глибокій повазі та ін.

*Із ***, 29 серпня 17...*

Лист 46

Від кавалера Дансені до Сесілі Волянж

Що таке сталося з вами, обожнювана Сесіль? Хто міг викликати у вас таку раптову і таку жорстоку зміну? Куди дівалися ваші клятви, що ви ніколи не змінитесь? Ще вчора ви з такою радістю повторювали їх! Що ж змусило вас забути їх сьогодні? Марно заглядаю я в себе – в самому собі причини цього я виявити не можу, і жахливо мені шукати її у вас. Ах, ви, ясна річ, не легковажна обманщиця, і навіть зараз, у мить відчаю, душі моєї не запламує образлива підозра. І, все-таки, що за лиха година зробила вас уже не тією, якою ви були? Так, жорстока, ви вже не та! Ніжна Сесіль, обожнювана мною Сесіль, од якої я чув клятви, не уникала б моїх поглядів, не перешкоджала б щасливому випадку, завдяки якому ми опинилися поруч. Якщо ж яка-небудь незрозуміла мені причина і спонукала її поводитися зі мною так суворо, вона, в усякому разі, не забула б повідомити мене про неї.

Ах, ви не знаєте, ви ніколи не дізнаєтеся, моя Сесіль, як ви змусили мене страждати сьогодні й як я страждаю досі. Невже ви гадаєте, що я можу жити, якщо ви більше не любите мене? А тим часом, коли я благав у вас про одне слово, про одне тільки слово, яке могло б розвіяти мої страхи, ви замість того, щоб мені відповісти, удали, ніби боїтесь, як би

вас не почули. І перешкоду, якої ще не було, ви самі ж створили, вибравши те місце, яке посіли в товаристві, що зібралися. Коли, вимушений вас покинути, я запитав, у який час зможу завтра побачитися з вами, ви удали, що не розчули, і призначити мені час довелося пані де Воланж. Отже, ця така жадана мить, яка зближує мене з вами, завтра породить у мені саме лише занепокоєння. І таку дорогу моєму серцю радість бачити вас змінить побоювання бути вам надокучливим.

Я відчуваю, як цей страх уже зупиняє мене, і я не смію говорити вам про свою любов. Слова *я люблю вас*, які мені було так солодко повторювати, коли я у свою чергу міг почути їх, ці такі ніжні слова, яких мені вистачало для щастя, тепер, оскільки ви змінилися, народжують у мені лише образ вічного відчаю. Я не можу вірити, однаке, що цей талісман любові втратив силу, і ще намагаюся скористатись ним.²⁹ Так, моя Сесіль, *я люблю вас*. Повторіть же разом зі мною ці слова, в яких – усе моє щастя. Подумайте, що ви привчили мене слухати їх і що позбавляти мене їх – означає піддати мене тортурам, які, як і любов моя, закінчатся лише разом із моїм життям.

*Із ***, 29 серпня 17...*

²⁹ Ті, кому не випадало нагоди відчувати іноді значення якого-небудь слова або вислову, освяченого любов'ю, не знайдуть у цій фразі ніякого сенсу.

Лист 47

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Сьогодні ми з вами ще не побачимося, чарівний мій друже, і ось із яких причин, до яких я прошу вас виявити по-блажливість.

Замість того щоб повернутися просто до Парижа, я затримався у графині де***: замок її розташований майже по дорозі, і я напросився до неї пообідати. Я прибув до Парижа лише близько сьомої вечора і зійшов біля Опері, надіючись, що, можливо, там перебуваєте і ви.

По закінченні спектаклю я вирушив у фойє побачитися з друзями. Там я знайшов мою давню приятельку Емілі, оточену численним почтом, що складався як із чоловіків, так і з жінок, яких вона того ж вечора пригощала вечерею в П***. Не встиг я потрапити в цю компанію, як усі хором почали просити мене брати участь у вечері. Запросив мене також огрядний, приземкуватий чоловік, пробурмотівши декілька французьких слів із голландським акцентом; я здогадався, що він і є істинний винуватець свята. Я прийняв запрошення.

Дорогою я дізнався, що будинок, куди ми прямували, був обумовленою нагородою за прихильність Емілі до цієї дивакуватої особи і що вечеря була справжнісіньким весільним

бенкетом. Чоловік цей був у нестямі від радості в передчутті блаженства, яким йому належало насолоджуватись і від якого він був до того щасливий, що мені захотілося це блаженство порушити. Я так і зробив.

Єдина складність полягала в тому, щоб умовити Емілі. Багатство бургомістра робило її дещо педантичною. Одначе, трохи поламавшись, вона погодилася з моїм планом наповнити це пивне барильце вином і таким чином вивести його на всю ніч із ладу.

Через своє перебільшене уявлення про те, скільки може випити голландець, ми застосували всі відомі засоби і настільки успішно, що за десертом він уже не в змозі був тримати в руці склянку, але жаліслива Емілі та я напували його навзаводи. Нарешті він звалився під стіл, так упившись, що, здавалося, йому знадобиться тиждень, аби оклигати. Тоді ми вирішили відіслати його назад у Париж, а оскільки свою карету він відпустив, я звелів завантажити його в мою, а сам залишився замість нього. Потім я прийняв поздоровлення від усієї компанії, яка незабаром розійшлася, залишивши мене переможцем на полі битви. Завдяки цій веселій пригоді, а можливо, і тривалому стримуванню я визнав Емілі настільки привабливою, що обіцяв їй залишитися до воскресіння голландця з мертвих.

Ця моя люб'язність була нагородою за люб'язність, зроблену мені нею: вона погодилася послугувати мені пюпітром, на якому я написав листа моїй чарівній святенниці. Мені

здалося забавним послати їй листа, написаного в ліжку і майже в обіймах шльондри: в листі цьому, що уривався мною для цілковитого здійснення зради, я давав їй найґрунтовніший звіт про своє становище та поведінку. Емілі прочитала це послання і реготала, як божевільна. Сподіваюся, що ви теж повеселитесь. Оскільки треба, щоб на листі був паризький штемпель, я надсилаю його вам: він не запечатаний. Ви вже звольте прочитати його, запечатати і відправити на пошту. Тільки не ставте своєї печаті або взагалі печаті з любовною емблемою, нехай буде просто яка-небудь голівка. Прощайте, чарівний мій друже.

P. S. Розпечатую лист. Я умовив Емілі поїхати до Італійського театру. Цим часом я скористаюся, щоб піти побачитися з вами. Я буду у вас найпізніше о шостій годині, і, якщо це вам зручно, близько сьомої години ми разом вирушимо до пані де Воланж. Незручно відкладати передачу її запрошення пані де Розмонд. До того ж я був би не проти подивитися на маленьку Воланж.

Прощайте, прегарна пані. Хочу розцілувати вас із таким задоволенням, аби кавалер міг приревнувати.

*Із П***, 30 серпня 17...*

Лист 48

*Від віконта де Вальмона до президентши де
Турвель
(Із паризьким штемпелем)*

Після бурхливої ночі, протягом якої я не стулив очей; після того, як мене пожирали напади несамовитого пристрасного запалу, що змінилися повним занепадом усіх душевних сил, я звертаюся до вас, добродійко, у пошуках такого потрібного мені спокою, якого, втім, я ще не сподіваюся знайти. І справді, становище, в якому я зараз пишу вам, більш ніж будь-коли переконує мене у всемогутності любові. Мені важко володіти собою настільки, щоб привести мої думки хоч до якогось ладу, і я вже зараз передбачаю, що ще до закінчення цього листа вимушений буду його перервати. Як! Невже я не можу сподіватися, що ви коли-небудь розділите зворушення, що охоплює мене в цю мить! Смію, одначе, гадати, що, якби воно було вам знайоме, ви не залишилися б до нього нечутливі. Повірте, добродійко, холодний спокій, сон душі, що є подібністю смерті, – все це не є шляхом до щастя; тільки живі пристрасті ведуть до нього, і, незважаючи на муки, яких я через вас зазнаю, я можу без вагань стверджувати, що в цю мить я щасливіший за вас. Марно пригнічуєте ви мене своєю нещадною суворістю – вона не зава-

жає мені цілковито віддаватися любові й забувати в любовній несамоовитості відчай, у який ви мене ввергаєте. Ось чим намагаюсь я помститися вам за вигнання, на яке ви мене засудили. Жодного разу ще за листом до вас не відчував я такої радості, жодного разу це заняття не супроводжувалося почуттям таким солодким і в той же час таким палким: я дишаю повітрям, повним жаги; навіть стіл, за яким я вам пишу, вперше для цього використаний, перетворюється для мене на священний вівтар любові. Наскільки прекраснішим стає він у моїх очах: адже на нім написав я клятву вічної любові до вас! Пробачте, благаю вас, за безладність моїх почуттів. Можливо, мені слід було б менше поринати в захоплення, що не поділяються вами; на мить я змушений покинути вас, аби розвіяти сп'яніння, з яким я вже не можу впоратися, — так посилюється воно з кожною миттю.

Повертаюся до вас, добродійко, і, певна річ, повертаюся все з тим же запалом. Проте відчуття щастя покинуло мене — його змінило відчуття жорстоких поневірянь. Для чого мені говорити вам про мої почуття, якщо марно я шукаю яких-небудь засобів переконати вас? Після стількох багаторазових зусиль я починаю слабнути. Якщо в пам'яті моїй продовжують виникати любовні образи, то тим живіше відчуваю я гіркоту їх утрати. Єдиний притулок мій — ваша поблажливість, і в цю хвилину я занадто добре відчуваю, наскільки вона мені потрібна, щоб осмілюватися на неї сподіватись. І все ж таки ніколи моя любов не була шанобливішою, ніколи вона не бу-

ла менш образливою для ваших почуттів. Вона – смію сказати – така, що навіть найсуворіша доброчесність не мусила б її побоюватись. Але сам я боюся займати вас більше стражданнями, яких зазнаю. Коли знаєш із упевненістю, що істота, яка викликала твої муки, не поділяє їх, не треба хоч би зловживати її добротою, адже так і було б, якби я не витратив іще більше часу, малюючи вам цю скорботну картину. Зараз я відніму його у вас лише стільки, скільки знадобиться на те, щоби благодати вас відповісти мені й ніколи не сумніватись у справжності моїх почуттів.

*Написано з П***, помічено Парижем, 30 серпня 17...*

Лист 49

Від Сесілі Воланж до кавалера Дансені

Я не вітрогонка і не обманщиця, добродію, але досить було, щоб мені роз'яснили мої почуття, і я відразу ж зрозуміла необхідність їх змінити. Я дала в цьому обітницю Богові, а потім я принесу в жертву йому і мої почуття до вас, які через ваше духовне звання стають іще злочиннішими. Я прекрасно відчуваю, як мені це буде боляче, і не приховуватиму, що з позавчорашнього дня плачу щоразу, як про вас думаю. Але я сподіваюся, що милосердний Бог пошле мені потрібні сили, щоб вас забути, бо я благаю його про це і вранці й увечері. Я навіть чекаю від вашої дружби і порядності, що ви не намагатиметеся похитнути добре рішення, яке мені вселили і в якому я прагну залишатися непохитною. Відповідно до цього я прошу вас бути таким ласкавим і більше мені не писати, тим більше що – попереджаю заздалегідь – я вам не відповідатиму, і ви тільки змусите мене повідомити про все мамі, а це вже зовсім позбавить мене задоволення бачити вас.

Це не перешкодить мені зберегти до вас усю прихильність, яку можна мати, не роблячи нічого поганого, і я всією душею бажаю вам усілякого щастя. Я прекрасно відчуваю, що ви вже не любитимете мене так, як раніше, і що, можливо, ви незабаром полюбите іншу дужче, ніж мене. Але це буде

тільки зайвою карою за провину, яку я зробила, віддавши вам моє серце, яке я мушу віддати лише Богові й моєму чоловікові, коли я вийду заміж. Сподіваюся, що милосердя Боже зглянеться над моєю слабкістю, і на мою долю випадуть лише такі страждання, які я в силах буду перенести.

Прощайте, добродію. Можу запевнити вас, що, якби мені дозволено було любити кого-небудь, я любила б тільки вас. От і все, що я можу вам сказати, і, можливо, це навіть більше, ніж годилось би.

*Із ***, 31 серпня 17...*

Лист 50

Від президентши де Турвель до віконта де Вальмона

Так-то, вельмишановний добродію, виконуєте ви умови, на яких я погодилася отримувати іноді від вас листи? І як можу я *«не мати причин на них скаржитися»*, коли ви говорите в них лише про почуття, якому я побоювалася б віддатися навіть у тому разі, якби могла це зробити, не порушуючи свого обов'язку? Втім, якби мені потрібні були нові причини для збереження цього рятівного страху, то, думається мені, я могла б знайти їх у вашому останньому листі. І дійсно, що робите ви, уявляючи, ніби промовляєте апологію любові? Показуєте мені її в найбурхливішому і найгрізнішому вигляді. Хто може хотіти щастя, купленого ціною втрати розуму, щастя, нетривалі радощі якого змінюються у кращому разі жалем, якщо не розкаянням?

Ви самі, у кого звичка до цієї згубної несамовитості має послабляти її наслідки, хіба не змушені визнати, що вона частенько виявляється сильнішою за вас, хіба не ви перший скаржитесь на те, що викликається нею мимовільне сум'яття почуттів? Яку ж страхітливу бурю підніме вона в серці, незвичному до неї і чутливому, тим більше що влада її над ним стане ще сильнішою через величезні жертви, які серце

це змушене буде їй принести?

Ви гадаєте, добродію, – або удаєте, ніби думаєте, – що Любов веде до щастя, я ж глибоко переконана, що вона зробить мене нещасною, і тому хотіла б ніколи й не чути цього слова. Мені здається, що навіть мова про неї позбавляє спокою, і не менше, ніж почуття обов'язку, мої душевні схильності спонукають мене просити вас, щоб ви зволили більше не згадувати про це.

Врешті-решт, тепер вам неважко погодитися на це прохання. По поверненні до Парижа вам випаде досить багато приводів забути про почуття, яке, можливо, породжене лише звичкою займатися такими речами, а своєю силою зобов'язане лише сільській нудзі. Хіба тепер ви не там, де поглядали на мене цілком байдуже? Можете ви зробити там хоч один крок, не зустрівши прикладу такої ж легкої готовності до змін? І хіба не оточені ви там жінками, які набагато привабливіші за мене і тому мають значно більше прав на увагу з вашого боку? Мені чуже марнославство, в якому докоряють мою статі. Ще менше у мене тієї фальшивої скромності, яка являє собою лише витончену гординю. І тому я абсолютно щиро говорю вам, що знаходжу в собі дуже мало таких якостей, якими могла б подобатися. Та якби в мене був надлишок їх, я й то не вважала б, що маю досить їх для того, аби прив'язати вас до себе. Просити вас не займатися мною більше – означає тільки просити вас зробити те, що ви вже не раз робили і що ви, напевно, зробили б іще раз найближчим

часом, якби навіть я домагалася від вас протилежного.

Лише ця правда, про яку я забути не можу, сама по собі була б досить вагомою причиною для того, щоб відмовлятися вас слухати. Є у мене і тисячі інших. Але, не бажаючи вступати в нескінченну суперечку, я обмежуся тим, що прошу вас, як мені вже траплялося це робити, не говорити зі мною про почуття, про яке я і слухати не мушу, а не те що відповідати на нього.

*Із ***, 1 вересня 17...*

Лист 51

Від маркизи де Мертей до віконта де Вальмона

Дійсно, віконте, ви просто нестерпні. Ви поводитесь зі мною так безцеремонно, немов я ваша коханка. Та чи знаєте ви, що я розсерджусь і що зараз я страшенно зла? Як! Завтра вранці ви маєте побачити Дансені, – ви знаєте, як важливо, щоб я поговорила з вами до цієї зустрічі, – і при цьому змушуєте мене чекати вас цілий день, а самі казна-де бігаєте! Через вас я приїхала до пані де Воланж до непристойності пізно, і всі поважні пані визнали, що я «подиву гідна». Мені довелося піддобрюватися до них увесь вечір, щоб їх утихомирити, бо старих сердити не можна: від них залежить репутація молодих жінок.

Зараз уже перша година ночі, а я, замість того щоб лягти спати, чого мені до смерті хочеться, мушу писати вам довгого листа, від якого спати захочеться вдвічі дужче, така мене долає нудьга. Щастя ваше, що у мене немає часу ляяти вас довше. Але не подумайте, що вам пробачено: мені просто ніколи. Слухайте ж, бо я кваплюся.

Виявивши хоч трохи спритності, ви мусите завтра домогтися цілковитої довіри Дансені. Час для відвертості найбільш слушний: він нещасний. Дівчинка була на сповіді. Вона все розповіла, як дитина, і відтоді її так мучить страх пе-

ред дияволом, що вона вирішила будь-що-будь піти на розрив. Усі свої нікчемні сумніви вона повідала мені так гаряче, що я зрозуміла, наскільки її збили з пантелику. Вона показала мені листа, в якому оголошує про розрив, – це суцільне святенництво. Цілу годину вона прощбетала зі мною, не сказавши при цьому жодного розумного слова, але все ж таки дуже збентежила мене, оскільки не можу ж я бути відвертою з таким недалеким створінням.

Із усього цього базікання я, однак, зрозуміла, що вона, як і раніше, любить свого Дансені. Угледіла я тут і хитрощі, яких у любові завжди достатньо і яким дівчинка ця найзабавнішим чином піддалася. Мучена і бажанням увесь час займатися своїм коханим, і страхом, що, займаючись ним, погубить свою душу, вона придумала молитися Богові, щоб він допоміг їй забути коханого, а оскільки вона щохвилини молиться про це, то і знаходить спосіб безупинно думати про нього.

Для людини, досвідченішої, ніж Дансені, ця маленька обставина стала б скоріше підмогою, ніж перешкодою. Але цей хлопець такий Селадон,³⁰ що, коли йому не допомогти, у нього на подолання найдріб'язковіших перешкод піде стільки часу, що у нас на здійснення нашого задуму часу вже не залишиться. Ваша правда: це дуже шкода, і я не менше за вас роздратована тим, що саме він є героєм цієї пригоди, але що

³⁰ *Селадон* – герой роману Оноре д'Юрфе «Астрейя» (1619). Ім'я це зробилося прізвиськом усякого ніжного коханця.

поробиш? Зробленого не поправити, а провина тут ваша. Я попросила показати мені його відповідь³¹ і навіть розжало-билася. Він із сил вибивається, переконуючи її, що мимовільне почуття не може бути злочинним: ніби воно не перестає бути мимовільним із тієї миті, як із ним припиняють боротьбу. Думка ця до того проста, що запала в голову навіть дівчинці. Він у досить зворушливих висловах скаржить-ся на своє нещастя, але скорбота його сповнена такою ніжністю і, мабуть, така сильна та щира, що мені здається неймовірним, аби жінка, якій випала нагода довести чоловіка до такого відчаю і притому з такою малою небезпекою для себе, не піддалася б спокусі потішитися цим надалі. Словом, він пояснив їй, що він зовсім не чернець, як думала дівчинка, і, поза сумнівом, це – краще з усього, що він зробив. Бо якщо вже займатися любов'ю з ченцями, то панове мальтійські лицарі переваги тут не заслуговують.

Хай там як, але, замість того щоб втрачати час на розмови, які мене б тільки поставили в незручне становище, не переконавши, можливо, її, я схвалила рішення про розрив, але сказала, що в таких випадках набагато чесніше викладати свої аргументи не письмово, а усно, що існує, крім того, звичай повертати листи й інші дрібниці, якими могли обмінюватися закохані, й, удавши таким чином, ніби я цілком згодна з цією юною особою, я переконала її призначити Дансені побачення. Ми негайно обговорили, як це здійснити, і

³¹ Листа цього не було нами знайдено.

я взяла на себе вмовити матусю виїхати з дому без дочки. Завтра пополудні й настане цей вирішальний момент. Дансені вже попереджений. Але заради Бога, якщо вам випаде можливість, переконайте цього чарівного пастушка бути не таким ніжним і навчіть його, позаяк уже потрібно говорити прямо, що справжній спосіб перемагати сумніви – це постаратися зробити так, аби тим, у кого вони є, більше нічого було втрачати.

Однаке, для того, щоб безглузда ця сцена більше не повторювалась, я не забула заронити у свідомість дівчинки підозру, чи так уже суворо дотримують сповідники таємницю сповіді, і запевняю вас, що за страх, який вона мені вселила, вона тепер платить своєю власною боязню, як би її сповідник не розповів усе матусі. Сподіваюся, що після того, як я з нею поговорю ще і раз і вдруге, вона перестане розповідати про свої дурощі першому-ліпшому.³²

Прощайте, віконте. Займіться Дансені й будьте його навчителем. Соромно нам було б не зробити з цими двома дітьми всього, що нам потрібно. А якщо це виявиться для нас важчим, аніж ми спочатку розраховували, згадаймо, щоб підхльоснути своє завзяття, ви – про те, що йдеться про дочку пані де Воланж, а я – про те, що вона мусить стати дружиною Жеркура. Прощайте.

³² Із вдачі пані де Мертей читач, напевно, вже давно здогадався, як мало вона поважає релігію. Увесь цей уривок можна було б опустити, але ми вважали, що, показуючи результати, не слід також нехтувати розкриттям причин.

*Из ***, 2 вересня 17...*

Лист 52

*Від віконта де Вальмона до президентши де
Турвель*

Ви забороняєте мені, добродійко, говорити вам про любов, але де я знайду мужність, необхідну для того, щоб вам підкорятися? Поглинений почуттям, яке мало бути таким солодким, але яке ви робите таким тяжким; скніючи у вигнанні за вашим наказом; зазнаючи в житті лише прикростей і жалкувань; виснажуючись муками тим більш жорстокими, що вони весь час нагадують мені про вашу байдужість, – невже мушу я на довершення всього поступитись єдиною втіхою, що залишилася мені, а що ж мені залишається, як не можливість зрідка відкривати вам душу, яку ви наповнюєте тривогою та гіркотою? Невже ви відвернете свій погляд, аби не бачити сліз, вами ж викликаних? Невже відмовитеся ви навіть од поклоніння з боку того, хто приносить потрібні вам жертви? Хіба не було б більш гідним вас, вашої благородної та лагідної душі пожаліти того, хто страждає через вас, замість того щоб збільшувати його страждання заборонаю і несправедливою і надмірно суворою?

Ви прикидаєтеся, що любов страхає вас, а не хочете зрозуміти, що тільки ви і є причиною зла, яке їй приписуєте! Ах, ясна річ, почуття це болісне, коли воно не поділене істо-

тою, що його вселила. Але де знайти щастя, якщо його не дає взаємна любов? Де, як не в любові, знайти ніжну дружбу, солодку та справді безмежну довіру, полегшення страждань, примноження радощів, чудові спогади? Ви обмовляєте любов, адже для того, щоб насолодитися всіма благами, які вона обіцяє, вам потрібно лише не відкидати їх. Я ж, захищаючи її, забуваю про муки, що їх я зазнаю.

Ви змушуєте мене захищати й себе самого, бо, хоча я присвятив усе своє життя поклонінню вам, ви зайняті в житті лише тим, що шукаєте в мене гріхів: ви вже вважаєте, що я вітрогон і обманщик і, обертаючи проти мене деякі помилки, в яких я ж сам і признався, готові бачити в мені, яким я став тепер, ту саму людину, якою я був раніше. Не задовольняючись тим, що я приречений вами на муку жити далеко від вас, ви додаєте до неї жорстоке знущання з приводу насолод, до яких, – ви самі це прекрасно знаєте – я через вас же став нечутливим. Ви не вірите ні обіцянкам моїм, ні клятвам. Так от, у мене є перед вами свідок, якого ви вже ніяк не зможете відкинути: це ви самі. Я тільки прошу вас запитати щиросердо саму себе, – і якщо ви не вірите в мою любов, якщо ви хоч на мить засумніваєтеся, що єдиновладно пануєте в моїй душі, якщо ви не впевнені, що прикували до себе серце, яке було доти і справді занадто мінливим, – тоді я згоден відповідати за цю вашу помилку. Я стогнатиму від горя, але не зрону жодної скарги. Якщо ж, навпаки, ви, віддаючи належне нам обом, змушені будете в глибині душі

визнати, що у вас немає і ніколи не буде суперниці, тоді, дякую вам, не змушуйте мене битись із примарами і залиште мені хоча б одну втіху, – що ви не сумніваєтеся в почутті, якому дійсно настане, дійсно зможе настати кінець, але тільки з кінцем мого життя. Дозвольте мені, добродійко, просити вас дати позитивну відповідь на цю частину мого листа. Хоч я й готовий засудити ту пору мого життя, яка, мабуть, так шкодить мені у ваших очах, але зовсім не тому, щоб у мене в найгіршому разі не було аргументів для її захисту.

Чи не в тому, врешті-решт, була вся моя провина, що я не чинив опір виру, в який мене було ввергнуто? У світ я вступив зовсім іще юним і недосвідченим, мене, можна сказати, з рук до рук передавав цілий натовп жінок, кожна з яких своєю готовністю на все поспішала випередити роздум, для неї, як вона прекрасно розуміла, напевно невідгідний. Чи міг я сам подати приклад стійкості, який мені зовсім не протиставляли, чи мусив за мить помилки, до якої частенько був залучений мимоволі, покарати себе постійністю, напевно даремною і навіть сміхотворною в очах людей? Вступивши в ганебний зв'язок, чи можна виправдати себе інакше, як швидким розривом?

Але я можу сміливо сказати, що це сп'яніння почуттів – можливо, навіть несамовите марнославство – не проникло глибоко в моє серце. Воно народжене було для любові, залицяння ж могло його розважити, але не зайняти. Я був оточений створіннями привабливими, але такими, що заслуго-

вують на презирство, і жодне з них не торкнулося моєї душі. Мені пропонували насолоди, а я шукав доброчесностей, і тому лише, що я був ніжним і чутливим, я почав уважати себе непостійним.

Але коли я побачив вас, усе стало мені ясним: незабаром я зрозумів, що справжнє джерело любовних чар – душевні якості, що лише вони можуть породжувати і виправдовувати безумство любові. Словом, я зрозумів, що для мене однаково неможливо не любити вас і полюбити кого-небудь, окрім вас.

Ось, добродійко, те серце, що йому ви боїтеся довіритись і доля якого залежить од вашого рішення. Але хоч яку б долю ви йому підготували, ви не зміните почуттів, що прив'язують його до вас: вони так само непохитні, як і доброчесності, що їх породили.

*Із ***, 3 вересня 17...*

Лист 53

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Я бачився з Дансені, але домігся від нього лише напівпризнання. Особливо наполегливо замовчував він ім'я маленької Воланж, про яку говорив мені, як про жінку дуже доброчесну й навіть трохи святенницю. Щодо решти ж він розповів мені свою пригоду досить правдиво, особливо ж останню подію. Я підігрівав його, як тільки міг, і всіляко висміював його скромність і педантичність, але, мабуть, він не має наміру з ними розлучатись, і я за нього не відповідаю; втім, я сподіваюся, що післязавтра я можу інформувати вас із цього приводу детальніше. Завтра я везу його до Версая і дорогою постараюся вивідати у нього все, що можна.

Деякі надії покладаю я й на побачення закоханих, яке відбудеться сьогодні. Можливо, там усе станеться згідно з вашими побажаннями, і нам із вами залишиться тільки вирвати признання та зібрати докази. Зробити це буде легше вам, ніж мені, бо юна особа довірливіша або – що, по суті, одне і те ж – балакучіша, ніж її скромний поклонник. Проте і я зроблю все, що зможу.

Прощайте, мій чарівний друже, я дуже кваплюсь. Я не зможу побачити вас ні сьогодні, ні завтра. Якщо зі свого боку ви що-небудь дізнаєтеся, напишіть мені два слова до мого

повернення. Я, напевно, до ночі повернуся в Париж.

*Із ***, 3 вересня 17..., увечері*

Лист 54

Від маркизи де Мертей до віконта де Вальмона

Ну, вже буцімто у Дансені нам є що вивідувати! Якщо він вам і натякнув на що-небудь, то просто з хвастощів. Не знаю нікого, хто був би у любовних справах безглуздіший, і все більше докоряю собі за свою доброту до нього. Чи відомо вам, що я ледве не скомпрометувала себе через нього! І що все це марно. О, я йому помщуся, будьте певні!

Коли я вчора заїхала за пані де Воланж, вона не захотіла виїжджати, пославшись на нездоров'я. Мені довелося використати все своє красномовство, щоб переконати її, і я вже почала боятись, як би Дансені не з'явився до нашого з нею від'їзду; це було б особливо невчасно, оскільки пані де Воланж сказала йому напередодні, що її вдома не буде. Її дочка і я – ми обидві сиділи як на голках. Нарешті, ми вийшли, і мала з таким почуттям потиснула мені руку, прощаючись зі мною, що, незважаючи на її рішення про розрив і щиру її впевненість, що вона продовжує твердо триматися цього рішення, я чекала від цього вечора справжніх чудес.

Але тривоги мої на цьому не скінчилися. Не провели ми у пані де *** і півгодини, як пані де Воланж насправді відчула себе кепсько, навіть дуже кепсько, і, цілком природно, почала збиратися додому. Мене ж це зовсім не влаштову-

вало, оскільки я боялася, що, коли ми залишимо молодих людей удвох, у чому цілком можна було поручитися, матері здадуться підозрілими мої наполегливі вмовляння вирушити разом із нею в гості. Я вирішила залякати її погіршенням нездоров'я, що, на щастя, було неважко, і протягом півтори годин не погоджувалася везти її додому, удаючи, що боюсь, як би їй не зашкодило трясіння в екіпажі. Врешті-решт, ми повернулися додому в обумовлений час. Коли ми приїхали, я помітила, що у дівчинки дуже вже збентежений вигляд, і, признаюся, почала сподіватися, що зусилля мої не пропали марно.

Мені так хотілося гарненько все розізнати, що я затрималася біля пані де Воланж, яка негайно ж лягла. Повечерявши коло її ліжка, ми рано залишили її під приводом, що їй потрібен спокій, і вирушили до кімнати дочки. Вона, виявляється, зробила все, чого я від неї чекала: зникли сумніви, було відновлено клятви у вічній любові й т. д. й т. ін. Загалом вона охоче пішла на все, але дурило Дансені ні на крок не зрушився з місця, на якому перебував. О, з таким красенем можна сваритися скільки завгодно: примирення не приховують ніяких небезпек.

Мала⁵, однак, запевняє, що він хотів більшого, але що вона зуміла захиститися. Б'юся об заклад, що вона або хвастає, або прагне знайти йому виправдання. Я навіть майже переконалася в цьому. Мушу сказати, що на мене найшла примха впевнитися, на який такий захист вона здатна, і я,

всього лише жінка, від слова до слова, до того заморочила їй голову, що... Словом, можете мені повірити, немає істини, більш здатної піддатися раптовому пориву почуття. Ця крихітка і справді надзвичайно мила! Вона заслуговувала б на іншого поклонника! В усякому разі, у неї буде хороший друг, бо я до неї вже щиро прихилилась. Я обіцяла їй, що завершу її виховання, і, здається, додержу слова. Я часто відчувала необхідність мати повірницею жінку, і ця підійшла б мені більше за всяку іншу. Але я не можу нічого з неї зробити, поки вона не стане... тим, чим мусить стати. Ще одна причина бути невдоволеною Дансені.

Прощайте, віконте. Завтра до мене не приходьте, хіба що вранці. Я поступаюся наполяганням кавалера провести з ним вечір у моєму будиночку.

*Із ***, 4 вересня 17...*

Лист 55

Від Сесілі Воланж до Софі Карне

Ти мала рацію, дорога моя Софі. Твої пророцтва вдаліші, ніж поради. Як ти й передбачала, Дансені виявився сильнішим за сповідника, за тебе, навіть за мене саму – і ось ми знову там же, де були. Ах, я не розкаююсь, а ти якщо і лятимеш мене, то лише тому, що не знаєш, яка це радість – любити Дансені. Легко тобі говорити, як слід поводитися, тобі ж ніщо не заважає. Але коли б ти відчула, який біль заподіює нам горе того, кого ми любимо, як його радість стає нашою радістю і до чого важко говорити «ні», коли дуже хочеться сказати «так», – ти б перестала з чого-небудь дивуватись. Я й сама відчула це, і відчула дуже ясно, хоча як слід іще не розумію, чому це так. Чи думаєш ти, наприклад, що я можу бачити сльози Дансені й сама при цьому не плакати? Запевняю тебе, що це абсолютно немислимо. А коли він задоволений, я так само щаслива, як він сам. Можеш говорити все, що хочеш: ніякі слова не змінять того, що є, і я абсолютно впевнена, що це саме так.

Хотіла б я бачити тебе на моєму місці... Ні, я не те хотіла сказати, оскільки вже, напевно, не погодилася б поступитися будь-кому своїм місцем, але я хотіла б, аби ти кого-небудь полюбила. І не лише заради того, щоб ти мене краще розу-

міла й менше лаяла, а річ у тому, що ти теж стала б щасливішою або, вірніше сказати, ти б тільки почала ставати щасливою.

Наші ігри, наші веселощі – все це, бачиш, дитячі забавки: скінчаться вони, і після них нічогоісінько не залишається. Але любов, ах, любов!.. Одне слово, один погляд, усвідомлення, що він тут, поруч, – ось що таке щастя. Коли я бачу Дансені, мені більше нічого не хочеться. А коли я його не бачу, так тільки його й хочу. Не знаю, як це вийшло, але можна подумати: все, що мені подобається, схоже на нього. Коли його зі мною немає, я про нього думаю, і коли я можу думати тільки про нього не відволікаючись, – наприклад, коли я зовсім сама, – я теж щаслива. Я заплющую очі, й мені відразу починає здаватися, що він переді мною, я згадую його слова, я його мовби чую. Від цього я зітхаю, а потім відчуваю якийсь жар, хвилювання... Не знаходжу собі місця. Це – наче мука, але мука, що приносить невимовну насолоду.

Я навіть гадаю, що, коли любиш, це поширюється й на дружбу. Проте моя дружба до тебе ніскільки не змінилась: усе – як було в монастирі. Але те, про що я тобі говорю, я відчуваю по відношенню до пані де Мертей. Мені здається, що я люблю її скоріше, як люблю Дансені, ніж як тебе, й іноді мені хочеться, щоб вона була ним. Можливо, так виходить через те, що це не дитяча дружба, як у мене з тобою, а можливо, і через те, що я часто бачу їх разом, і виходить, що я мовби помиляюся.

Словом, уся суть у тому, що вони обоє роблять мене щасливою, і, врешті-решт, я не вважаю, щоб моя поведінка була дуже поганою. Ось чому краще за все для мене було б, аби все залишалось, як воно є, і мене пригнічує тільки думка про заміжжя, бо якщо пан де Жеркур дійсно такий, як мені говорили, – а я в цьому не сумніваюся, – я просто не знаю, що зі мною буде. Прощавай, мила Софі, я, як і раніше, ніжно люблю тебе.

*Із ***, 4 вересня 17...*

Лист 56

Від президентши де Турвель до віконта де Вальмона

Для чого вам, добродію, відповідь, якої ви в мене просите? Вірити у ваші почуття – чи не означає мати зайву підставу побоюватись їх? Не заперечуючи їх щирості й не визнаючи її, хіба не достатньо мені – й чи не має бути достатньо і для вас – знати, що я не хочу й не маю права на них відповідати?

Якщо і припустити, що ви насправді мене любите (я погоджуюся на це припущення лише для того, щоби вже більше до цього не повертатися), хіба перешкоди, що розділяють нас, не залишаться такими ж непереборними? І що інше мусила б я робити, як не бажати, щоб ви зуміли скоріше побороти в собі це почуття, а головне – як не допомогти вам у цьому всіма моїми силами, рішуче віднявши у вас усяку надію? Ви самі погоджуєтеся з тим, що почуття це болісне, коли воно не поділяється істотою, яка його викликала. Тим часом ви чудово знаєте, що поділити його – для мене неможливо. А якби навіть таке нещастя зі мною трапилось, я стала б лиш іще більш гідною жалю, ви ж – аж ніяк не зробились би щасливішим. Сподіваюся, ви мене достатньо поважаєте, щоб ні на мить не засумніватись у цьому. Припиніть же, за-

клинаю вас, припиніть спроби збентежити серце, якому так потрібен спокій. Не змушуйте мене шкодувати про те, що я вас пізнала.

Мій чоловік, якого я люблю і шаную, мене плекає і шанує. В одній людині зосереджені й мої обов'язки й мої радощі. Я щаслива, я маю бути щаслива з ним. Якщо й існують гостріші насолоди, я їх не прагну, я не хочу їх пізнати. Чи є що-небудь радісніше, ніж перебувати у злагоді з самою собою, знати лише ясні дні, засинати без розкаянь совісті? Те ж, що ви називаєте щастям, є лише запамороченням почуттів, бурею пристрастей, яка страхає, навіть якщо її споглядаєш із берега. Як можна кинути виклик цим бурям? Як можна осмілитися вийти в море, всіяне уламками незлічених корабельних аварій? І з ким? Ні, добродію, я залишаюся на суші, мені дорогі узи, що прив'язують мене до неї. Я не побажала б розірвати їх, навіть якби мала можливість це зробити. А якби їх у мене не було, я постаралася б якнайшкороше зав'язати такі узи.

Навіщо ви йдете за мною по п'ятах? Навіщо вперто ведете це переслідування? Листи ваші, які ви мали б посилати зрідка, приходять один за одним. Їм слід було б бути скромнішими, а ви в них говорите лише про свою безумну любов. Думку про себе ви робите більш нав'язливою, ніж раніше були самі. Я усунула вас від себе в одному вигляді – ви з'являєтеся в іншому. Я прошу вас не говорити про деякі речі – ви знову про них говорите, тільки на інший лад. Ви тіши-

теся, бентежачи мене підступними аргументами, – мої ж аргументи проходять повз вас. Я не хочу і не відповідатиму більше вам... Як відгукуєтеся ви про жінок, яких спокусили! Із яким презирством ви про них говорите! Охоче вірю, що деякі з них цього заслуговують, але невже ж усі вони до такої міри нікчемні? Ах, без сумніву, це так, адже вони нехтували свій обов'язок, віддаючись злочинній любові. І з цієї миті вони втратили все, аж до поваги з боку того, кому вони всім пожертвували. Кара ця справедлива, але сама думка про неї примушує мене тремтіти. А втім, яке мені до цього діло? Чом би стала я займатися ними або ж вами? З якого права порушуєте ви мій спокій? Залиште мене, не намагайтеся побачити, не пишіть, – прошу вас, вимагаю. Лист цей – останній, який ви від мене отримаєте.

*Із ***, 5 вересня 17...*

Лист 57

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Учора після повернення я знайшов вашого листа. Ваш гнів мене донезмоги розвеселив. Якби Дансені провинився супроти вас особисто, ви, мабуть, були б не дужче обурені. Мабуть, із помсти привчаєте ви його кохану зраджувати його у дрібницях. І лиходійка ж ви! Так, ви чарівні, і я не дивуюся, що вам чинять опір менше, ніж кавалерові Дансені.

Ну, цей прекрасний герой роману вивчений мною до речі. У нього більше немає від мене таємниць. Я посилено проповідував йому, що чесна любов є вище благо, що сильне почуття коштує більше, ніж десять пригод, та так посилено, що сам ставав у цю хвилину боязким закоханим. Насамкінець він упевнився, що ми з ним однаково дивимося на речі, і, прийшовши в цілковитий захват від мого щиросердя, розповів мені все і присягнувся в безмежній дружбі. Це, одначе, ніскільки не просуває вперед нашого плану.

Передусім він, на мою думку, дотримується того погляду, що до дівиці потрібно ставитися бережніше, ніж до жінки, бо вона більше втрачає. А головне, він вважає, що ніщо не виправдовує чоловіка, який своєю поведінкою змусив дівчину або вийти за нього заміж, або опинитися збезчещеною, коли дівчина значно багатша за чоловіка, як у цьому разі.

Довіра матері, невинність дочки – все його бентежить і зупиняє. Складність для мене – не в тому, щоб спростувати його погляди, незважаючи на всю їх справедливість. Із певною спритністю й за допомогою його пристрасті їх скоро можна розбити, тим більше що вони роблять його смішним, а я в цьому разі спирався б на загальну думку. Важко з ним упоратися тому, що і в нинішньому своєму становищі він почувується щасливим. І дійсно, якщо перша любов здається нам узагалі благороднішим і, як то кажуть, чистішим почуттям, якщо вона принаймні повільніше розвивається, то причина цьому зовсім не чутливість чи боязкість, як заведено вважати. Річ у тім, що серце, уражене почуттям, доти не звіданим, мовби зупиняється на кожному кроці, щоб насолодитися зачаруванням, якого воно зазнає, і зачарування це має таку владу над недосвідченим серцем, що абсолютно поглинає його і змушує забувати про всі інші радощі. Це настільки вірно, що навіть закоханий розпусник, – якщо розпусник може бути закоханий, – із цієї хвилини не так сильно рветься до насолоди і що, зрештою, між поведінкою Дансені з маленькою Воланж і моєю з недоторкою пані де Турвель різниця тільки в мірі.

Щоб розпалити нашого юнака, потрібно було б, аби на шляху його стала куди серйозніша перешкода і, передусім, аби йому доводилося дотримувати більшої таємничості, бо таємничості веде до відваги. Я недалекий від думки, що ви зашкодили нашим задумам, надавши йому таку допомогу.

Ваша поведінка була б чудовою по відношенню до людини бувалої, що відчуває самі лише жадання, але вам слід було передбачати, що для юнака порядного і закоханого головна цінність зовнішніх виявів любові в тому, щоб вони були її запорукою, і що, значить, чим більше він упевнений у взаємності, тим менше буде заповзятливий. Що ж тепер робити? Не знаю. Але я не сподіваюся, що мала втратить невинність до шлюбу; ми з вами залишимося ні при чому. Дуже шкода, але я не бачу, чим тут можна допомогти. Поки я тут просторікую, ви зі своїм кавалером займаєтеся справжньою справою. Це нагадало мені про те, що я отримав від вас обіцянку зрадити його зі мною. У мене є письмова ваша обіцянка, і я зовсім не бажаю, щоб вона перетворилася на довгостроковий вексель. Я згоден, що термін платежу ще не вийшов, але з вашого боку великодушно було б не чекати цього. Я з вас не жадаю зайвих відсотків. Невже вам не набридла постійність? Кавалер, мабуть, і справді творить дива? О, дозвольте мені діяти, я хочу змусити вас визнати: якщо ви виявляли в нім якісь достоїнства, то лише тому, що забули мене.

Прощайте, чарівний друже, цілую вас так само міцно, як бажаю вас. І не сумнівайтеся, що всі поцілунки кавалера, разом узяті, не такі полум'яні, як мої.

*Із ***, 5 вересня 17...*

Лист 58

Від віконта де Вальмона до президентши де Турвель

Чим заслужив я, добродійко, ваші докори та гнів, який ви на мене спрямували? Найпалкіша і в той же час найшанобливіша прихильність, найбезмовніша покірність щонайменшому вашому бажанню – ось двома словами вся історія моїх почуттів і моєї поведінки. Я зазнавав мук любові без взаємності, і єдиною втіхою моєю було бачити вас. Ваш наказ позбавляв мене цього – і я підкорявся, не дозволивши собі ремствувати. У нагороду за принесену жертву ви дозволили мені писати вам, а тепер хочете відняти у мене й цю єдину радість. Невже я мушу примиритися з цією втратою, не намагаючись навіть захищатися? Певна річ, ні! Хіба не дорога ця радість моєму серцю? Вона – єдине, що в мене залишилось, і дарували її мені ви.

Ви кажете, що листи мої «занадто часті»? Але подумайте тільки, прошу вас, що вигнання моє триває вже десять днів – і не існувало миті, щоб думки мої не були зайняті вами, а тим часом ви отримали від мене всього два листи. «Я говорю в них тільки про свою любов»? Але про що ж можу я говорити, як не про те, про що весь час помишляю? Єдине, що я міг зробити, – це послабити вислови, і, можете по-

вірити мені, я відкрив вам лише те, що приховати було просто неможливо. Ви, врешті, погрожуєте, що перестанете відповідати? Значить, ви не задовольняєтеся тим, що так суворо поводитися з людиною, яка дорожить вами над усе і шанує вас навіть більше, ніж любить, – ви її ще і зневажаєте! Але до чого ці погрози, цей гнів? Хіба в них є потреба? Хіба не впевнені ви в моїй покорі навіть найнесправедливішим вашим вимогам? Чи можу я чинити опір будь-якому вашому бажанню, і хіба не довів я вже, що не можу? Невже ж ви зловживете своєю владою наді мною? Чи зможете ви з легким серцем втішатися таким необхідним для вас, за вашими словами, спокоєм, після того, як через вас я стану остаточно нещасним, після того, як ви вчините несправедливість?

Невже ви ніколи не скажете собі: «Він зробив мене володаркою своєї долі, а я зробила його нещасним; він благав про допомогу, а я не кинула на нього співчутливого погляду!». Чи знаєте ви, до чого може довести мене відчай? Ні, ви не знаєте.

Щоб полегшити мої страждання, ви мали б знати, до якої міри я вас люблю; але серця мого ви не знаєте.

У жертву чому ви приносите мене? Примарним побоюванням. І хто у вас їх викликає? Людина, що обожнює вас, людина, над якою ви завжди збережете безмежну владу. Чого ж ви боїтеся? Чого можете ви остерігатися в почутті, яким завжди будете вільні управляти за своїм бажанням? Але ваша уява створює собі якихось чудовиськ, і жах, який ви пе-

ред ними відчуваєте, ви приписуєте любові. Трохи довіри до мене – і примари ці зникнуть.

Один мудрець сказав, що, для того, аби розвіялися страхи, достатньо усвідомити їх причину.³³ Істина ця особливо застосовна до любові. Полюбіть, і страхам вашим настане край. На місці того, що вас жахає, ви знайдете солодке почуття ніжного і покірного вам коханого, і в усі дні ваші, позначені щастям, у вас не виникне іншого жалю, крім того, що ви втратили ті дні, які провели в байдужості. І я сам, відколи розкаюся у своїх помилках та існую лише для любові, я жалкую за часом, який проводив, як здавалося мені, в насолодах, і відчуваю, що лише вам дано зробити мене щасливим. Але, благаю вас, нехай радість, яку я відчуваю, коли пишу вам, не затьмарена буде страхом прогнівити вас! Я не хочу не послухатися вас, але, припадаючи до ніг ваших, прошу зберегти мені щастя, яке ви бажаєте у мене відняти. Я волаю до вас: почуйте мої благання, подивіться на мої сльози. Ах, добродійко, невже ж ви відмовите?

*Із ***, 7 вересня 17...*

³³ Здається, це Руссо в «Емілеві», але цитата неточна, і Вальмон її неправильно застосовує. Та й чи читала пані де Турвель «Еміля»? «Еміль, або Про виховання» – твір Руссо, який поєднує риси педагогічного трактату і роману.

Лист 59

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Розтлумачте мені, якщо можете, що означає ця нісенітниця, яку верзе Дансені? Що таке сталося і що він утратив? Чи не розсердилася, бува, його красуня на його нескінченну шанобливість? По правді кажучи, давно вже можна було розсердитися. Що мені сказати йому сьогодні ввечері на побаченні, про яке він мене просив і яке я йому про всяк випадок призначив? Певна річ, я не втрачати часу на вислуховування його нарікань, якщо це нас ні до чого не приведе. Любовні скарги можна слухати лише в облігатному речитативі³⁴ або в аріях. Повідомте мене, в чому справа, скажіть, як я маю поводитися, або ж я втечу, щоб уникнути нудьги, що маячить переді мною. Чи зможу я поговорити з вами сьогодні вранці? Якщо ви зайняті, то хоч би черкніть мені слівце і дайте мені вказівки щодо моєї ролі.

Де ви були вчора? Мені ніяк не вдається з вами побачитися. Дійсно, нічого було залишатись у Парижі у вересні. Однак потрібно вам на щось зважитися, бо я щойно отримав дуже наполегливе запрошення від графині де Б*** погостюва-

³⁴ Облігатним називається речитатив, супроводжуваний і такий, що переривається оркестром, через те накладаючи і на співаків і на оркестр певні взаємні зобов'язання.

ти у неї в селі, та ось у якій забавній формі вона мене запрошує: в її чоловіка є, мовляв, чарівний ліс, який він дбайливо призначає «для приємного проведення часу своїх друзів». Ви ж добре знаєте, що на цей ліс я маю деякі права, і я поїду поглянути на нього ще раз, якщо не можу бути вам нічим корисним.

Прощайте і не забудьте, що Дансені буде у мене близько четвертої.

*Із ***, 8 вересня 17...*

Лист 60

*Від кавалера Дансені до віконта де Вальмона
(Вкладений у попередній)*

Ах, добродію, я у відчаї, я втратив усе. Я не наважуюся довірити паперу таємницю моїх страждань, але мені необхідно вилити їх перед надійним і вірним другом. О котрій годині міг би я побачитися з вами й отримати у вас втіху і пораду? Я був такий щасливий того дня, коли відкрив вам свою душу! А тепер – яка різниця! Усе для мене змінилося. Те, що доводиться зазнавати особисто мені, є лише незначною частиною моїх мук. Тривога за істоту нескінченно дорожчу, – ось чого я витерпіти не в силах. Ви щасливіші за мене і зможете її побачити, і я чекаю від вашої дружби, що ви не відмовитеся виконати моє доручення до неї. Але для цього мені треба побачити вас і пояснити вам, що потрібно зробити. Ви пожалієте мене, ви мені допоможете. Уся моя надія – на вас. Ви людина чутлива, ви знаєте любов, і тільки вам я маю можливість довіритися. Не відмовляйтеся ж допомогти мені.

Прощайте, добродію. Єдине полегшення в моєму горі – це усвідомлення, що я маю такого друга, як ви. Повідомте мене, прошу вас, о котрій годині я можу вас застати. Якщо не можна сьогодні вранці, то я хотів би якомога раніше по-

полудні.

*Із ***, 8 вересня 17...*

Лист 61

Від Сесілі Воланж до Софі Карне

Дорога моя Софі, пожалій свою Сесіль, свою бідолашну Сесіль: вона дуже нещасна! Мама все знає. Не розумію, яким чином у неї могли виникнути підозри, проте вона все виявила. Учора ввечері мені здалося, ніби мама трохи знервована, але я не звернула на це особливої уваги і чекаючи, поки вона закінчить гру в карти, навіть вела дуже веселу розмову з пані де Мертей, яка у нас вечеряла, і ми багато розмовляли про Дансені. Не думаю, щоб нас могли почути. Вона покинула нас, і я пішла до себе.

Я роздягалася, коли мама увійшла і звеліла моїй покоївці вийти. Після цього вона зажадала в мене ключ від мого секретера. Говорила вона таким тоном, що я затремтіла і ледве могла триматися на ногах. Я удавала, що не можу знайти ключ, але врешті-решт довелося покоритися. Перша ж шухляда, яку вона відімкнула, виявилась якраз тією, де зберігалися листи кавалера Дансені. Я була в такому замішанні, що, коли вона мене запитала, що це таке, в змозі була відповісти тільки: «Нічого». Але коли я побачила, що вона почала читати першого листа, який їй показався на очі, мені стало так зле, що я знепритомніла. Як тільки я прийшла до тями, мама, покликавши мою покоївку, пішла, звелівши мені ля-

гати спати. Вона забрала всі листи Дансені. Я тремчу щоразу, як подумаю, що мушу знову показатись їй на очі. Всю ніч я проплакала. Пишу вдосвіта, оскільки сподіваюся, що з'явиться Жозефіна. Якщо я зможу поговорити з нею віч-на-віч, то попрошу, щоб вона передала пані де Мертей записку, яку я їй напишу. Якщо ні, то я вкладу записку в лист до тебе, а ти вже, заради Бога, відправ її нібито від себе. Тільки вона здатна хоч трохи мене втішити. Ми хоч поговоримо про нього, оскільки я вже не сподіваюся його побачити. Я дуже нещасна! Можливо, вона буде така добра, що візьметься передати Дансені мого листа. Я не наважуюся довіритись у такій справі Жозефіні, а ще менше моїй покоївці: адже це, може, вона сказала мамі, що в секретері у мене заховані листи.

Я закінчую, оскільки мені ще треба написати пані де Мертей, а також Дансені, щоб лист до нього був готовий на випадок, якщо вона погодиться його відіслати. Потім я знову ляжу, щоб мене застали в ліжку, коли прийдуть у мою кімнату. Щоб не довелося йти до мамі, я пошлюся на хворобу. Я не надто й збрешу: мені ж гірше, ніж коли б у мене був жар. Очі горять від сліз, і так тисне під грудьми, що важко дихати. Коли я думаю, що більше не побачу Дансені, мені хочеться померти. Прощавай, дорога моя Софі. Не можу більше писати, сльози душать мене.

*Із ***, 7 вересня 17...*

Примітка. Лист Сесілі Воланж до маркізи випущено,

оскільки в нім викладаються ті ж обставини, що в попередньому листі, тільки менш детально. Листа до кавалера Дансені знайдено не було: причину читач дізнається з листа 63 пані де Мертей до віконта.

Лист 62

Від пані де Воланж до кавалера Дансені

Після того, як ви, вельмишановний добродію, зловжили довірою матері та невинністю дитини, вас, звичайно, не здивує, що вас більше не прийматимуть у домі, де на докази щирої дружби ви відповіли тільки забуттям усіх правил пристойної поведінки. Я вважаю за краще просити вас надалі не з'являтися до мене, замість того щоб дати відповідне розпорядження брамнику, що в рівній мірі скомпрометувало б усіх нас, бо серед слуг наших негайно ж почнуться пересуди. Я маю право розраховувати, що ви не змусите мене вдаватися до цього способу. Попереджаю вас також, що, коли в майбутньому ви зробите хоч щонайменшу спробу утримати мою дочку в тій омані почуттів, у яку ви її заманили, суворе й вічне ув'язнення позбавить її ваших переслідувань. Од вас, добродію, залежить, чи так мало побоїться ви стати причиною її нещастя, як мало побоюлися спроби її збезчестити. Що ж до мене, то вибір мій зроблено, і я їй його повідомила.

При цьому ви знайдете пачку ваших листів. Я розраховую, що в обмін ви надішлете мені всі листи моєї дочки і що ви не чинитимете опір тому, щоб не залишалось ані найменших слідів події, про яку я не зможу згадати без обурення, вона – без сорому, а ви – без докорів сумління.

Маю честь бути і т. д.

*Із ***, 7 вересня 17...*

Лист 63

Від маркизи де Мертей до віконта де Вальмона

Так, звичайно, я поясню вам записку Дансені. Подія, через яку він вам її написав, справа моїх рук і, вважаю, найвдаліше з усіх моїх діянь. Після вашого останнього листа я не гаяла часу марно – я сказала собі, подібно до одного афінського архітектора:³⁵ «Я зроблю те, про що він говорив».

Йому, значить, потрібні перешкоди, цьому героєві роману, щастя присипляє його! О, нехай покладеться на мене, я вже загадаю йому роботу, і або я дуже помиляюсь, або спокійно спочивати йому вже не доведеться. Треба було навчити його цінувати час, і я тішу себе надією, що він тепер гірко жалкує за тими годинами, які втратив. Ви також казали, що йому не вистачало таємничості. Так от, ось тепер її вже вистачатиме з лишкою. У мені те добре, що досить указати мені на помилку, припущену мною, – і я не заспокоюся, поки всього не виправлю. Дізнайтеся ж, що я зробила.

Повернувшись до себе позавчора вранці, я прочитала вашого листа, й мені все стало ясно як день. Переконавшись, що ви чудово визначили причину зла, я зайнялася виключно

³⁵ У «Повчанні державним діячам» Плутарха наводиться анекдот про двох афінських архітекторів, один із яких просторікувато описував, які чудові будівлі він зведе, а інший вимовив тільки слова, процитовані в цьому листі.

пошуками засобів для його викорінювання. Почала я, однак, із того, що лягла, бо невтомний кавалер не дав мені заснути ні на мить, і я гадала, що мені захочеться спати. Нічого подібного, всі думки мої були зайняті Дансені: бажання вивести його з бездіяльності або його за цю бездіяльність покарати не давало мені зімкнути очей, і лише після того, як я розробила свій план в усіх подробицях, мені вдалося відпочити години дві.

Того ж вечора я вирушила до пані де Воланж і згідно зі своїм задумом довірчо повідомила їй, що, як я майже переконана, між її дочкою і Дансені існує небезпечний зв'язок. Ця жінка, така прониклива відносно вас, виявилася до того засліпленою, що спершу вона відповіла мені, що я, напевно, помиляюся: дочка її, мовляв, зовсім дитина і т. д. і т. ін. Я не могла розповісти їй усього, що мені відомо, але я посиалася на перехоплені мною погляди, обривки розмов, *які вселяли тривогу і моїй доброчесності, і моєму дружньому почуттю.* Словом, я говорила майже так само добре, як будь-яка святенниця, і, завдаючи остаточного удару, зважилася навіть сказати, що мені здалося, ніби я бачила, як вони передавали з рук у руки листа. «Тут мені пригадалося, – додала я, – що вона одного разу відімкнула при мені шухляду свого секретера, і я побачила там багато якихось паперів, які вона, мабуть, зберігає. Чи не знаєте ви, з ким вона веде жваве листування?» Тут пані де Воланж змінилася з лиця, і я помітила, що на очах у неї виступили сльози. «Дякую вам, достойний

мій друже, – мовила вона, потискуючи мені руку. – Я про все дізнаюся».

Після цієї розмови, занадто короткої, щоб вона могла викликати підозри, я підійшла до юної особи. Незабаром я, одначе, покинула її і попросила матір не видавати мене дочці. Мати обіцяла тим більш охоче, що я зауважила їй, як було б вдало, коли б дівчинка відчула до мене довіру і відкривала мені своє серце, а у мене з'явилася б таким чином можливість давати їй розсудливі поради. Обіцянки своєї вона дотримає – я не сумніваюсь у цьому хоч би тому, що їй захочеться справити на дочку враження своєю проникливістю. Тим самим я діставала можливість підтримувати з малою звичайний дружній тон і не показатися нещирою в очах пані де Воланж, чого я хотіла уникнути. Виграла я до всього й те, що надалі зможу залишатися наодинці та скільки завгодно секретничати з юною особою, не викликаючи у матері й тіні підозри.

Я скористалася цим того ж вечора і, скінчивши свою партію, всамітнілася з малою в затишному куточку та завела розмову про Дансені: тут вона абсолютно невичерпна. Я бавилася, розпалюючи її з приводу тієї радості, яку вона відчує від завтрашньої зустрічі з ним; яких тільки нісенітниць я не змусила її наговорити! Потрібно ж було повернути їй хоч би у вигляді надії те, що в дійсності я у неї віднімала. На додаток до всього цього вона ще сильніше відчує удар, а я переконана, що чим більше вона страждатиме, тим скоріше

поспішить винагородити себе за першої ж доброї нагоди. До того ж корисно привчати до сильних переживань того, кого призначаєш для життя, повного пригод.

Врешті-решт, хіба вона не може заплатити двома-трьома сльозинками за щастя володіти своїм Дансені? Вона аж не тямить себе від нього. Що ж, можу їй поручитися, що вона його отримає і навіть раніше, ніж отримала б без цієї бурі. Це лише поганий сон, за яким настане солодке пробудження, і я вважаю, що загалом вона має бути мені навіть вдячна. А якщо я і виявила трохи підступності, треба ж потішитися:

Таж на забаву нам і створені дурні.³⁶

Зрештою я пішла, дуже собою задоволена. Або, говорила я собі, Дансені, розпалений перешкодами, загориться ще сильніше, і тоді я зроблю для нього все, що буде в моїй владі, або, якщо це просто дурень, як мені часом здається, він впаде у розпач і визнає себе переможеним. Тоді я принаймні помшуся йому, як тільки зможу, і заразом здобуду ще більшу повагу матері, ще глибшу дружбу дочки та повнішу довіру їх обох. Що ж до Жеркура, головного предмета всіх моїх тур-

³⁶ Грессе, комедія «Злюка». – Жан-Батист-Луї Грессе (1709–1777) – французький поет і драматург. Кращий його твір – комічна поема «Vert-Vert» (про папугу, що живе в жіночому монастирі, улюбленця всіх черниць). Грессе був посереднім драматургом, але комедія «Злюка» («Le Mechant», 1747) свого часу користувалась успіхом. Рядок, наведений у цьому листі, взято з I сцени II дії.

бот, то мені вже дуже не поталанить або ж я виявлюся вже дуже невмілою, якщо, користуючись величезним впливом на його дружину, який надалі ще посилиться, я не знайду тисячі способів зробити з нього те, на що я хочу його перетворити. Із цими приємними думками я заснула, і тому чудово спала і дуже пізно прокинулася.

Мого пробудження вже чекали дві записки: одна від матері, інша від дочки, і я не могла утриматися від сміху, виявивши в обох буквально одну й ту саму фразу: «Тільки від вас можу я чекати хоч деякої розради». Хіба не забавно, справді, розраджувати і за і проти і виявитись єдиним помагачем двох абсолютно протилежних спрямувань? Ось я й уподібнилася божеству; сліпі смертні звертаються до мене з абсолютно протилежними побажаннями, а мої непохитні рішення залишаються незмінними. Проте я залишила цю піднесену роль, перейнявши на себе іншу – ангела-утішника, і згідно із заповіддю відвідала ближнього в його знегодах.

Я почала з матері, яку я застала такою пригніченою, що цим ви вже частково помстилися за прикрощі, що спіткали вас із її вини з боку вашої прекрасної недоторки. Усе вдалось якнайкраще. Турбувало мене тільки одне: як би пані де Воланж не скористалася цією хвилиною, аби здобути довіру дочки, що було б дуже легко, коли б вона заговорила з нею лагідно й доброзичливо і надала розумним порадам вигляду й тону вибачної ніжності. На щастя, вона озброїлася суворістю і, врешті-решт, повелася так невдало, що я могла

тільки радіти. Щоправда, вона ледве не порушила всіх наших планів, вирішивши спершу повернути свою дочку назад у монастир, але я відвела удар і порадила тільки пригрозити цим у тому разі, якщо Дансені продовжуватиме свої переслідування; це змусить обох закоханих бути обережними, що, на мою думку, необхідно для успіху.

Потім я прийшла до дочки. Ви б не повірили, як вона погарнішала від горя! Хоч як би мало було їй властиве кокетування, ручаюся вам, – вона буде частенько удаватися до сліз. Але цього разу сльози були найщиріші. Уражена цією новою чарівністю, якої я за нею не знала і яку тепер спостерігала із задоволенням, я спершу давала їй лише невдалі поради, що скоріше посилювали страждання, аніж полегшували їх, і таким чином довела її до повної знемоги. Вона вже не плакала, і я навіть побоювалася судом. Я порадила їй лягти, і вона погодилась. Я почала доглядати за нею разом із покоївкою. З ранку вона не одягалась і не причісувалась, і незабаром її розпатлане волосся розсипалося по абсолютно голих плечах і грудях. Я поцілувала її, вона впала в мої обійми, і сльози полилися знову самі собою. Боже, яка вона була гарна! Ах, якщо Магдалина³⁷ була схожа на неї, вона мала бути небезпечнішою в покайні, ніж у гріху.

Коли засмучена красуня опинилась у ліжку, я почала вті-

³⁷ *Магдалина* – блудниця з євангельської легенди, направлена Христом на шлях доброчесності. У мистецтві епохи Ренесансу і пізнішого часу «Магдалина, що кається» – один із частих сюжетів.

шати її вже по-справжньому. Спершу я заспокоїла її щодо повернення в монастир. Я заронила в неї надію на таємні побачення з Дансені. Всівшись на край ліжка, я сказала: «А що якби він був тут!», потім, вишиваючи той же узор, відволікала її то одним, то іншим і, врешті-решт, домоглася того, що вона забула про своє горе. Ми розлучилися б цілком задоволені одна одною, якби вона не попросила мене передати Дансені листа, на що я наполегливо не погоджувалась. І ось із яких міркувань – вважаю, ви їх схвалите.

Передусім це скомпрометувало б мене в очах Дансені, і якщо це був єдиний аргумент, який я могла навести малій, то для вас у мене є ще чимало інших. Хіба я не ризикувала б плодами всіх своїх зусиль, якби з самого початку дала нашим молодим людям такий легкий спосіб пом'якшувати їх страждання? Крім того, я була б не проти змусити їх втрутити в цю пригоду кого-небудь із слуг, бо якщо вона, як я сподіваюся, добіжить жаданого завершення, треба, щоб про неї дізналися негайно ж після заміжжя, адже немає вірнішого способу її розголосити. Якщо ж яким-небудь дивом слуги мовчатимуть, заговоримо ми з вами, а для нас найзручніше буде віднести розголос за їх рахунок.

Тому вам слід сьогодні ж подати цю думку Дансені, а оскільки я не впевнена в покоївці малої Воланж – вона й сама, здається, тій не довіряє, – вкажіть йому на мою віддану Віктуар. Я вже постараюся, щоб вона погодилася. Думка ця мені тим більше до душі, що відкриття їй їхньої таємниці

виявиться вигідним тільки нам, а зовсім не їм, бо я ще не закінчила своєї розповіді.

Наполегливо відмовляючись узяти від малої листа, я ввесь час побоювалася, що вона попросить мене відправити його міською поштою, в чому я ніяк не могла б їй відмовити. На щастя, чи то з розгубленості своєї, чи то з непоінформованості, а може, й тому, що лист їй був не такий важливий, як відповідь, якої таким же шляхом вона отримати не змогла б, але вона про це не заговорила. Та для того, щоб це взагалі не спало їй на думку і в усякому разі, для того, щоб шлях цей був для неї закритий, я негайно ж прийняла рішення і, повернувшись до матері, переконала її на деякий час одвезти дочку в село. Куди ж? Серце у вас не забилося від радості? До вашої тітоньки, до старенької Розмонд. Вона має сьогодні ж попередити її про це. Таким чином, ви отримуєте право повернутися до своєї святенниці: тепер уже вона не може посилатися на скандальність перебування з вами вдвох, і завдяки моїм турботам пані де Воланж сама виправить зло, яке вона вам заподіяла.

Тільки слухайтеся мене й не будьте зануреними у свої справи настільки, щоб викинути з голови мою: пам'ятайте, що я в ній зацікавлена.

Я хочу, щоб ви стали посередником між молодими людьми та їх радником. Повідомте Дансені про майбутній від'їзд і запропонуйте йому свої послуги. Єдине утруднення вбачайте в тому, як передати до рук красуні довірчу грамо-

ту, але негайно ж відведіть цю перешкоду, вказавши на мою покоївку. Немає сумніву, що він погодиться, і в нагороду за свій клопіт ви отримаєте довіру недосвідченого серця, що завжди цікаво. Бідолашка! Як вона почервоніє, передаючи вам свого першого листа! По правді кажучи, роль повірниць, проти якої є стільки забобонів, мені уявляється чарівною розвагою, коли взагалі займаєшся іншими, як це й буде саме тепер. Розв'язка цієї інтриги залежатиме від ваших старань. Ви маєте зміркувати, який момент виявиться найбільш відповідним для того, щоб з'єднати всіх дійових осіб. Життя в селі дає до того тисячі можливостей, і вже, напевно, Дансені готовий буде з'явитися там за першим же вашим сигналом. Ніч, перевдягання, вікно... та хіба мало що ще? Але знайте, що, коли дівчинка повернеться звідти такою ж, якою туди вирушила, винуватцем я вважатиму вас. Якщо ви вважатимете, що вона потребує якого-небудь заохочення з мого боку, повідомте мені. Щоправда, я дала їй достатньо хороший урок, як небезпечно зберігати листи, і зараз просто не наважуся писати їй, але я, як і раніше, маю намір зробити її своєю ученицею.

Здається, я забула розповісти вам, що свої підозри стосовно того, хто видав листування, вона спрямувала спершу на покоївку, а ж відвела їх на сповідника. Таким чином, одним пострілом убито двох зайців. Прощайте, віконте, я вже дуже довго пишу вам, і навіть обід мій через це запізнівся. Але листа мені диктували самолюбність і дружба, а обидва ці по-

чуття балакучі. Скаржтеся тепер на мене, якщо посмієте, і вирушайте знову, якщо це вас спокушає, прогулятися лісом графа де Б***. Ви кажете, що він «призначає його для приємного проведення часу своїх друзів»? Цей чоловік, видно, всьому світу друг? Проте прощайте, я зголодніла.

*Із ***, 9 вересня 17...*

Лист 64

*Від кавалера Дансені до пані де Воланж
(Копія, прикладена до листа 66 віконта до
маркізи)*

Не намагаючись, добродійко, виправдати свою поведінку і не скаржачись на вашу, я можу лише журитися подією, що зробила нещасними трьох людей, хоча всі троє гідні кращої долі. Бути причиною цієї біди для мене ще більш прикро, ніж бути її жертвою, і тому я відучора часто поривався мати честь відповісти вам, але в мене не вистачало на це сил. Тим часом мені необхідно сказати вам так багато, що я мушу, врешті-решт, зробити над собою зусилля, і якщо цей лист непутящий і недоладний, то ви, напевно, зрозумієте, в якому я нині жалюгідному становищі, і виявите деяку поблажливість.

Дозвольте передусім заперечити проти першої фрази вашого листа. Смію стверджувати, що я не зловжив ні вашою довірою, ні невинністю мадемуазель де Воланж. У вчинках своїх я з повагою ставився і до того і до іншого; але залежали від мене лише мої вчинки, і якщо ви навіть покладете на мене відповідальність за мимоволі виникле почуття, то я без усякого побоювання додаю, що почуття це, навіяне мені вашою дочкою, може, звичайно, бути вам неприємним, але

ніяким чином не образить вас. У цьому питанні, що зачіпає мене більше, ніж я можу вам сказати, я хотів би мати суддею лише вас, а свідками лише мої листи.

Ви забороняєте мені надалі з'являтися у вас, і, певна річ, я підкорюся всьому, що ви зволите з цього приводу наказати, але хіба таке раптове і повне моє зникнення не дасть стільки ж приводу для пересудів, яких ви прагнете уникнути, як і наказ, який із цих саме міркувань ви не бажаєте давати своєму брамникові? Я тим більше можу наполягати на цій обставині, що для мадемуазель де Воланж вона набагато істотніша, ніж для мене особисто. Тому я благаю вас усе уважно врахувати і не дозволяти, щоб суворість ваша заглушила обережність. Переконаний, що в рішеннях своїх ви керуватиметеся лише інтересами вашої дочки, я чекатиму від вас подальших наказів.

Проте, якщо ви дозволите мені зрідка особисто виявляти вам свою повагу, я зобов'язуюсь, добродійко (і ви можете покладатися на моє слово), не зловживати цими випадками для того, щоб заводити розмову наодинці з мадемуазель де Воланж або ж передавати їй які-небудь листи. Я готовий на цю жертву зі страху хоч чим-небудь зашкодити її доброму імені, а щастя зрідка бачитися з нею слугуватиме мені нагородою.

Цей пункт мого листа є єдиною можливою для мене відповіддю на те, що ви мені говорите про долю, яку готуєте мадемуазель де Воланж і яку зволите ставити в залежність

від моєї поведінки. Обіцяти вам більше – означало б обманювати вас. Який-небудь нищий спокусник може підпорядковувати свої наміри обставинам і будувати свої розрахунки залежно від подій, але любов, що надихає мене, викликає в мені лише два почуття: мужність і постійність.

Як примиритися з тим, що я буду забутий мадемуазель де Воланж і сам її забуду? Ні, ні, ніколи. Я залишусь їй вірним. Вона отримала від мене клятву у вірності, і зараз я підтверджую її. Пробачте, добродійко, я відхилився вбік, повернімося до справи.

Мені залишається обговорити з вами ще одне питання: про листи, які ви просите мене повернути. Мені дуже прикро, що до вчинків, у яких ви вважаєте мене винним, вимушений додати ще й відмову. Але, благаю вас, вислухайте мої аргументи і, для того щоб прийняти їх, звольте згадати, що єдиною розрадою в нещасті втратити вашу дружбу для мене є сподівання на збереження вашої поваги.

Листи мадемуазель де Воланж, які завжди були для мене такими дорогоцінними, стали саме тепер іще дорогоціннішими. Вони – єдине, що в мене залишилося, вони – єдине речове свідчення почуття, в якому полягає вся радість мого життя. Можете, одначе, не сумніватися, що я ні на мить не завагався б принести вам цю жертву і що жаль про те, що я їх втрачаю, поступився б прагненню довести вам, наскільки я шаную і поважаю вас, але мене утримують від цього дуже вагомі аргументи, і я упевнений, що навіть ви не зможете

проти них заперечити.

Ви, дійсно, розкрили таємницю мадемуазель де Воланж, але дозвольте мені сказати, я маю всі підстави гадати, що це сталося лише завдяки випадкові, а не тому, що вона вам сама призналась. Я не дозволю собі засудити ваш вчинок, що, можливо, цілком виправдовується материнською дбайливістю. Я шаную ваші права, але вони не сягають настільки далеко, щоб звільнити мене від мого обов'язку. А сам священний обов'язок полягає в тому, щоб ніколи не обманювати виявленої нам довіри. Я зрадив би її, якби виставив на показ будь-кому іншому таємниці серця, що побажало відкритися лише одному мені. Якщо ваша дочка погодиться довірити їх вам, нехай вона сама розповість усе. У такому разі листи вам не потрібні. Якщо ж, навпаки, вона побажає залишити таємницю свого серця нерозкритою, ви, звичайно, не можете чекати, що саме я вам її відкрию.

Що ж до вашого бажання, щоб уся подія не набувала розголосу, то будьте, добродійко, абсолютно спокійні: в усьому, що зачіпає інтереси мадемуазель де Воланж, моя дбайливість може посперечатися навіть із материнським серцем. Аби у вас не залишалось і тіні занепокоєння, я все передбачив. На дорогоцінному пакеті раніше було написано: «Ці папери спалити»; тепер на ній напис: «Папери, що належать мадемуазель де Воланж». Це моє рішення має послугувати вам доказом, що відмова моя викликана зовсім не побоюванням, ніби в цих листах ви знайдете хоч одне почуття, на яке ви

особисто могли б поскаржитися.

Лист мій, добродійко, виявився дуже довгим, але йому годилося б бути ще довшим, якби в цьому своєму вигляді воно залишило у вас хоч найменший сумнів щодо благородства моїх почуттів, щодо щирого мого жалкування про те, що я викликав вашу немилість, і якнайглибшої поваги, з якою маю честь та ін.

*Із ***, 7 вересня 17...*

Лист 65

Від кавалера Дансені до Сесілі Воланж
(Посланий незапечатаним маркізі де Мертей у листі
віконта)

О, моя Сесіль, що ж із нами буде? Яке божество врятує нас від бід, що загрожують нам? Нехай же любов дасть нам принаймні мужність пережити їх! Як зображувати вам мій подив і відчай, коли я побачив мої листи і прочитав записку пані де Воланж! Хто міг видати нас? Кого підозрювати? Чи не скоїли ви якої-небудь необережності? Що ви тепер робите? Що було вам сказано? Я хотів би все знати, а мені нічого не відомо. Можливо, ви і самі знаєте не більше, ніж я.

Посилаю вам записку вашої матінки та копію моєї відповіді. Сподіваюся, ви схвалите те, що я їй пишу. Мені просто необхідно, щоб ви схвалили також і ті кроки, які я зробив після цієї фатальної події; мета їх – отримувати від вас вісті, давати вам знати про себе і – хто знає? – може, навіть бачитися з вами, і притому вільніше, ніж раніше.

Чи відчуваєте ви, моя Сесіль, яка радість знову опинитися разом, мати можливість знову присягатись одне одному у вічній любові та бачити в очах, відчувати в душах, що клятву цю ніколи не буде порушено? Які муки не забудуться в таку

солодку мить? Так от, у мене є сподівання, що вона настане, і я завдячений якраз тим крокам, які я благаю вас схвалити. Але що я говорю? Я маю дякувати турботі найніжнішого друга й утішника, і єдине моє прохання до вас полягає в тому, щоб він став і вашим другом.

Можливо, мені не слід було без вашої згоди змушувати вас довіритися йому? Але мені вибачають необхідність і наше тяжке становище. Веде мене любов, це вона волає до вашої поблажливості, це вона просить вас пробачити необхідне признание, без якого ми, можливо, залишилися б розлученими навіки.³⁸ Ви знаєте друга, про якого я говорю. Він також друг жінки, яку ви любите найдужче, – це віконт де Вальмон.

Звертаючись до нього, я спершу хотів просити його переконати маркізу де Мертей, аби вона передала вам мого листа. Він висловив сумнів у тому, щоб це вдалось. Але, не покладаючись на пані, він відповідає за покоївку, яка мусить йому віддячити за якусь послугу. Вона вручить вам цього листа, а ви можете передати з нею відповідь.

Ця допомога буде для вас марною, якщо, на думку пана де Вальмона, ви найближчим часом вирушите в село. Але тоді вам допомагатиме він сам. Пані, до якої ви поїдете, його родичка. Він скористається цим приводом, аби вирушити туди ж одночасно з вами, і через нього проходитиме наше

³⁸ Дансені говорить неправду. Він уже й до цієї події все розповів панові де Вальмону. Див. лист 57.

листування. Він навіть стверджує, що, коли ви йому цілком довіритесь, він надасть нам можливість побачитися там таким чином, що при цьому ви не будете ні в щонайменшій мірі скомпрометовані.

А тепер, моя Сесіль, якщо ви любите мене, якщо ви жалієте мене в моєму горі, якщо, як я сподіваюся, ви поділяєте мою скорботу, невже відмовите ви в довірі чоловікові, що стане нашим ангелом-охоронцем? Якби не було його, я був би доведений до розпачу неможливістю хоч би пом'якшити страждання, що їх я ж вам і заподіяв. Вони скінчаться – обіцяю вам це; але, ніжний мій друже, обіцяйте мені не занадто поринати в них, не дозволяйте, щоб вони вас убили. Думка, що ви страждаєте, для мене нестерпно тяжка. Я віддав би життя за те, щоб зробити вас щасливою! Ви добре це знаєте. Нехай же впевненість у тому, що вас обожнюють, увіллє у вашу душу хоч деяку втіху! Моїй же душі необхідно, щоб ви запевнили мене в тому, що не картатимете мою любов за муки, які вона вам заподіяла.

Прощайте, моя Сесіль, прощайте, мій ніжний друже.
*Із ***, 9 вересня 17...*

Лист 66

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Ознайомившись із двома листами, які додаються, ви побачите, чарівний друже мій, чи добре виконав я ваш план. Хоча обидва позначені сьогоднішнім днем, написані вони були вчора у мене і на моїх очах; у листі до дівчинки є все, що нам було треба. Якщо судити з успіху ваших задумів, то можна лише схилитися перед глибиною вашого прозріння. Дансені просто палає, і я впевнений: за першої ж нагоди він поведеться так, що вам уже ні в чому буде йому докоряти. Якщо його чарівна простачка виявиться слухняною, все буде закінчено незабаром після прибуття її в село: у мене наготові безліч способів. Завдяки вашим турботам я виступаю тепер «другом Дансені». Йому не вистачає тільки бути «Принцом».³⁹

Дуже він іще зелений, цей Дансені! Чи повірите, я так і не міг домогтися від нього, щоб він обіцяв матері відмовитися від своєї любові! Неначе так уже важко обіцяти, коли свідомо вирішуєш не стримати обіцянки! «Це означало б обдурити», – повторював він увесь час; що за повчальна педантичність, особливо коли прагнеш спокусити дочку! Ось які люди! Однаково безсовісні за своїми намірами, вони називають

³⁹ Вислів із однієї поеми пана де Вольтера.

чесністю слабкість, яку виявляють у їх здійсненні.

Ваша справа не дозволити, щоб пані де Воланж стривожили необережні випадки, які наш хлопець дозволив собі у своєму листі. Врятуйте нас од монастиря. Постарайтеся також, щоб вона перестала вимагати повернення листів малої. Передусім він їх не віддасть, він їх не хоче віддати, і я з ним згоден: тут і любов і розум однастайні. Я прочитав ці листи, долаючи нудьгу. Вони можуть бути корисні. Зараз поясню.

Незважаючи на всю обережність, із якою ми діятимемо, все може несподівано виявитися. Заміжжя не відбудеться – чи не так? – і провалиться ввесь наш задум відносно Жеркура. Але оскільки я, зі свого боку, маю намір помститися матері, мені на цей випадок залишається збезчестити дочку. Якщо майстерно підібрати ці листи і пустити в обіг тільки частину їх, можна подати справу так, ніби маленька Воланж зробила всі перші кроки і сама лізла на рожен. Деякі листи могли б скомпрометувати навіть матір і, в усякому разі, запламувати її як винну в кричущому потуранні. Я передбачаю, що сумлінний Дансені спершу обуриться. Але оскільки він виявився б особисто зачепленим, думаю, що його можна буде уламати. Тисяча вірогідностей проти однієї, що справа поверне на інше. Проте слід усе передбачити.

Прощайте, чарівний друже. З вашого боку було б дуже мило приїхати завтра вечеряти до маршаліші де ***. Я не зміг відмовитися.

Вважаю, що нема чого просити вас не повідомляти пані де

Воланж мій план приїхати в село. Вона негайно ж вирішить залишитися в місті. А позаяк, уже прибувши в село, наступного ж дня вона звідти не поїде. Якщо ж вона дасть нам хоча б тиждень терміну, я за все ручаюся.

*Із ***, 9 вересня 17...*

Лист 67

Від президентши де Турвель до віконта де Вальмона

Я не хотіла більше відповідати вам, вельмишановний добродію, і, можливо, зніяковіння, яке я зараз відчуваю, само по собі є доказом того, що мені й справді не слід цього робити. Проте я не хочу, щоб у вас залишався хоч який-небудь привід на мене скаржитись. Я хочу переконати вас, що зробила для вас усе, що могла.

Я дозволила вам писати мені, кажете ви? Згодна. Але, нагадуючи мені про цей дозвіл, чи, бува, не гадаєте ви, що я забула, на яких умовах його було вам дано? Якби я так само твердо дотримувалася цих умов, як ви їх порушуєте, невже ви отримали б від мене хоч одну відповідь? І все ж таки зараз я відповідаю вам уже втретє. І коли ви все робите, щоб змусити мене перервати це листування, це я знаходжу спосіб продовжувати його. Такий спосіб є, але він єдиний. І якщо ви відмовитеся від нього, це буде, що б ви не говорили, доказом того, як мало ви ним дорожите.

Припиніть же говорити зі мною мовою, якої я не можу і не хочу чути. Відречіться від почуття, яке ображає і лякає мене і за яке ви мусили б триматися не так наполегливо, знаючи, що воно ж бо і є перешкодою, що розділяє нас. Невже ж це

єдине почуття, на яке ви здатні, і невже любов набуває в моїх очах ще й тієї вади, що вона виключає дружбу? І невже ви самі виявитесь винним у тому, що не захочете знайти друга в тій, у кого вам бажано було б викликати ніжніше почуття? Я не хочу так думати. Ця принизлива для вас думка обурила б мене і безповоротно віддалила б від вас.

Я пропоную вам свою дружбу, добродію. І це – все, що мені належить, усе, чим я маю право розпоряджатися. Чого ж вам бажати більше? Щоб віддатися цьому почуттю, такому солодкому і такому відповідному моєму серцю, я чекаю лише вашої згоди і вашого слова – цього я вимагаю! – що дружби буде достатньо для вашого щастя. Я забуду все, що мені могли про вас говорити, і розраховуватиму на те, що ви самі постараетесь виправдати мій вибір.

Бачите, наскільки я з вами відверта. Нехай це послугує доказом моєї до вас довіри. Тільки від вас залежатиме збільшити її. Але попереджаю вас, що перше ж слово любові навіки зруйнує її й поверне мені всі мої побоювання і що передусім воно буде мені сигналом, аби не вимовляти з вами жодного слова.

Якщо ви, як стверджуєте, *відмовилися від своїх помилкових поглядів*, невже не вважатимете за краще бути предметом дружніх почуттів чесної жінки, ніж стати причиною розкачань совісті грішниці? Прощайте, добродію. Ви, звичайно, зрозумієте, що після цих моїх слів я не можу сказати нічого, поки не отримаю відповіді.

*Из ***, 9 вересня 17...*

Лист 68

Від віконта де Вальмона до президентши де Турвель

Як відповісти, добродійко, на ваш останній лист? Як наважитися бути правдивим, якщо щирість може погубити мене у вашому судженні? Що поробиш, так треба. Мужності у мене вистачить. Я говорю, я безупинно повторюю собі, що краще заслужити вас, аніж просто володіти вами. І навіть якщо ви завжди відмовлятимете мені в щасті, до якого я незмінно прагнутиму, потрібно вам довести хоч би, що серце моє його достойне.

Як шкода, що, як ви висловились, я відмовився від своїх помилкових поглядів! Із якою захопленою насолодою читав би я цього вашого листа, на який із трепетом відповідаю. У нім ви говорите зі мною *щиро*, ви виявляєте до мене *довіру*, ви, словом, пропонуєте мені свою дружбу. Скільки благ, добродійко, і який жаль, що я не можу ними скористатися! Чому я не той, яким був!

Якби я ним був, якби у мене був до вас звичайний легкий потяг, породжуваний зваблюванням і жаданням задоволень, але іменований у наші дні любов'ю, я поспішив би отримати вигоду з усього, чого зумів би домогтися. Не занадто розбираючись у засобах, аби вони забезпечували успіх, я заохочу-

вав би вас бути відвертою зі мною, щоб розгадати, я домагався б цілковитої вашої довіри, щоб її обдурити, я прийняв би вашу дружбу в надії ошукати вас... Як, добродійко, ця картина лякає вас? Знайте ж, що вона була б списана з мене, якби я сказав, що погоджуюся бути тільки вашим другом...

Хто? Я? Я погодився б поділити з ким-небудь почуття, що виникло у вашій душі? Якщо я і скажу вам це, негайно ж перестаньте мені довіряти. З цієї миті я намагався б вас обдурити. Я міг би ще бажати вас, але вже, напевно, не любив би.

Не те щоб мила щирість, солодка довіра, зворушлива дружба не мали в моїх очах ціни... Але любов! Любов істинна, та любов, яку вселяєте ви, поєднуючи в собі всі ці почуття, надаючи їм іще більшої сили, не могла б, подібно до них, набути спокою та душевного холоду, що дозволяє порівнювати й навіть віддавати ті або інші переваги. Ні, добродійко, не стану я вашим другом! Я любитиму вас любов'ю найніжнішою, найпалкішою, хоча і сповненою якнайглибшої шаноби. Ви можете увергнути її у відчай, але не знищити.

За яким правом претендуєте ви на те, щоб розпоряджатися серцем, чиє поклоніння відкидаєте? Яка найвитонченіша жорстокість примушує вас заздрити навіть щастю любити вас? Воно належить мені, і ви над ним не владні. Я зумію його захистити. І якщо воно – джерело моїх страждань, то в ньому ж знайду я і зцілення.

Ні, ще раз ні! Стійте на своєму в жорстоких відмовах, але залиште мені мою любов. Вам дає радість робити ме-

не нещасним. Нехай так. Спробуйте похитнути мою мужність, я зумію змусити вас хоч би до того, щоб ви вирішили мою долю. І, можливо, настане день, коли ви будете до мене справедливіші. Не те щоб я сподівався пробудити у вас чутливість. Але навіть не підкорившись переконанню, ви перейметеся ним, ви скажете: «Я про нього невірно судила».

Скажемо точніше, – ви несправедливі до себе самої. Пізнати вас і не полюбити, полюбити і не бути постійним, і те й інше – однаково неможливе. І незважаючи на скромність, яка прикрашає вас, вам, мабуть, легше скаржитись, аніж дивуватись із почуттів, вами породжених. Що ж до мене, чия єдина заслуга полягає в тому, що я оцінив вас, я не хочу втратити цієї заслуги. І, відмовляючись прийняти лукаві ваші дари, я поновлюю біля ніг ваших клятву любити вас вічно.

*Із ***, 10 вересня 17...*

Лист 69

*Від Сесілі Воланж до кавалера Дансені
(Записка олівцем, переписана Дансені)*

Ви запитуєте, що я роблю: я люблю вас і плачу. Моя мати зі мною не розмовляє. Вона відняла у мене папір, пера і чорнило. Я користуюсь олівцем, який, на щастя, у мене зберігся, і пишу на обривку вашого листа. Мені тільки й залишається, що схвалити все, зроблене вами. Я занадто люблю вас, аби не вхопитися за будь-який спосіб отримувати вісті про вас і повідомляти вас що-небудь про себе. Мені не подобався пан де Вальмон, і я не гадала, що він такий вже вам друг. Постараюся звикнути до нього і полюбити його заради вас. Я уявлення не маю, хто нас видав. Це можуть бути тільки моя покоївка або священик, якому я сповідувалась. Я дуже нещасна. Завтра ми від'їжджаємо в село, чи надовго – не знаю. Боже мій! Не бачити вас! Мені більше ні на чому писати. Прощайте. Постарайтеся розібрати, що я написала. Ці слова, написані олівцем, можливо, зітруться, але почуття, збережені в моєму серці, – ніколи.

*Із ***, 10 вересня 17...*

Лист 70

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Дорогий мій друже, я маю дати вам одну дуже важливу пораду. Як ви знаєте, я вчора вечеряв у маршальші де***. Зайшла розмова про вас, і я сказав не все те хороше, що думаю, а все те, чого зовсім не думаю. Усі, мабуть, були зі мною згодні, й бесіда тривала вже досить мляво, як буває завжди, коли про ближнього говорять тільки хороше, але раптом знайшовся один заперечувальник. Це був Преван.

«Боронь Боже, – мовив він підводячись, – щоб я засумнівався в доброчесності пані де Мертей! Але, смію думати, вона має завдячувати при тім швидше своїй легковажності, ніж правилам. Можливо, залицятися до неї важче, ніж їй сподобатись. І позаяк, упадаючи за однією жінкою, при нагоді зустрічаєш чимало інших, і позаяк врешті-решт ці інші можуть виявитися не гіршими, а можливо, і кращими за неї, то одні прихильники відволікаються якою-небудь іншою забаганкою, а інші просто втомлюються домагатись її, й можливо, що з усіх жінок Парижа їй менше всього доводилося захищатись. Що стосується мене, – додав він, підбадьорюваний посмішками декого з дам, – я увірую в доброчесність пані де Мертей лише після того, як зажену, залицяючись до неї, шестерик коней».

Цей вульгарний жарт мав успіх, який випадає зазвичай на долю всього, що відгонить наклепом. Усі розсміялися, Преван сів на своє місце, і бесіда набула іншого напрямку. Але обидві графині де П***, біля яких сидів наш маловір, завели з ним на цю тему приватну розмову, яку я, на щастя, мав можливість чути.

Виклик пробудити у вас почуття було прийнято. Слово «нічого не приховувати» було дано, і з усіх обіцянок, які будуть дані з цього приводу, її, напевно, особливо свято stri-мають. Але вас попереджено, а прислів'я ви знаєте.⁴⁰ Мушу тільки додати, що цей Преван, із яким ви незнайомі, надзвичайно люб'язний, а ще більше спритний. Якщо іноді ви й чули від мене протилежне, то лише тому, що я його недолюб-люю й мені приємно перешкоджати його успіхам, а крім того, тому, що я добре знаю, яку вагу має моя думка для декількох десятків наймодніших наших дам.

Мені справді вдавалося таким чином досить тривалий час заважати йому з'являтися на так званій великій сцені. І він здійснював чудеса, а знати про це ніхто не знав. Але галас, зчинений із приводу його потрібної пригоди, звернув на нього загальну увагу, породив у нім самовпевненість, якої йому бракувало, і зробив його по-справжньому небезпечним. Словом, тепер це, можливо, єдиний чоловік, якого я побо-явся б зустріти на своєму шляху. І, не кажучи вже про вашу

⁴⁰ Мається на увазі поширене прислів'я: *a bon entendeur salut*, за змістом тотож-не українському – «хто має вуха, хай слуха».

особисту зацікавленість, ви зробите мені велику послугу, якщо при нагоді виставите його в смішному вигляді. Залишаю його в хороших руках і сподіваюся, що до мого повернення він буде пропашчею людиною.

Натомість обіцяю вам довести до жаданого кінця пригоду вашої підопічної та зайнятися нею так само старанно, як і моєю прекрасною недоторкою.

Остання щойно надіслала мені план своєї капітуляції. В усьому її листі проглядає бажання бути обдуреною. Неможливо запропонувати зручніший і в той же час банальніший спосіб: вона хоче, щоб я був її *другом*. Але я прихильник нових і важчих прийомів, не згоден, аби вона так дешево відбулась, і вже, напевно, я не для того так із нею морочуся, щоб усе завершилося звичайним звабленням.

Згідно з моїм планом вона має відчутти, добре відчутти і ціну й розмір кожної жертви, яку мені принесе. Я не маю наміру привести її до мети настільки швидко, щоб розкаяння за нею вгналось. Я хочу, щоб доброчесність її помирала повільною смертю, а сама вона не зводила очей із цього жалісного видовища, і щоб щастя тримати мене у своїх обіймах вона відчула тільки після того, як уже буде змушена не приховувати свого бажання. І, правда, чого я був би вартий, якби не був вартий того, щоб мене прохали. І чи така це жорстока помста зарозумілій жінці, яка червоніє від визнання, що вона когось обожнює?

Тому я відкинув дорогоцінну дружбу і наполегливо три-

маюся за звання коханого. Оскільки я не приховую, що тут ідеться не про словесну відмінність і набуття звання є істотно важливим, я доклав у своєму листі багато старань і потурбувався, щоб у нім була наявна та безладність, яка сама лише вміє висловити почуття. Нарешті, я намолов у нім стільки нісенітниць, скільки міг, бо без нісенітниць не буває ніжності. Я вважаю, що з цієї саме причини жінки так перевершують нас у мистецтві писання любовних листів.

Свого листа я закінчив лестощами, і теж унаслідок зроблених мною глибоких спостережень. Після того, як жіноче серце деякий час було збуджене почуттям, йому потрібен відпочинок, а я помітив, що для всякої жінки найм'якіша подушка – лестощі.

Прощайте, чарівний мій друже. Завтра я від'їжджаю. Якщо зволите передати через мене що-небудь графині де ***, я в неї зупинюся хоч би для того, щоб пообідати. Я засмучений, що від'їжджаю, не побачивши вас. Посилайте мені ваші піднесені повчання та допоможіть своїми мудрим порадами в цей вирішальний момент.

Особливо ж захищайтеся від Превана, і дай Боже коли-небудь віддячити вам за цю жертву! Прощайте.

*Із ***, 11 вересня 17...*

Лист 71

Від віконта де Вальмона до маркізи де Мертей

Цей роззява єгер, зрозуміло, забув у Парижі мій портфель! Листи моєї спокусниці, лист Дансені малій Воланж – усе залишилося там, усе, що мені зараз таке потрібне! Він повертається, щоб виправити свою дурість, а доки він сидлає коня, я розповім вам свою сьогоднішню нічну пригоду, бо прошу вас не сумніватися в тому, що я не втрачаю часу дарма.

Сама по собі вона – дріб'язкова: підігріта вчорашня страва віконтеси де М***; але деякі подробиці в ній цікаві. До того ж я радий нагоді показати вам, що коли в мене і є дар губити жінок, то володію я і не меншим даром рятувати їх, якщо мені заманеться. Я завжди вибираю або найважчий, або найвеселіший шлях, і я зовсім не розкаююся в гарному вчинку, якщо він для мене – корисна вправа або забава.

Отже, я застав тут віконтесу, а коли всі, що перебували в замку, почали чіплятися до мене, щоб я залишився ночувати, і вона приєдналася до цих наполягань, я їй сказав: «Що ж, я згоден, але за умови, що проведу ніч із вами». – «Для мене це неможливо, – відповіла вона, – тут Врессак». До цього моменту я вважав, що просто говорю їй люб'язність, але слово «неможливо», як завжди, вивело мене з себе. Мені зда-

лося принизливим бути принесеним у жертву Врессаку, і я вирішив, що не потерплю цього. Тому я почав наполягати. Обставини склалися несприятливо для мене. Цей Врессак виявився таким неспритним, що викликав ревності віконта, так що віконтеса не могла приймати його у себе, і обоє вони змовилися щодо цієї спільної поїздки до доброї графині, щоб спробувати увірвати декілька ночей. Віконт спершу навіть виявив деяке роздратування, зустрівши Врессака, але, ще більш пристрасний мисливець, аніж ревнивець, він усе ж таки залишився. Графиня ж, вірна своєму звичаю, влаштувала дружину в кімнаті, що виходить у головний коридор, а чоловіка та коханця помістила в кімнатах, суміжних із цією, і дозволила їм влаштовуватися між собою, як вони знають. Лиха доля судилась і тому й іншому, щоб я опинився якраз навпроти.

Того ж самого дня, тобто вчора, Врессак, який, як ви самі розумієте, прагне всіляко догоджати віконтові, вирушив із ним на полювання, хоча не має до цієї справи ані найменшої схильності, розраховуючи вночі в обіймах дружини винагородити себе за нудьгу, якої весь день мусив зазнавати в товаристві її чоловіка. Але я розсудив, що він потребує відпочинку, і потурбувався про те, щоб переконати його коханку дати йому час відпочити.

Мені це вдалось, і я домігся, щоб вона затіяла з ним сварку якраз через це полювання, на яке він, поза сумнівом, погодився лише заради неї. Не можна було вигадати більш невда-

лого приводу, але жодна жінка не володіє в більшій мірі, ніж віконтеса, спільним для усіх жінок талантом замінювати логіку роздратуванням і повертатися до добросердя тим важче, чим більше вона винувата. Одначе момент для з'ясувань був украй несприятливий, а я домагався лише однієї ночі й тому не заперечував проти того, щоб вони наступного дня помирилися.

Отже, після повернення Врессака з полювання на нього стали дутися. Він побажав довідатися про причину, й тут його обсипали докорами. Він спробував виправдатись, але присутність чоловіка стала приводом для того, щоб перервати розмову. Насамкінець він спробував скористатися моментом, коли чоловік пішов, і попросити, щоб увечері його вислухали. Ось тут віконтеса й досягла справжніх висот. Вона почала обурюватися зухвалістю чоловіків, які, скориставшись раз милостями жінки, уявляють, ніби їм дано право зловживати цим навіть тоді, коли жінка ними невдоволена. Дуже вправно перевівши таким чином усю розмову на іншу тему, вона так добре стала розводитися щодо чуйності й чутливості, що Врессак не знайшовся що відповісти, зніяковів, і навіть я сам готовий був визнати її правоту, бо – знайте це – як приятель їх обох я був присутній при розмові як третя особа.

Зрештою, вона рішуче заявила, що не може дозволити, аби він, стомлений полюванням, стомлювався ще від любовних утіх, і не пробачить собі, якщо виявиться перешкодою

такій приємній розвазі. В цей час повернувся чоловік. Розпалений Врессак, який утратив усяку можливість відповідати, звернувся до мене й довго викладав свої аргументи, які я знав не гірше за нього самого, а насамкінець попросив мене поговорити з віконтесою, що я йому і обіцяв. Я дійсно поговорив, але тільки для того, щоб подякувати їй і умовитися про годину нашого побачення та про способи здійснити його.

Вона сказала мені, що позаяк її кімната розташована між кімнатами її чоловіка та коханця, вона визнала обережнішим піти самій до Врессака, ніж прийняти його в себе. Оскільки я розмістився якраз навпроти неї, вона вважає, що і в цьому разі безпечніше побачитись у мене, і що вона з'явиться, тільки-но покоївка піде з її кімнати, – мені ж потрібно лише прочинити свої двері й чекати.

Усе сталося так, як ми умовились, вона прийшла до мене близько першої години ночі -

... красуня у простім вбранні,
Мов щойно лиш була у сні.⁴¹

Не будучи марнославним, я не затримуюся на подробицях цієї ночі. Але ви мене знаєте, я залишився задоволений собою.

⁴¹ Расін, трагедія «Британік». – «Британік» – трагедія на сюжет із історії Стародавнього Риму; написана була 1669 року. Тут цитата з II сцени II дії.

Удосвіта треба було розлучитися. Ось тут і починається найзабавніше. Цій анемоні здавалося, ніби вона залишила свої двері напіввідчиненими, але ми виявили їх замкненими, а ключ був ізсередини. Ви не уявляєте собі відчаю, з яким віконтеса сказала мені: «Я загинула!». Не можна заперечувати, що було б забавно залишити її в такому становищі. Але чи міг я стерпіти, щоб жінка загинула через мене, не погублена мною? І чи міг я, подібно до звичайних людей, підкоритись обставинам? Значить, потрібно було щось придумати. Що б ви зробили, чарівний друже мій? А ось як учинив я – і з цілковитим успіхом.

Я незабаром переконав її, що злощасні двері можна виставити, але тільки наробивши при цьому багато шуму. Тому я – щоправда, не без зусиль – умовив віконтесу здійснити пронизливий крик, нібито вона пойнята жахом, нібито на неї напали «грабіжники», «вбивці» і тому подібне. Ми умовилися, що при першому ж її крику я зламаю двері, й вона відразу ж кине́ться на своє ліжко. Ви й уявити собі не можете, скільки часу знадобилося на те, щоб остаточно переконати її навіть після того, як вона вже погодилася. Довелось, одначе, піти на це, і при першому ж ударі двері піддалися.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.